DOĞU KÜLTÜRÜNÜN GÜNÜMÜZ SANATINA YANSIMALARI: ORYANTALİST SANAT

Laçin Hazal KARADAĞ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Eskişehir, 2022

DOĞU KÜLTÜRÜNÜN
GÜNÜMÜZ SANATINA YANSIMALARI:
ORYANTALİST SANAT

Laçin Hazal KARADAĞ

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sanat ve Tasarım Ana Sanat Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2022

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Laçin Hazal KARADAĞ tarafından hazırlanan "Doğu Kültürünün Günümüz Sanatına Yansımaları: Oryantalist Sanat" başlıklı bu çalışma 13.06.2022 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Sanat ve Tasarım Ana Sanat Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan …….

Prof. Dr. F. Deniz KORKMAZ

(Danışman)

Üye …….

Dr. Evren KARAYEL GÖKKAYA

Üye …….

Dr. Öğr. Üyesi N. Müge SELÇUK

ONAY

.... /.... / 2022

Doç. Dr. Oytun MEÇİK

Enstitü Müdürü

13/06/2022

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Laçin Hazal KARADAĞ

ÖZET

Doğu Kültürünün Günümüz Sanatına Yansımaları:

Oryantalist Sanat

KARADAĞ, Laçin Hazal

Yüksek Lisans Tezi, 2022

SANAT VE TASARIM ANA SANAT DALI

Danışman: Prof. Dr. F. Deniz Korkmaz

Bu çalışmada, Doğu kültürünün çağdaş sanata olan etkisi ele alınmaktadır. "Medeniyetlerin Çatışması" olarak adlandırılan Doğu-Batı ayrımının sanata olan etkisi odak noktası olurken felsefi ve tarihsel kökenleri incelenmektedir.

Çalışmanın Birinci Bölümü'nde Oryantalizmin tanımı yapılmaktadır. Oryantalist yaklaşımın arka planının çözümlenebilmesi için konu, Nietzsche'nin "Güç İstenci" ve Foucault'nun "İktidar ve Bilgi" arasında kurduğu bağ ile ilişkilendirilmektedir. Doğu-Batı çatışmasının kültüre olan etkisi Karl Marx'ın "Kültürün Üretilmesi" ve Antonio Gramsci'nin "Hegemonya" kavramı üzerinden değerlendirilmektedir. Oryantalizmin felsefi yapısının incelendiği bu bölümde iki medeniyet arasında yaşanan keskin ayrıma farklı bir pencereden bakan Jacques Derrida'nın söylemlerine yer verilmektedir. Baudrillard'ın literatüre dahil ettiği "Simülakr" terimi ile Doğulu tanımının bireyin belleğinde olan yeri irdelenirken, Giorgio Agamben'in "Homo Sacer" kavramı ile günümüz mülteci sorunu ele alınmaktadır.

Yapılan çalışmanın İkinci Bölümü'nde, Oryantalizmin tarihsel kökenleri mercek altına alınmaktadır. Sanat tarihi içerisinde yer alan ve Oryantalist olarak kategorize edilen sanatçılar ve eserleri incelenmektedir. Oryantalist eserlerin yanı sıra Batılı birçok sanat eserinde görülen Doğu etkisi örnekleri üzerinden değerlendirilmektedir.

Üçüncü Bölüm'de çağdaş yaşam içerisinde Batılı toplumların Doğulu algısına değinilmektedir. Çağdaş sanat eserlerinde Doğu'ya ait olan kültürel motiflerin, imgelerin ve desenlerin kullanıldığı görülmektedir. Tarih boyunca Batılı tarafından sıklıkla ele alınan Doğu kültürünün içselleştirildiği ve sanatçıların bu değerleri kendisine mal ettiği örnekleri üzerinden incelenmektedir. Doğu-Batı ayrımının sonucu olarak yaşanan ötekileştirme Doğulu birçok sanatçı tarafından ele alınmaktadır. Doğulu ve Batılı birçok sanatçının üretimlerine değinilen bu bölümde Oryantalizmin diğer sanat alanlarına olan etkisine de yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Oryantalizm, Doğu, Batı, Çağdaş Sanat, Kültür

ABSTRACT

Reflection of Eastern Culture to Contemporary Art:

Orientalist Art

KARADAĞ, Laçin Hazal

Master's Degree, 2022

DEPARTMENT OF ART AND DESİNG

Supervisor: Prof. Dr. F. Deniz KORKMAZ

In this thesis the impression of eastern culture in contemporary art is discussed. The impact of the Eastern-West division, called "conflict of Civilizations", to the art, is the focus, while its philosophical and historical origins are also studied.

In the first part of the work Orientalism is defined. In order to be able to analyze the background of Orientalist approach the subject is related with the connection of Nietcshe's "the will to power" and Foucault's "Power and Knowledge". The effect of East-West separation on the culture is evaluated through Karl Marx's "Production of Culture" as well as Antonio Gramsci's "Hegemony" notion. This chapter examines the philosophical structure of Oryanism and includes the words of Jacques Derrida, who looks at the sharp distinction between the two civilizations from a different perspective. The term "Simulakr", which Baudrillard included in the literature, discusses the place of the Eastern definition in the individual's memory, while Giorgio Agamben's concept of "Homo Sacer" addresses today's refugee problem.

In the second part of this work Orientalism's historical origins are scrutinized. Artists who take place in the history of art are categorized as Orientalists, and their works are examined. Alongside Orientalist works of art Eastern impressions, seen in many Western works of art, are studied.

In the third part Western societies' perception of "Eastern" is mentioned. In contemporary art it is seen that cultural motives, images and patterns that belong to the East are used. The interiorization and arrogation of Eastern culture values, which is frequently considered by Western, are handled with concrete examples. Marginalization as a consequence of East-West separation is addressed by a good deal of Eastern artists. In this very part where the production of many Eastern and Western artists is mentioned the impression of Orientalism on the other art branches is ranked.

Key Words: Orientalism, East, West, Contemporary Art, Culture

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....iv

ABSTRACT.....v

İÇİNDEKİLER.....vi

GÖRSELLER LİSTESİ.....viii

ÖNSÖZ.....xxvi

GİRİŞ.....1

1.BÖLÜM

ORYANTALİZM

1.1. Oryantalizm.....2

1.1.1. Güç İstenci.....3

1.1.2. İktidar ve Bilgi.....4

1.1.3. Kültürün Üretilmesi ve Hegemonya.....7

1.1.4. Ben ve Öteki.....11

1.1.5. Simülakr.....13

1.1.6. Homo Sacer.....14

2.BÖLÜM

ORYANTALİZMİN TARİHSEL KÖKENLERİ

2.1. Oryantalizmin Kökenleri.....17

2.2. Doğu Kültürü Etkisinde Batı Sanat Üretimleri.....27

3.BÖLÜM

ÇAĞDAŞ SANATTA DOĞU KÜLTÜRÜ ETKİSİ

3.1. Günümüz Batı Toplumlarında Doğu Algısı.....53

3.2. Doğu-Batı Sentezinin Günümüz Batılı Sanat Üretimlerine Yansıması.....54

3.2.1. Doğulu Sanatçıların Gözünden Doğu.....73

3.2.2. Doğu'nun Fotoğraf ile Temsili.....91

3.2.3. Sinemada Oryantalist Düşünce.....103

4.BÖLÜM

UYGULAMALI ÇALIŞMALARIN DÜŞÜNSEL YÖNÜ

4.1. Laçin Hazal Karadağ'ın Çalışmalarının Düşünsel Yönü.....110

SONUÇ.....116

KAYNAKÇA.....118

Görseller Listesi

Görsel 1. *"Kuros",* 590-580, Mermer, M.Ö.....19

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2c/WLA_metmuseum_Marble_statue_of_a_kouros_youth_2.jpg

Görsel 2. *"Ptah Rahibi Ranofer",* M.Ö. 2450.....19

https://i.pinimg.com/564x/a2/e3/1a/a2e31a22b79ac3f60c68a4fc16c54a6f.jpg

Görsel 3. Gentile Bellini, *"Sultan II. Mehmed"*, 1480, T.Ü.Y.B., 70 x 52 cm.....27

https://i.pinimg.com/originals/4a/88/5e/4a885ef1c460f2a3087566a7d65f6935.jpg

Görsel 4. Gentile Bellini, *"Türk Kadını",* 1480.....27

https://pbs.twimg.com/media/Eb8lsmsXYAEmpRA?format=jpg&name=large

Görsel 5. Anonim, *"El Gran Turco",* 1460.....28

https://pbs.twimg.com/media/EMeFc2XX0AIzbOL?format=jpg&name=large

Görsel 6. Pisanello, *"Johannes Paleologugus",* 1438, Madalyon.....28

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/07/John_VIII_Palaeologos.jpg

Görsel 7. Pinturicchio*, "İskenderiyeli Aziz Catherine Tartışması",* 1492-94, Fresk.....28

https://eclecticlightdotcom.files.wordpress.com/2018/11/pinturicchiostcatherinesdisputation.jpg

Görsel 8. Carpaccio, *"Aziz Giorgio Ejderhayı Yeniyor",* 1502, T.Ü.Y.B., 141x 360 cm.....29

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/17/Vittore_carpaccio%2C_trionfo_di_san_giorgio_01.jpg

Görsel 9. Albrecht Dürer, *"Kanuni Sultan Süleyman",* 1526.....29

https://i.pinimg.com/originals/ff/b0/6c/ffb06c7a6e1b9c7e1deb0af7d5f01879.jpg

Görsel 10. Matteo Pagan, *"Sultan Süleyman",* 1543-55.....29

https://avatars.mds.yandex.net/get-zen_doc/1101877/pub_5d4c32f7a06eaf00ada89702_5d4c59de32335400adf6fe26/scale_1200

Görsel 11. F.Mazzola, *"Türk Köle",* 1527-1530.....30

https://harmonysanat.files.wordpress.com/2018/03/2752692x.jpg

Görsel 12. Hans Holbein, *"Elçiler",* 1533, T.Ü.Y.B., 207x 209,5 cm.....30

https://www.wga.hu/art/h/holbein/hans_y/1535a/0ambassa.jpg

Görsel 13. Agustino Veneziano, *"Kanuni Sultan Süleyman",* 1535.....30

https://upload.wikimedia.org//wikipedia/commons/thumb/1/11/Suleiman_Agostino.JPG/1280px-Suleiman_Agostino.JPG

Görsel 14. Agustino Veneziano, *"Barboros Hayreddin Paşa",* 1535.....30

https://i.pinimg.com/originals/bc/d6/83/bcd6838082ae814c2c9dee0a77919460.jpg

Görsel 15. Tiziano, *"Ecce Homo",* 1543, T.Ü.Y.B., 242x 361 cm.....31

https://miro.medium.com/max/14392/1*7E0HlyWiabS7DgVgrEI19A.jpeg

Görsel 16. Melchoir Lorichs, *"Kanuni Sultan Süleyman Portresi",* 1559.....32

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/8/8a/Bildnis_des_Sultan_Suleiman_von_M_Lorichs_1559_-_Lorck_Melchior_-_1559.jpg/440px-Bildnis_des_Sultan_Suleiman_von_M_Lorichs_1559_-_Lorck_Melchior_-_1559.jpg

Görsel 17. George de la Chapelle'in 1643 yılında İstanbul seyahati sürecinde yaptığı çalışmalar ile derlediği kitabın kapak sayfası.....32

https://media.britishmuseum.org/media/Repository/Documents/2014_10/9_8/aee4bb2a_0879_458d_94f4_a3bf009113d2/mid_00493524_001.jpg

Görsel 18. George de la Chapelle, *"İstanbul'da İranlı Kadın",* 1648.....32

http://turkish.travelogues.gr/archive/fullsize/d4549c156dbaeddfff29c1d17dcb6a2c.jpg

Görsel 19. Johannes Vermeer, *"Satıcı",* 1656, T.Ü.Y.B., 143x 130 cm.....33

https://www.wga.hu/art/v/vermeer/01-early/04procu.jpg

Görsel 20. Johannes Vermeer, *"Masada Uyuyan Kadın",* 1657, T.Ü.Y.B., 87,6x 76,5 cm.....33

https://www.wga.hu/art/v/vermeer/02a/05sleep.jpg

Görsel 21. Cornelius de Vos, "Abraham Grapheus'un Portresi", 1620, T.Ü.Y.B., 120x 102 cm.....33

https://www.artisoo.com/bmz_cache/c/cbcc0b3385ea90d2d24730c5f017ac4e.image.328x384.jpg

Görsel 22. Thomas de Keyser, "Constantijin Huygens ve Katibi", 1627, T.Ü.Y.B., 92,4x 69,3 cm.....33

https://www.nationalgallery.org.uk/media/32445/n-0212-00-000036-hd.jpg?mode=max&width=1920&height=1080&rnd=132385369015500000

Görsel 23. Cornelis de Man, "İç Mekanı Süpüren Kadın", 1666, T.Ü.Y.B.,65x 58 cm.....34

https://avatars.mds.yandex.net/get-znatoki/1545559/2a0000016cc1ca86b9c29dcab6ea99718c94/w480

Görsel 24. Pieter de Hooch, "Müzik Yapan Bir Ailenin Portresi", 1663, T.Ü.Y.B., 98.7x 116.7 cm.....34

https://eterart-cdn.s3.amazonaws.com/media/catalog/art/image/0xc4c4e9c19a1285b1d6fc4daa03d73ef311a2e05b.jpg

Görsel 25. Emanuel de Witte, "İç Mekanda Bir Ailenin Porstresi", 1678, T.Ü.Y.B., 69x 87 cm.....34

https://st.hzcdn.com/simgs/3fe1722d0a29b768_4-5168/home-design.jpg

Görsel 26. Caspar Netscher, "Bir Maymun İle Centilmen ve Bir Papağan İle Bir Leydi", 1664, T.Ü.Y.B., 35x 28.2 cm.....34

https://dutchartdaily.com/photos/04-04/04-04--xs3-cW6s330O8cw.jpg

Görsel 27. Rembrandt, *"Belşassar'ın Ziyafeti",* 1636-1638, 167x 209 cm.....35

https://s1.1zoom.me/big3/333/374813-alexfas01.jpg

Görsel 28. Charles Parrocel, *"Mehmet Efendi'nin 21 Mart 1721'de Paris'e gelişi",* 1721, T.Ü.Y.B., 228x 329 cm.....36

https://voltairefoundation.files.wordpress.com/2021/06/cronk-orient-2.jpg

Görsel 29. Jacques Andre Aved, *"Said Paşa'nın Portresi",* 1742, T.Ü.Y.B., 239x162 cm.....38

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c1/Jacques-Andr%C3%A9-Joseph-Camelot_Aved_001.jpg

Görsel 30. J. A. Watteu, *"Oturmuş İranlı",* 1715.....37

https://i.pinimg.com/originals/3c/09/8e/3c098ee2c609ae40c4b185c00654183e.jpg

Görsel 31. J. A. Watteu, *"Doğu Kostümlü Adam",* 1726, 33.4x 21 cm.....37

https://art.famsf.org/sites/default/files/styles/artwork_thumb/public/artwork/boucher/4041202102280068.jpg?itok=iwQcwofx

Görsel 32. François Boucher, *"Haremdeki Paşa",* 1735-1739.....37

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/39/Francois_Boucher_-_The_Pasha_in_His_Harem%2C_c._1735-1739_-_Google_Art_Project.jpg

Görsel 33. Jean Marc Natlier, *"Madamoiselle de Clermont Banyoda",* 1745, T.Ü.Y.B., 109x105 cm.....38

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/27/Mademoiselle_de_Clermont_en_Sultane.jpg

Görsel 34. Jean Baptiste Vanmour*, "Lady Mary Wortley Monteuqe",* 1717, T.Ü.Y.B., 69,3x90,9 cm.....39

https://pbs.twimg.com/media/E1cD7wwXEAYwUbk.jpg

Görsel 35. Jean Etienne Liotard, *"Hamam",* 1750, T.Ü.Y.B., 72,40x57,2 cm.....39

https://i0.wp.com/www.sanatinyolculugu.com/wp-content/uploads/2017/05/jeannn.jpg

Görsel 36. Antonie Jean Gros, *"General Bonaparte Yafa'da Veba Kurbanlarını Ziyaret Ederken",* 1810, T.Ü.Y.B., 715x 523 cm.....40

https://img.wikioo.org/ADC/Art-ImgScreen-2.nsf/O/A-8XZGMM/$FILE/Baron_antoine_jean_gros-napoleon_bonaparte_visiting_the_plague-stricken_at_jaffa.Jpg

Görsel 37. Antonie Jean Gros, *"Abukir Savaşı",* 1807, T.Ü.Y.B., 578x968 cm.....40

https://images.fineartamerica.com/images/artworkimages/medium/2/the-battle-of-abukir-1799-antoine-jean-gros.jpg

Görsel 38. Ingres, *"Büyük Odalık",* 1814, T.Ü.Y.B., 88,9x 162,56 cm.....41

https://i.pinimg.com/originals/88/d1/4f/88d14fbbc29c485e75c73950918d95f0.jpg

Görsel 39. E. Delacroix, *"Sardanapal'in Ölümü",* 1827, T.Ü.Y.B., 300x400 cm.....41

https://wallhere.com/sv/wallpaper/322245

Görsel 40. W. A. Bouguereau, *"Rabbimiz İsa Mesihin Kırbaçlanması",* 1880.....42

https://artchive.ru/williambouguereau/works/339856~Bichevanie_Khrista

Görsel 41. W. A. Bouguereau, *"Narlı Kız",* 1875, T.Ü.Y.B., 59,6x45,7 cm.....42

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1d/Girl_with_a_pomegranate%2C_by_William_Bouguereau.jpg

Görsel 42. J. L. Gérôme, *"Yılan Oynatıcısı",* 1879, T.Ü.Y.B., 83,8x 122,1 cm.....42

https://www.istanbulsanatevi.com/wp-content/uploads/2020/06/jean-leon-gerome-yilan-oynaticisi-tablosu-1024x695.jpg

Görsel 43. Osman Hamdi Bey, "İki Müzisyen Kız", 1880, T.Ü.Y.B., 58x 39 cm.....43

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ki_M%C3%BCzisyen_K%C4%B1z#/media/Dosya:%C4%B0ki_M%C3%BCzisyen_K%C4%B1z.png

Görsel 44. Osman Hamdi Bey, "Kur-an Tilaveti", 1910, 72,5x 53 cm.....43

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kur%27an_Til%C3%A2veti_(tablo)#/media/Dosya:Osman_Hamdi_Bey_-_Kur%E2%80%99an_Tilaveti_,_Reciting_the_Quran_-_Google_Art_Project.jpg

Görsel 45. Frederic Leighton, *"Kitap Okuyan Kız",* 1877.....44

https://www.istanbulsanatevi.com/wp-content/uploads/2021/11/lord-frederic-leighton-kitap-okuyan-kiz.jpg

Görsel 46. R. Ernst, *"Dualardan Sonra"*, 1932, P.Ü.Y.B.,.....45

https://i.pinimg.com/originals/54/a9/18/54a918eef52ea97069c9a48a9f967afc.jpg

Görsel 47. L. Deutsch, *"Sigara İçen",* 1903, T.Ü.Y.B., ...45

https://www.recuperando.com/img/cms/RECUPERANDO%20Ludwig%20Deutsch%20(1855,%201935),%20The%20Smoker,%201903_1.jpg

Görsel 48. Willam Morris, *"Evelonde Kırmızı Goblen Tasarım*", 1883.....45

https://cdn.shopify.com/s/files/1/0017/3850/6340/products/EvenlodeRed_1200x1200.jpg?v=1594218704

Görsel 49. Geleneksel Türk Sanatında Hatai Çizimi.....45

https://i.pinimg.com/originals/9b/71/c3/9b71c3f26eb6517369a1e29c0736446e.jpg

Görsell 50. William Morris, *"Çilek Hırsızı",* 1919.....46

http://4.bp.blogspot.com/-m_SnpDuxmkg/TtvQkyIWcBI/AAAAAAAAAJo/zY155wP-rDY/s1600/basi_arte3_p150_f1.jpg

Görsel 51. Geleneksel Türk Sanatları, Çini Örneği.....46

https://i.pinimg.com/originals/7d/03/60/7d036097b621488c9b92ce047368c1fc.jpg

Görsel 52. Geleneksel Türk Sanatları, Çini Örneği Detay.....46

https://i.pinimg.com/736x/44/d6/00/44d600069484f7233ceb39cd3c559683--tile-murals-art-tiles.jpg

Görsel 53. P. A. Renoir, *"Odalık-Cezayirli Kadın",* 1870, T.Ü.Y.B., 69,2x 122,6 cm.....47

https://pbs.twimg.com/media/EtJnIUAXYAIPXzg?format=jpg&name=4096x4096

Görsel 54. Gustav Klimt*, "Hayat Ağacı",* 1905, T.Ü.Y.B.,, 195x102 cm.....47

https://ae01.alicdn.com/kf/HTB1ZsnfQFXXXXczXFXXq6xXFXXXx/High-quality-most-famous-Gustav-Klimt-Oil-paintings-reproduction-the-tree-of-life-portrait-in-gold.jpg

Görsel 55. Henri Matisse, *"Ressamın Ailesi",* 1911, T.Ü.Y.B.,, 143x194 cm.....48

https://external-preview.redd.it/sAPjth6rQQMg8OU47YdD1-jq6D_yoD0vK4lTSGqSwds.jpg?auto=webp&s=496b6096572cd06c2ad65a0432a040e84a154ac9

Görsel 56. Henri Matisse, *"Arap Kahvehanesi",* 1911-1913, T.Ü.Y.B.,.....176x210 cm.....49

https://blog.carmenthyssenmalaga.org/wp-content/uploads/2018/08/10.jpg

Görsel 57. V. Kandinsky, *"Arap Şehri",* 1905, Karton Üzerine Tempera, 67,3x 99,5 cm.....49

https://cdn.shopify.com/s/files/1/1003/2254/products/01a18x12OrencoOriginalWassily_KandinskyArab_City1905_1024x1024.jpg?v=1599025149

Görsel 58. Pablo Picasso, *"Cezayir Kadınları",* 1955.....50

https://www.nacion.com/resizer/JI_54vfS3HMAO7I8Az6P7XyUeZM=/1440x0/filters:format(jpg):quality(70)/cloudfront-us-east-1.images.arcpublishing.com/gruponacion/PYIGCWYQM5EU5GQU2IY2OVCR74.jpg

Görsel 59. Pablo Picasso, *"Türk Kostümlü Jacqueline",* 1955, T.Ü.Y.B., 81x 65 cm.....50

https://cdn11.bigcommerce.com/s-feud0ek893/images/stencil/608x608/products/2497/2770/jacqueline-in-turkish-costume-_pablo-picasso__66918__10708__58420.1567385686.jpg?c=1

Görsel 60. Joseph Beuys, *"Şişman köşe",* 1960, Yerleştirme.....50

https://media.cheggcdn.com/media/f0a/f0a8c3d6-2e88-474d-94f9-f77ec0f594c0/fat_corner-14DCACE13521516270B.jpg

Görsel 61. Louvre Müzesi, Paris.....51

https://img.a1.ro/0/2020/1/4/946062/1578155031b2183178.jpg?w=970

Görsel 62. Fracis Alys, *"Yeşil Hat"* , 2004, Performans.....54

https://i3.read01.com/zlJ8CLzKcXGJRhFtn5Rpu2M/0.jpg

Görsel 63. Claire Fontaine, *"Yabancılar Her yerde",* 2005, Yerleştirme.....54

https://www.artsy.net/artwork/claire-fontaine-foreigners-everywhere-arabic

Görsel 64. Banksy, "*Filistin'de Kedi",* 2005, Duvar Resmi.....55

https://cdn-st2.rtr-vesti.ru/vh/pictures/hd/249/604/9.jpg

Görsel 65. Miriam Escofet, "*Gösterişli Bambi*",2018, 20x20.....56

https://www.facebook.com/434789776717952/photos/pb.100057773964151.-2207520000../934182826778642/?type=3

Görsel 66. Miss Meatface (Kate Toronto), *"Anksiyete Örtündüğünde",* 2017, Fotoğraf.....56

https://theartgorgeous.com/wp-content/uploads/2017/09/KAT_TORONTO_theartgorgeous01.jpg

Görsel 67. Dabbie Lawson, *"İran Ayısı"*, 2013, Yerleştirme.....57

https://images.squarespace-cdn.com/content/v1/5d15f44bf3649c000107509b/1561720099740-NQMWQERWIWV3EO8HPL9Q/debbie_lawson_roaring_bear.jpg

Görsel 68. Dabbie Lawson, *"Fox ve Sarmaşık"*, 2013, Yerleştirme.....57

https://debbielawson.com/gallery-two/f8uh4hjvaqdmxwk7we59ljvqsp7zuf

Görsel 69. Amy Myers, "*Aynalı Kız",* 2019.....57

https://www.amymyersdrawings.com/mirrored-daughter/

Görsel 70. Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Geometrik Çini Motifleri.....57

https://pbs.twimg.com/media/C5GssfXWMAEVOV7?format=jpg&name=small

Görsel 71. Marco Grassi, *"Yeşil Kraliçe",* 2015.....58

https://cdn.unitycms.io/image/ocroped/1600,1600,1000,1000,0,0/fyCvLsWf7qU/3j5moR7vapv80ICsNQIw3Q.jpg

Görsel 72. Diogo Machado (Add Fuel), *"Hayatla",* 2016, Duvar Resim Çalışması.....58

https://i.pinimg.com/originals/1b/b1/be/1bb1bea3e0575d981299428f819c3a1a.jpg

Görsel 73. Kehinde Wiley, "*Potorno'dan Sonra",* 2010.....59

https://i.pinimg.com/originals/98/1b/4f/981b4f888ba3b196bcd15ecdf5b389b7.jpg

Görsel 74. Kehinde Wiley, *"Dünya Sahnesi: Hindistan ve Sri Lanka",* 2011.....59

https://cxainc.com/artist/kehinde-wiley/portfolio/14843/14848/

Görsel 75. Arantzazu Martinez, *"Cadilar Evinde",* 2008, T.Ü.Y.B., 180x90.....60

https://www.artrenewal.org/artworks/the-witches-house/arantzazu-martinez/42384

Görsel 76. Arantzazu Martines, *"Zaman ve Güzellik",* 2006, T.Ü.Y.B., 89x56.....60

https://www.artrenewal.org/artworks/the-time-and-the-beauty/arantzazu-martinez/42394

Görsel 77. Adam Williamson, *"Geometrik Ay Ormanı",* Ahşap Heykel Detayı.....61

https://www.adamwilliamson.com/wp-content/uploads/DSC_5089-1024x680.jpg

Görsel 78. Richard Henry, *"Emevi Deseni"* 61

https://i.pinimg.com/550x/4b/2d/65/4b2d65a0137e1cfad50841a426f864b7.jpg

Görsel 79. Cecilia Paredes, *"Kanatlar ve Dikenler",* 2020, Fotoğraf.....61

https://ruizhealyart.com/exhibitions/124/works/image2355/

Görsel 80. Cecilia Paredes, *"Yolculuk",* 2019, Fotoğraf.....61

https://gramhir.com/media/2738949726039587427

Görsel 81. Louise Emily Thomas, *"Yüzen Bir Şehir Kolajı",* 2013, Meşe Üzerine Kolaj, 47x 29.....62

https://www.saatchiart.com/art/Collage-A-Floating-City/89414/1753956/view

Görsel 82. Stefano Ogliari Badessi, *"Küresel Kartpostallar Çin Manzarası",* 2014, Seramik, 15x15.....62

https://www.saatchiart.com/art/Sculpture-Spherical-Postcards-From-Shanghai/537382/1705069/view

Görsel 83. Eion Mc Hugh, *"O Zaman Gökyüzü Daha Dostça Olacak*", 2014, Yün ve Karışık Teknik, 206x 492 cm.....62

https://wsimag.com/kerlin-gallery/artworks/56587

Görsel 84. Kevin Sloan, *"Aklın Uykusu"*, 2014, T.Ü.A.B., 54x 48 cm.....63

http://www.fubiz.net/en/2015/11/01/allegorical-paintings-of-animals/kevin-sloan-12/

Görsel 85. Livia Marin, *"Göçebe Desenler",* Porselen Üzerine Transfer Baskı.....64

https://www.liviamarin.com/#/broken-things/

Görsel 86. Antonio Santin, *"Orada Yapıldı",* 2015, T.Ü.Y.B., 150x 251 cm.....65

https://www.marcstraus.com/artists/antonio-santin/

Görsel 87. Stefano Curto, *"Thetart 102",* 100x 100 cm.....65

https://www.galeries-bartoux.com/en/artists/curto-stefano/gb-curto-thetart-102-multicolor-100cm-2/

Görsel 88. Wim Delvoye, *"Taherabad",* 2015, Polyester Heykel, 64x132 cm.....66

http://www.artnet.com/artists/wim-delvoye/taherabad-a-fzJgc6aeWPR3AOKL5s1dbA2

Görsel 89. Joshua Citarella, *"Otoparkları İşgal Et",* Yerleştirme.....67

https://i2.wp.com/inews.gtimg.com/newsapp_match/0/1319643688/0

Görsel 90. Elena Horzog, *"Tavus Kuşu"*, 2006, Yerleştirme.....68

https://www.elanaherzog.com/pages/panels/02.html

Görsel 91. Pravdoliub Ivanov, *"Çökmüş Peri Masalı Aygıtı",* 2013, Yerleştirme, 275x 420x 88,5 cm.....69

https://lh3.googleusercontent.com/-rI0qvks-coo/VXG6Pw18C3I/AAAAAAAABzk/CYb7dKUvy3Y/s640/Fairy-Tale-Device-Crashed-2-640x426.jpg

Görsel 92. Didier Fiuza Faustino, *"Tekrar Eve Gidemeyiz",* Halı, keçe ve plastik kablo, 2013.....70

https://www.domusweb.it/content/dam/domusweb/it/arte/2013/12/16/we_can_t_go_home_again/REIN_Faustino_2013_135full.jpg.foto.rmedium.jpg

Görsel 93. Martin Roth, *"Şato Kilimlerinde Çim Yetiştirme",* Mayıs- Haziran 2012, Yerleştirme.....71

http://martinroth.at/projects/june-2012-i-grew-grass-on-rugs-austria/

Görsel 94. Rudolf Stingel, *"İsimsiz",* 2011, Detay.....71

https://eyes-towards-the-dove.com/2013/05/rudolf-stingel-palazzo-grassi-venice/

Görsel 95. Paul Scott, *"Cumbrian Blue(s) Refugee Series No: 2",* 2016, Seramik Üzerine Sır İçi Kabartma.....72

https://cfileonline.wpengine.com/wp-content/uploads/2017/05/14-scott-contemporary-ceramic-art.jpg

Görsel 96. Babak Golkar, *"Ayakta Kalma ve Anlama Gerekçesi",* 2012.....73

https://img2.archilovers.com/story/56edc18ae6b245a29407af19986d8f41.jpg

Görsel 97. Ai Weiwei, *"Güvenli Geçiş",* 2016, Yerleştirme.....74

https://wall.hr/cdn/uploads/850x/2016/02/b22f0f4c/ai-weiwei-lifejackets-installation-refugees-berlin-konzerthaus-berlin-designboom-10.jpg

Görsel 98. Afruz Amighi, "*İsimsiz",* 2014, Çelik, Fiberglass, Saydam İplik Zincir ve Led Işıklar.....75

https://www.afruzamighi.com/2014/nameless

Görsel 99. Alexandra Kehayoglou*, "Çimenlerin Üzerinde",* 2017, Goblen Dokuma, 980x 450 cm.....76

https://www.designboom.com/art/textile-terrains-alexandra-kehayoglou-weaving-memories-forgotten-landscapes-05-21-2021/

Görsel 100. Emily Jacir, *"1948'de İsrail Tarafından Yıkılan, İnsansızlaştırılan ve İşgal Edilen 418 Filistin Köyü Anıtı"*, 2001.....77

https://www.blindbild.com/wp-content/uploads/2017/07/d14-kassel-fridericianum-jacir-845x565.jpg

Görsel 101. Amanullah Mojadidi, *"Uzun Bir Günün Ardından",* 2010, Fotoğraf.....78

https://s.observers.france24.com/media/display/184ae148-f744-11ea-baae-005056bfe576/5_after%20a%20long%20day%27s%20work_2010_hi%20rez.webp

Görsel 102. Amanullah Majadidi, *"Karar",* 2012, Yerleştirme.....78

http://www.artvehicle.com/content/interviews/aman-1-mojadidi-aman-inst-nils-klinger-01.jpg

Görsel 103. Khaled Jarrar, "*Whole in the Wall",* 2013, Yerleştirme.....78

https://sarahirving.files.wordpress.com/2013/07/130705-khaled-jarrar-london.jpg?w=584

Görsel 104. Khadim Ali, "*Görünmez Bordür 1",* Kumaş Üzerine Dikiş ve Boya, 210x 900 cm.....79

https://www.cobosocial.com/wp-content/uploads/2021/04/89583288_251206642556723_8886615513875087360_n.jpg

Görsel 105. Latifa Zafar Attai, "*Bin Kişi"*, 2017, Dijital Baskı Üzerine İplik.....80

https://www.cosmopolitan.in/life/features/g19209/meet-arts-finest-gems

Görsel 106. Lida Abdul, "*Tuğla Satıcıları*", 2001, Video.....80

https://i.pinimg.com/originals/10/47/b7/1047b7aa35193b0443c49c2ca6d9e471.jpg

Görsel 107. Lei Xue, *"Çay İçmek",* 2010, Seramik Üzerine Boyama.....81

https://i.pinimg.com/564x/68/91/ff/6891ff7e82b66ac2b5be2fce4f1d2f8e.jpg

Görsel 108. Song Wei, *"Hamburger"*.....81

https://i.pinimg.com/originals/29/b3/3d/29b33d8a9853514530b15492ff7318a3.jpg

Görsel 109. Mona Hatoum, *"Sığınak",* 2006.....82

https://images.squarespace-cdn.com/content/v1/5f52860715c9664badeef7ab/1599248316562-7BLB7CIFV2ODZOK5TOLN/mona-hatoum.jpg

Görsel 110. Moshtari Hilal, *"Solo Show: Baba ve Kız",* 2019, Manipüle Edilmiş Fotoğraf.....83

https://image.jimcdn.com/app/cms/image/transf/dimension=640x10000:format=jpg/path/s1edc78073dbe54c7/image/i41ad46480ce81b5e/version/1604970192/image.jpg

Görsel 111. Sandi Hilal, *"Vatansız Millet",* Venedik Bienali.....83

https://quizlet.com/cdn-cgi/image/f=auto,fit=cover,h=200,onerror=redirect,w=240/https://o.quizlet.com/G7Ozccg.SkDWAKDiPtV2bg.png

Görsel 112. Faig Ahmed, *"Yağlama",* 2012.....84

https://faigahmed.com/

Görsel 113. Wafa Hourani, "*Kalanda 2067*", 2008.....84

https://6d49d47bd32a151032ae-907965fc79c9900a93c12efeb23103bd.ssl.cf1.rackcdn.com/artworks/wafa_houraniqalandia1.jpg

Görsel 114. Khalil Rabah, *"Riwaq Filistin Kartpostalları",* 2009, Her Biri 11x 52 cm 52 blok.....85

https://kunsthaushamburg.de/wp-content/uploads/2015/09/5-780x520.jpg

Görsel 115. Shririn Neshat, *"İsimsiz",* 1996, Fotoğraf Üzerine Mürekkep.....85

https://iranian.com/Arts/Dec97/Neshat/p4b.html

Görsel 116. Canan, *"Hayal-i Alem: Edepsiz Kahkalar",* 2021, Yerleştirme.....86

https://www.chita.com.tr/360/hayal-i-alem/

Görsel 117. Canan, *"Türk Lokumu",* 2011, Fotoğraf, 100x 70 cm.....87

https://cdn.kolekta.com.tr/wp-content/uploads/2020/05/turkish-delight-series-1.jpg

Görsel 118. Halil Altındere, *"Neverland",* 2019, Yerleştirme.....88

https://universes.art/en/venice-biennale/2019/tour-arsenale-3/halil-altindere

Görsel 119. Nil Yalter, *"Türk Göçmenler: Üç Kadın",* 1977, Fotoğraf ve Çizimler.....89

https://www.nilyalter.com/media/page/s1/id4/content/m180/3kadin.jpg

Görsel 120. Onur Hastürk, *"Kırmızı Kaftanlı Odaklık",* 2019.....89

https://www.nouvart.net/wp-content/uploads/2021/02/1019.5.jpg

Görsel 121. Taner Ceylan, *"Kayıp Resimler: Tamamlanmamış Resim-1",* T.Ü.Y.B., 2013.....89

https://tanerceylan.com/works/unfinished-paintings-1/

Görsel 122. Taner Ceylan, *"Kayıp Resimler: Bahar Zamanı"* 2013, T.Ü.Y.B.,, 140x 125 cm.....90

https://www.sanatatak.com/wp-content/uploads/old/taner-ceylanla-gezi-protestolari-ve-kayip-resimlerg-uzerine-56672258079538727651-759x500.jpg

Görsel 123. Gülsün Karamustafa, *"Oryantalist Fanteziler İçin Pekiştirme Serileri",* 2000.....91

https://archives.saltresearch.org/bitstream/123456789/189681/2/KARW1015002.jpg

Görsel 124. Abdullah Biraderler*, "Türk Kadınları ve Hayranları",* 1865.....92

https://i.tmgrup.com.tr/fikriyat/album/2019/07/22/abdulhamid-donemine-ayna-tutan-fotografcilar-abdullah-biraderler-1563777521730.jpg

Görsel 125. Marilyn Silverstone, *"Magnum Fotoğrafları: Bhutan, Thimpiu",* 1964.....93

https://www.magnumphotos.com/arts-culture/travel/marilyn-silverstone-ocean-of-life/attachment/par321029-2/

Görsel 126. Josef Koudelka, *"Şehitler Meydanı",* Lübnan, Beyrut, 1991.....94

https://gozungormedigi.files.wordpress.com/2020/03/koudelka3.jpg?w=1024

Görsel 127. Moises Saman, *"İsyancılar",* Halep, Suriye, 2013.....94

https://content.magnumphotos.com/wp-content/uploads/2017/01/cortex/nyc155618-photographer-featured.jpg

Görsel 128. Lorenzo Meloni, *"Sünniler ve Şiiler",* Trablus, Lübnan, 2013.....95

https://content.magnumphotos.com/wp-content/uploads/2016/04/cortex/nn11436829-photographer-featured.jpg

Görsel 129. Thomas Dworzak, *"ABD Askerleri Tarafından Tutuklanan Yağmacı",* Bağdat, Irak, 2003.....96

https://content.magnumphotos.com/wp-content/uploads/2016/04/cortex/par255359-overlay.jpg

Görsel 130. Olivia Arthur, *"Cidde Günlüğü",* 2009.....97

https://freight.cargo.site/w/1000/i/0cb5758f73e9f6361b16fbc3dd0a324e2013d40641eb0fc95f3af790fa121308/2a-JeddahDiary_05.jpg

Görsel 131. Olivia Arthur, *"Cidde Günlüğü",* 2009.....97

https://www.magnumphotos.com/newsroom/olivia-arthur-jeddah-diary/

Görsel 132. Alessandra Sanguietti, *"Ruan, Miras Merkezi'nde, Batı Şeria",* 2004.....98

https://content.magnumphotos.com/wp-content/uploads/2016/05/cortex/nyc68995-teaser-story-big.jpg

Görsel 133. Alessandra Sanguinetti, *"Aida Mülteci Kampında, Batı Şeria",* 2003.....98

https://content.magnumphotos.com/wp-content/uploads/2016/05/cortex/nyc68978-teaser-story-big.jpg

Görsel 134. Mous Lamrabat, *"Tanrı'nın Aşıkları: Kahramanlar Tükeniyor",* 2020.....99

https://artlogic-res.cloudinary.com/w_1600,h_1600,c_limit,f_auto,fl_lossy,q_auto/artlogicstorage/loftartgallery/images/view/c949f13da6d17fffe70c4933a7ea97cdj/loftartgallery-casablanca-mous-lamrabat-running-out-of-heroes-2020.jpg

Görsel 135. Mous Lamrabat, "*Wu-Tang Forever",* Fotoğraf.....99

https://dynaimage.cdn.cnn.com/cnn/q_auto,w_727,c_fit/http%3A%2F%2Fcdn.cnn.com%2Fcnnnext%2Fdam%2Fassets%2F200420105242-11-mous-lamrabat.jpg

Görsel 136. Hassan Hajjaj, *"Sistaz",* 2015.....100

https://www.artsy.net/artwork/hassan-hajjaj-sistaz-1

Görsel 137. Hasan Hajjaj, *"Yeşilli Miriam",* 2010.....100

https://www.artsy.net/artwork/hassan-hajjaj-miriam-in-green

Görsel 138. Ali Al Shebabi, *"A Tarafı",* Fotoğraf.....101

https://noborders.in/products/side-a

Görsel 139. Ali Al Shebabi, *"Ramazan Bayramı Hazırlıkları",* Fotoğraf.....101

https://www.gqmiddleeast.com/cloud/2021/09/19/wWBy60AA-4-768x1024.jpg

Görsel 140. İsmail Zaidy, *"Fatima Zohra",* 2018.....101

https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2497883110436505&set=pb.100006445204305.-2207520000..&type=3

Görsel 141. Shadi Ghadirian, *"Ghajjar: İsimsiz",* 1998, 1999.....102

https://www.saatchigallery.com/artist/shadi_ghadirian

Görsel 142. Shadi Ghadirian, "*Her gün Gibi: İsimsiz",* 2000, 2001.....102

https://www.saatchigallery.com/artist/shadi_ghadirian

Görsel 143. Star Wars, *"Jabba the Hutt ve Leia"* 106

https://www.deviantart.com/masterjabba/art/Slave-Leia-and-Jabba-The-Hutt-820482711

Görsel 144. Yüzüklerin Efendisi, *"Uruk-Hai"* 107

https://i0.wp.com/ortadunya.com/wp-content/uploads/2016/02/Uruk-hai-2.jpg?ssl=1

Görsel 145. Yüzüklerin Efendisi, *"Ork"* 107

https://cdn.kayiprihtim.com/wp-content/uploads/2019/12/yuzuklerin-efendisi-dizi-ork-araniyor-2.jpg

Görsel 146. David Yates*, "Harry Potter Zümrüdüanka Yoldaşlığı",* 2007.....108

https://i.pinimg.com/474x/92/79/fa/9279fa862ee1537396ab4c9b30d99f8d.jpg

Görsel 147. *"Saggittarius-Yay Takım Yıldızı",* Minyatür, 15. Yüzyıl.....108

https://www.21yyte.org/images/NB-10.jpg

Görsel 148. Alfonzo Cauren, *"Harry Potter Azkaban Tutsağı",* 2004.....109

https://imgix.ranker.com/user_node_img/32/638867/original/buckbeak-photo-u2?auto=format&q=60&fit=crop&fm=pjpg&dpr=2&w=375

Görsel 149. Game Of Thrones, *"Taht Savaşları, Kurt Başlı Robb Stark",* 2019….....109

https://s.24.hu/app/uploads/2018/04/tronok_harca-voros-nasz.jpg

Görsel 150. Game Of Thrones, *"Mereen*" 109

https://www.seriesdatv.pt/wp-content/uploads/2015/04/GOT_501_Cut_N1_030515_VAM1054951.jpg

Görsel 151. Laçin Hazal Karadağ, "Kimsin Sen.1", 2022.....110

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

Görsel 152. Laçin Hazal Karadağ, "Kimsin Sen.2", 2022.....110

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

Görsel 153. Laçin Hazal Karadağ, "Kimsin Sen.3", 2022.....110

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

Görsel 154. Laçin Hazal Karadağ, "Kimsin Sen.4", 2022.....111

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

Görsel 155. Laçin Hazal Karadağ, "Kimsin Sen.5", 2022.....111

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

Görsel 156. Laçin Hazal Karadağ, "Kimsin Sen.6", 2022.....111

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

Görsel 159. Laçin Hazal Karadağ, "Kimsin Sen.10", 2022.....112

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

Görsel 160. Laçin Hazal Karadağ, "Kimsin Sen.11", 2022.....112

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

Görsel 160. Laçin Hazal Karadağ, "Kimsin Sen.12", 2022.....113

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

Görsel 161. Laçin Hazal Karadağ, "Kimsin Sen.13", 2022.....113

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

Görsel 162. Laçin Hazal Karadağ, "Ezberle! Eve Geri Dönemeyiz", 2022.....113

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

Görsel 163. Laçin Hazal Karadağ, "Ezberle! Eve Geri Dönemeyiz", 2022.....114

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

Görsel 164. Laçin Hazal Karadağ, "Ezberle! Eve Geri Dönemeyiz", 2022.....114

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

Görsel 163. Laçin Hazal Karadağ, "Medeniyet Sınırı", 2022, Yerleştirme.....115

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

Görsel 164. Laçin Hazal Karadağ, "Medeniyet Sınırı", 2022, Yerleştirme.....115

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

Görsel 165. Laçin Hazal Karadağ, "Medeniyet Sınırı-Detay", 2022, Yerleştirme.....115

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

Görsel 166. Laçin Hazal Karadağ, "Medeniyet Sınırı-Detay", 2022, Yerleştirme.....115

Kaynak: Laçin Hazal Karadağ

TEŞEKKÜR

Bu çalışma ile Doğu kültürünün çağdaş sanata olan etkisi incelenmektedir. Batı karşısında ilk çağlardan beri öteki olarak görülen bir coğrafyanın göz ardı edilen değerlerinin görünür olmasını amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesine ışık tutan, yazım sürecinde sabırla ve sevgiyle yaklaşan, eleştiri ve önerileriyle her daim yapıcı olan, dikkati ve özeniyle büyük katkı sağlayan kıymetli danışmanım Prof. Dr. F. Deniz Korkmaz'a teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum.

Tez sürecim boyunca desteği ile yanımda olan hayat arkadaşım Sezgin Karadağ'a, yaşam boyu en büyük destekçim olan annem Semra Erol'a ve kardeşim Pelin Türkçelik'e teşekkür ederim.

Laçin Hazal KARADAĞ

Haziran, 2022

GİRİŞ

Geçmişten günümüze Doğu ve Batı arasında keskin bir ayrım yapılmaktadır. Batı; aydın, ileri, modern ve lider bir toplum olarak kanıksanmıştır. Doğu ise Batı karşısında; çağ dışı, akılsız, medeniyetin uğramadığı hatta köle olarak görülen bir toplum olarak lanse edilmektedir. Yapılan araştırmalar bu algının bir yanılgı olduğunu ortaya çıkarsa da öğretilen bilgilerin doğrulu kabul edilmeye devam etmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde Doğu, önemli kültürlere beşiklik eden bir coğrafya olmuştur. Bu topraklar üzerinde yaşayan medeniyetler yaşamı büyük ölçüde etkilemiştir. Alfabe, tıp, sanat, felsefe ve daha birçok alana büyük katkı sağlamıştır. Batı'nın kimlik inşası sürecinde kendisini daha üstün ve ileri bir konuma yerleştirebilmesi için Doğu'yu ötekileştirdiği görülmektedir. Ötekileştirmenin ötesinde Doğu'nun sahip olduğu kültürel değerlerin ve kaynakların Batı'ya mal edildiği yapılan araştırmalar sonucunda açığa çıkarılmıştır.

Bu çalışma Doğu'nun kültürel varlığının Batı tarafından ele alınış biçimini tarihsel ve felsefi yönüyle ele almaktadır. Oryantalizmin felsefesi irdelenirken, sanat tarihi boyunca Doğu'nun sanata olan etkisi incelenmektedir. Çağdaş yaşam içerisinde Doğu-Batı ekseninde yaşananlar araştırılırken, günümüz sanat eserlerinde Doğu'nun önemli bir katkı sağladığı gözlemlenmiştir. Batı'nın Doğu'ya olan ilgisi ile yaşanan kültürel etkileşim birçok sanatçıyı etkisi altına almaya devam etmektedir. Özellikle son yıllarda Doğu'nun kültürel mirasının birçok Batılı sanatçı tarafından benimsendiği ve kendisine has bir özellik olarak yansıttığı görülmektedir. Bu tezin amacı; Şark'ın olumsuz tanımlarına karşın Batı'yı ne denli etkisi altına aldığını açığa çıkarmaktır.

1.BÖLÜM

ORYANTALİZM

1.1. Oryantalizm

Oryantalizm, bilinen en genel tanımıyla Doğu kökenli toplumların yaşamının, kültürünün, inançlarının ve tarihinin akademik düzeyde Batılı tarafından incelendiği bir alandır. Kelime köken olarak; doğan güneş, aydınlık ve doğmak anlamına gelen Doğu'nun, Batı dilindeki karşılığı olan *Orient* kelimesine dayanmaktadır. Oryantalizm; Doğu bilimi, şark ilmi, doğuculuk olarak bilinse de özünde ideolojik yaklaşımları barındırmaktadır (Işık, 2020, s. 137). Batı, Doğu'yu kendisine hizmet edecek bir biçimde algılamakta ve bu doğrultuda sunmaktadır (Göregen, 2017, s. 33). Onu her yönüyle bilmek, tanımak ve incelemek Batı'nın kimliğini oluşturma sürecinde esas dayanağı olurken, merkezi güç imajını sağlamasında temel unsur olmuştur.

18. yüzyıl sonlarında başlayan ve 19. yüzyıl ile birlikte artan Doğu araştırmaları, kimileri için akademik boyutta bir merakla, olumlu yaklaşımlarla ele alınmıştır. Fakat yapılan araştırmaların neticesinde özellikle siyasi olarak etkin rol oynaması, alanın pek de masum olmadığını kanıtlar niteliktedir. Oryantalizm için öncelikli olarak söylenmesi gereken Doğu ve Batı arasındaki ayrıma dayalı bir düşünceyle şekillenmiş olmasıdır (Bulut, 2002, s. 14). Batı, Doğu'yu incelerken onu güçsüz ve geri kalmış olarak tanımlamıştır. Tarih boyunca bu olumsuz tanımlar ilahiyat, tarih, sanat gibi birçok alanda ele alınmış ve tutarlı bir biçimde işlenmiştir. Batı, karakterini diğer medeniyetlerden daha farklı ve üstün bir biçimde oluşturmak istediğinden, öncelikli olarak arzusuna hizmet edebilecek hayali bir Doğu şekillendirmiştir. Batı'nın inşa ettiği yeni Doğu; zapt edilebilir, biçimlendirilebilir özellikleri nedeniyle oldukça pasif bir görünümdedir. Oryantalist çalışmalarda, Doğu'ya geri kalmış gibi olumsuz sıfatlar yüklenirken, Batı kendisini güçlü, modern ve takip edilmesi gereken bir medeniyet olarak biçimlendirmiştir. Batı'nın zıttı olarak görülen Doğu, özne konumundan ayrılmış modern olanın takipçisi ve dönüştürülebilen bir nesne olarak görülmüştür. Bu doğrultuda Oryantalizm, Batı'nın lider konumunu ve hegemonyasını meşrulaştıran bir olgudur, demek doğru olacaktır (Kahraman & Keyman, 1998, s. 75, 76).

Batı'nın egemenlik arzusunun bir sonucu olan Oryantalizm, Doğu toplumlarına dair bilgileri gerçekliğin ötesinde, yanlı bir bakışla ele almaktadır. Oryantalizm yalnızca Batı'nın oluşturduğu hayali tanımlarla sınırlı değildir. Ciddi yatırımların yapıldığı ve başlangıcı tarih öncesi dönemden günümüze kadar uzanan, kurgulanmış bir kavramdır. Daha geniş manasıyla Doğu'yu tanımlamak ve hakkında bilgi sahibi olmak, Doğu'nun hakimi olabilmek adına Batı'nın kendisine bulmuş olduğu bir yoldur (Said, 2017, s. 16).

1.1.1. Güç İstenci

Schopenhauer; güç arzusunu dünyadaki kötülüğün ve mutsuzluğun sebebi olarak görmüştür. Nietzsche'de Schopenhauer'ın güç istenci kavramını ele almış ondan farklı biçimde değerlendirmiştir. O'na göre bu güdü; varoluşun temel kaynağı ve kültürün ayrılmaz bir parçasıdır. Var olan her şey bu arzu üzerinden şekillenmekte ve yapılan her eylem güç adına gerçekleşmektedir. Yaşamın her noktasına nüfuz ettiğinden, yaşanılan dünyayı biçimlendirmiştir (Soysal, 2008, s. 128).

Oryantalizm, şüphesiz güç istenci sonucunda oluşturulmuştur. Yapılan çalışmalar, politik söylemler ve görsel sanatlar gibi geniş bir alana yayılarak, negatif tutumla bilinç oluşturulmak istenmiştir. 1978 yılında "Oryantalizim" adlı eseriyle etkisi günümüze değin süren tartışmaları başlatan Edward Said, Doğu ve Batı arasındaki ayrımı iktidar, güç ve oluşturduğu temsiller üzerinden ele almıştır. Oluşturulan temsiller ise dile yerleşmiş, hakikat olarak kanıksanmıştır. Doğu'nun yaşamına dair hemen hemen her konuya değinen ve birçok söylem üreten Oryantalizmin, hakikati aktardığı düşünülür. Halbuki "Hakikatler, ne oldukları unutulan şeylere dair yanılsamalardır." (Said, 2017, s. 215). Güç istencine bağlı olarak Batılı hareketi, bilgiyi aktarmasıyla kontrolü ele almış ve bilginin yaratıcısı olmuştur. Doğu'nun hakikatini parçalamış, kendi yarattığı hakikati benimsetmiştir. Oluşturduğu bilginin doğruluğunu da ısrarla sürdürmüştür. Avrupa, yaşadığı devrim, savaş ve yeniden şekillenme süreçlerinde dahi bu tutumu, tutarlı ve ısrarlı bir biçimde sürdürmüştür (Özçelik, 2016, s. 1006).

Batı, inşa sürecinden itibaren sömürgeci bir yaklaşımı benimsemiştir. Sanayi Devrimi ve kapitalizm, sömürgeci yaklaşıma hizmet etmiştir. Yaşamı derinden etkileyen bu değişimler, toplumları köklerinden koparmış ve kendisine bağımlı hale

getirmiştir (Özçelik, 2016, s. 1006). Güç arzusunun sonucu olarak sömürgecilik, Batı'nın Doğu'yu keşfetmesiyle bu toprakların zenginliklerine olan ilgisini de parlatmıştır. Hâlihazırda bekleyen hazineler ise Avrupa'nın sermayesini arttırmış, gücüne güç katmıştır. Hegel'in *arzular ülkesi* olarak tanımladığı Hindistan'ın sömürgeleştirilmesi verilebilecek örnekler arasındadır (Bulut, 2012, s. 71). Savaş ve köleleştirmeyle sömürülen Doğu'nun, yerel kaynaklarına, kültürüne zarar verilmiş, halk yoksulluğa ve geriliğe itilerek kendisine bağımlı kılınmıştır. Oryantalist söylemler ise bu doğrultuda Doğu'yu çağ dışı, iktidarsız, akılcılıktan yoksun olarak tanımlamıştır. Halbuki tıp alanında Doğu'nun takip edilmesi ve bu alanda Doğulu alimlerin eserlerinin çevrilmesi bu düşüncenin aksini kanıtlamaktadır.

1.1.2. İktidar ve Bilgi

Güç arzusuyla şekillenen Oryantalizmin etkisini ve Doğu'nun kurgusal imajını çözümleyebilmek adına Foucault'nun bilgi ve iktidar arasında kurmuş olduğu bağın incelenmesi gerekmektedir. O'nun yaklaşımı; Doğu'ya yüklenen olumsuz tanımlara farklı açıdan yaklaşabilmek, kavramın nasıl oluşturulduğunu ve temelindeki unsurların ne olduğunu görünür kılmaktadır.

Edward Said'in ifadelerinde yer bulan Foucault'nun söylem tanımı; bir metinde asıl saklanan ve görünmez olan "iktidar ağının bir parçasıdır," şeklinde açıklanmıştır (Said, 2006, s. 196, 197). Metnin içerisinde iktidar, bilginin arkasına gizlenmiştir. Dolayısıyla Oryantalizm bir disiplin olarak Doğu üzerinde yapılan değerlendirmelerle gizli iktidarın gölgesinde temsillerini oluşturmuştur (Said, 2006, s. 196-197). Oryantalizm söylemi, ideolojik yapıları şekillendirebilmek adına iktidar konumunda olan Batı'nın kendisine açmış olduğu bir alandır. Şarka dair söylemler, tanımlamalar, olumsuz yaklaşımlar ya da merkeziyetçi emellerin yanı sıra "sahip olunmak istenen," arzusunu da içermektedir (Şahin, 2017, s. 122). Avrupa'nın bu düşünceleri şarka ait söylemleri doğurmuş ve Oryantalizm disiplininin yönünü belirlemiştir. Bu disiplinle Doğu'ya ilişkin olan metinler elbette ki tesadüfi bir biçimde oluşturulmamıştır. Sömürgeci yaklaşımlarla bu kültürü yeniden inşa etmiştir. Bu sebeple Batılı gözünden Doğu'ya dair yazılan metinler incelendiğinde öncelikli olarak iktidar ile olan bağı göz önünde bulundurulmalıdır. Said, "Oryantalizm" adlı eserinde bazı metinlere; "akademisyenlerin, eğitim kurumlarının, hükümetin otoritesi

eklenebilir. En önemlisi, böylesi metinler yalnızca bilgi üretmekle kalmaz, betimlemek üzere ortaya çıktıkları gerçekliğin kendisini de yaratabilirler", diyerek söylemin üretilmesine değinmiştir (Said, 2017, s. 104, 105). Sonrasında oluşturulan metinler bu söylemler üzerinden şekillenecektir. Dolayısıyla Şarkiyatçılık bir söylem olarak ele alınmadığı müddetçe asıl tanımı görünmez olacak ve kurgusal haliyle ifade bulacaktır.

Bilginin doğal bir etkileşim sonucunda oluştuğu düşünülür. Foucault ise aksini öne sürmektedir. O'nun için bilgi/söylem; mevcut iktidarın çıkarları doğrultusunda topluma dayattığı ifadelerin bütünüdür. Özne konumunda olan iktidar, nesneye kendi isteği doğrultusunda anlam verebilmek ve tanımlayabilmek adına bilgiyi üretmektedir. Gizli iktidar, bilgiyi yönlendirendir. Dolayısıyla bilgi, nesnenin tanımını yaparken diğer yandan öznenin de konumunu belirlemektedir. İktidar, denetim mekanizmasını güçlendirerek bireyin zihnindeki yerini de belirlemektedir. Foucault, toplum tarafından kanıksanmış her bilginin normal ve doğal bir bilgi olarak düşünülmemesi, şüpheyle yaklaşılması gerektiğini söylemektedir. O'nun bakış açısıyla yaklaşıldığında, oluşturulan her bilginin iktidara olan faydasının değerlendirilmesi gerekmektedir (Çakaş, 2018, s. 96, 98). Foucault'nun söylem analizi doğrultusunda Oryantalist yaklaşımın ortaya çıkardığı söylemlerin başında şüphesiz ki Fransız yazar ve düşünür Voltaire gelmektedir. Fransız Devrimi ve Aydınlanma Hareketi'ne büyük katkıları olan Voltaire, din ve insan hakları üzerine yazdığı felsefi metinlerle üne kavuşmuştur. 18. yüzyılda Fransa'da İslam hakkında oluşan düşünceleri biçimlendiren isimlerin başında gelmektedir. 1742 tarihinde "Muhammet" adlı dramasını yazan Voltaire, dini olumsuz yaklaşımla nitelemiştir. Oryantalist kavramın temel savlarından olan bu düşünceler herhangi bir dine yakışmayacak tanımlamalardır. Hz. Muhammet'i, "acımasız bir fetihçi, halkını intikam peşinde sürükleyen egoist bir lider ve halkını kölesi olarak gören bir peygamber", olarak nitelemiştir (Okuyan, 2011, s. 108). 1765 tarihinde yazdığı "Felsefe Sözlüğünde", İslamiyet'i yaptığı nitelemelerle Muhammetçilik olarak tanımlamıştır. Dini ve peygamberi olumsuz sıfatlarla niteleyen Voltaire'in düşünceleri, ansiklopedilerde de yer almıştır (Okuyan, 2011, s. 108). Hristiyan merkezli bir inanca sahip olan Batı, kendisini yüceltebilmek adına Doğu'nun inancını ele almış ve yeni imajını belirlemiştir. Oluşturduğu söylemi ise bilime dâhil etmiştir. İktidar, Voltaire'in kaleminden son derece olumsuz bir toplum ve o toplumun inancı olarak tanımlarını yapmıştır.

Foucault için iktidar; toplum üzerinde denetim hakkına sahiptir. Tahakküm adına ise toplumun bilincini kullanmaktadır. İktidarın ortaya koyduğu bilgi, düşünce veya kavram, yine onun ihtiyacına yönelik oluşturulurken, toplumun denetimini kontrol altında tutmasına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla Doğu üzerinde oluşturulan bilgiler, onun ihtiyacı doğrultusunda metinlerde yerini almıştır. Bu durum ilk bakışta yalnızca siyasi olarak düşünülse de aynı şiddette kültüre de yansımıştır. Edebi eserlere yansıyan Doğu algısı gelişi güzel bir biçimde oluşturulmamıştır. Batılı okurun ilgisini başka bir kültüre yöneltmesi örneklerinden de anlaşılacağı üzere bireyin zihninde bir kıyaslamaya ve dolayısıyla kendi toplumunu yüceltmesine olanak sağlamıştır. Bu durumun en belirgin örneği şüphesiz William Beckford tarafından yazılan, dünya fantastik edebiyatının başyapıtı olarak kabul edilen "Halife Vashık'ın Öyküsü" adlı romandır. Romanda Doğu'da yaşandığı belirtilen kıskançlık, sapkın cinsellik ve diri diri gömülme eylemlerinden bahsedilmektedir. Fakat roman bir defa bile Doğu'ya gidilmeden yazılmıştır (Bulut, 2006a, s. 83). Batılı tarafından üretilen metinlerden yararlanılarak yazılmış olan ve masalların işlendiği bu öykü incelendiğinde, Foucault'nun iktidar ve bilgi arasında kurmuş olduğu ilişkiyi, Doğu'nun temsiliyet sorunsalı bağlamında değerlendirmek gerekir. William Beckford'un yanı sıra edebiyatın önemli isimlerinden olan Dante'nin "İlahi Komedya'sı", Doğu toplumlarına karşı negatif tutumun örneklerinden yalnızca bir diğeridir. Cehennem Bölümü'nun 28. Kantosunda, İslamiyete karşı sarsıcı ifadelere yer verilmiştir. Cehennemde bulunan şeytanın kalesinde duran Hz. Muhammet, rezil ve ayrılık tohumları atan birisi olarak sınıflandırılmıştır. İğrençliklerle dolu yaşam sürdüğü söylenen Hz. Muhammet'i cezalandırmak için parçalara ayırır ve bunu da tüm detaylarıyla anlatır. İslamiyetin önemli figürlerinden olan Hz. Ali'nin de aynı şekilde cezalandırıldığı anlatılmıştır. İslam alimleri arasında önemli yeri olan ve tıp alanındaki eserlerinin Avrupa'da çevrildiği alimlerden olan İbn-i Sina ve İbn-i Rüşd'ün de yer aldığı cehennemde, alimlerin Hristiyanlık yerine İslamiyeti seçtikleri için cezalandırıldıkları söylenmektedir (Said, 2017, s. 78).

Foucault'nun yaklaşımının bir diğer izine, 20 Nisan 2021 tarihinde ABD Başkanı Joe Biden'ın yapmış olduğu açıklamalarda rastlanmaktadır. Biden'ın, 1915 yılında Ermenilere karşı Osmanlı'nın yaptığı iddia edilen soykırımı dile getirmiş olması medyada büyük tartışmalara yol açarken toplumsal olarak önyargıların şiddetini arttırmaktadır. Osmanlı'nın soykırım yaptığı iddiası tarihsel olarak

incelendiğinde oldukça farklı verilere ulaşılmaktadır. Geçmişi M.S. 8. yüzyıla dayanan ve Göktürklere ait olan Orhun Yazıtları'nın keşfi tüm dünyada büyük yankı uyandırmıştır. Dilbilim adına Türkoloji ilim dalı olarak kabul edilmiş ve Macaristan'da Türk Enstitüsü kurulmuştur. Türklerin adından söz ettirmeye başladığı bu dönemde Avrupa'da Türk ve Ermeni sorunu dile getirilmeye başlanmıştır. Dikkatleri çeken Türkler, bu dönemde önemli adımlar atmaya hazırlanırken büyük soykırım yaptığı iddasıyla karşı karşıya kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında çok sayıda Ermeniyi katlettiği iddia edilmiştir. Bu iddia, Türklere karşı büyük bir önyargının oluşmasına sebep olmuştur (İnalcık, 2002, s. 28). 2021 yılına gelindiğinde soykırım iddiaları herhangi bir dayanak gösterilmeden hatırlatılmaya devam etmektedir. Hakikatinin sorgulanmadığı, yalnızca gerçek gibi kabul edilen bir varsayım, kitle iletişim aracılığıyla sıklıkla bireylere aktarılmaya devam etmektedir.

Foucault için iktidar ve bilgi, birbirlerinin içeriğini tamamlamaktadır. Tarihsel dönüşümlerin sonucu olarak ortaya çıkan karşılıklı ilişki, iktidarın sürekliliği adına üretilen, kurgulanan, yapılandırılan bir bilgi sürekliliği ile sağlanmıştır. İktidarın işleyişi sürekli olarak bir bilgi yaratmaktadır ve bilgi de iktidardan etkilenmektedir. Bilgi, iktidar ile söylemlere gereksinim duymaktadır (Foucault, 2003, s. 35). Bir yanıyla siyasal diğer yanıyla düşünsel olarak kültüre sızması toplumlar arasında onlar ve biz ayrımını şekillendirmektedir (Said, 2017, s. 22). Gizlenen emellerin ve güç istencinin etkisiyle şekillendirilen bu algı, kültürel ve siyasal bir varlık olarak kendisini göstermeye devam etmektedir.

1.1.3. Kültürün Üretilmesi ve Hegemonya

Toplumları birbirinden ayıran en önemli unsur, kültürdür. Kültür; bir toplumun inanış, dil ve yaşayış biçimini tümüyle kapsayan soyut ve somut kurallar bütünüdür (Nar, 2014, s. 1660). Toplumlar çevre ile etkileşimleri doğrultusunda, kendi yaşamlarına ait gelenek ve göreneklerini oluşturmaktadırlar. Birey, yaşamının başladığı ilk andan itibaren toplumun sunduğu kültürün bir parçası olmakta ve o kültürün etkisiyle değişerek dönüşmektedir. Kültür, bireyin iradesinden bağımsız bir biçimde oluştuğundan yaşam boyu ortaya koyduğu her şeyde kültürünü yansıtmaktadır (Nar, 2014, s. 1660, 1661).

Aydınlanma süreci sonrasında değişen üretim ve tüketim ilişkilerine değinen Karl Marx, toplumu ve kültürü etkileyen temel unsurun üretim ilişkileri olduğunu vurgulamıştır. O'na göre bir toplumun bilinci, hukuksal düzenlemeleri, siyasal varlığı ve kültürü, üretim ilişkileri üzerinden şekillenmektedir (Marx, 1979, s. 25).Bir toplum hegemonyasını ancak üretim gücü üzerinden sağlayabilmektedir. Üretim ilişkileri üzerinde kurulan hakimiyetin avantajı ekonomi ile sınırlı kalmamıştır. Kurulan hakimiyet ile birlikte zihinsel üretimi de denetimi altına almaktadır. "Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda egemen düşünceler olmuştur." (Marx & Engels, 1992, s. 70). Bu sayede diğer toplumları hem maddi hem de fikri olarak kendisine bağımlı hale getirmektedir. Egemen toplum, ekonomik kaynakların yanı sıra fikri açıdan kurduğu hakimiyet sayesinde olumsuz yönlerini kamufle edebilmesine ve kendisine yönelik pozitif bilgiler üretmesine olanak sağlamaktadır. Bu sayede kendi sınırlarını kendisi belirlemekte ve kültürel kimliğini bu doğrultuda oluşturmaktadır. Kendisine hizmet edebilecek bilgilerin varlığını onaylarken hegemonyasını sarsacak olumsuz değerlendirmeleri ise yok saymaktadır (Çetin, 2003, s. 68).

Oryantalizm, Marx'ın vurgulamış olduğu üretim ilişkileri doğrultusunda şekillenmiştir. Batı'nın kendi lehine bilgi üretmek için oluşturduğu bu alan, Doğu coğrafyasını yeren Batı'yı da fikri olarak yücelten bir anlayışla kaynaklarını üretmektedir. Avrupa'nın Sömürgeci yaklaşımıyla ekonomik üstünlüğü sağlaması ve kendisine hizmet edebilecek bir biçimde fikri üretimleri denetimi altına alması, Doğu coğrafyasının kendisine yabancılaşma sürecinin başlamasına neden olmuştur. Batı toplumları tarafından dayatılan öteki kavramı, zamanla Doğuluların zihnine yerleşerek Batılılaşma arzusunun ön plana çıktığı görülmektedir. Ötekilik halini içselleştiren Doğu, kendisini oryantalistleştirmeye başlamıştır (Yıldız, 2013, s. 223). Bu sayede maddi ve fikri üretimi hakimiyeti altına alan Batı, Doğu karşısında öncü konuma ulaşabilmiştir.

Hegemonya terim anlamı olarak; bir devletin diğer devletlere liderlik etmesi anlamına gelmektedir (Akdağ, 2018, s. 219). Bir devletin üstünlüğünü ifade eden bu kavram, Marksist filozof ve politikacı Antonio Gramsci'nin konu edinmesi ile daha geniş bir tanıma evrilmiştir. Gramsci, hegemonya kavramını tarih, sanat, politika, eğitim ve kültür üzerinden derinlemesine incelemiş, kavram geniş bir anlam kazanmıştır. O'na göre hegemonya, farklı alanlar üzerinde kurulan güç ilişkisini tanımlayan bir anlama sahiptir (Ives, 2011, s. 18). Maddi, kültürel ve politik üstünlüğü

sağlamak isteyen bir ulus, diğer uluslar tarafından da onanmak zorundadır. Bir devlet ancak diğerleri tarafından benimsendiği takdirde lider konumuna ulaşabilmektedir. Öncü olmak isteyen bir ulus, ekonomik ve kültürel açıdan diğer toplumlar üzerinde egemenliğini sağlayabilmelidir. Diğer toplumların kültürüne sızarak hegemonyasına destek olacak düzenlemeler yapmaktadır. Bu sayede üstünlüğünü diğer toplumların içselleştirmesine zemin hazırlamaktadır (Gramsci, 1986, s. 73, 74). Bir ulus kültürel ve ideolojik olarak lider konumuna ulaşabilmesi için bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Üretilen bilginin bütün toplumlar tarafından kabul edilmesi gerekmektedir (Fontana, 2013, s. 272).

Oryantalizm, Batı'nın hegemonyasına büyük ölçüde destek sağlamaktadır. Şark kültürünü yeniden biçimlendirmekte ve ürettiği şark bilgisini bütün toplumlara aşılamaktadır. Bunun yanı sıra Doğu'yu derinlemesine inceleyerek edindiği bilgiler ile kendi kaynaklarını geliştirdiği ve bilgiyi kendisine özgü bir biçimde aktardığı görülmektedir. Doğu hakkında yaratmış olduğu negatif tutumlu imaj, iki medeniyetin kültürüne yerleşmiştir. Batı'nın hakimiyet arzusuyla ortaya çıkan Oryantalizm, Batılı aydınların yanı sıra Doğulu aydınları da etkisi altına almıştır. Bu nedenle Oryantalizmin oluşturduğu algıdan sıyrılmak iki medeniyet için de kolay olmayacaktır (Yıldız, 2013, s. 234).

Günümüzde felsefe Antik Yunan'a mal edilmektedir. Felsefe bilgisi Avrupa'ya dayandırılırken Doğulu alimlerin Batılı düşünürlere olan katkısı yok sayılmaktadır. Doğu'nun felsefeye olan etkisi son derecede mühimdir fakat iki tarafın kaynaklarında da ulaşmak oldukça zordur. Örneğin; Antik Yunan felsefesini, İslam felsefesi ile birleştiren Farabi, Tanrı'nın varoluşunu ele almıştır. Farabi, bütün değişim ve dönüşümlerin ardında mutlak bir gerçeklik olduğunu, bu gerçekliğin Tanrı olduğunu aktarmıştır. Farabi'nin, kendisinden 300 yıl sonra yaşamış olan ve Batı'nın en önemli filozofları arasında gösterilen St. Thomas'ı büyük ölçüde etkilediği görülmüştür. Farabi'nin aktarımlarını neredeyse birebir kullandığı görülen St. Thomas, sahip olduğu üne de Farabi'nin bilgisi sayesinde kavuşmuştur (Hammod, 2001, s. 80, 81). Kaynaklarda ise Farabi'nin, St. Thomas'a olan etkisinden nadiren bahsedildiği görülmektedir.

Medeniyetler oluşturduğu kültür ve bilgi birikimleri ile birbirinden ayrıştırılmaktadırlar. Halbuki medeniyetler, kendisinden önce yaşamış olanların birikimi üzerine varlığını konumlandırabilmektedir. Öte yandan bir medeniyetin

kültürü ve sahip olduğu bütün değerler, diğer medeniyetlerin katkısıyla oluşturulmaktadır. Bu sebeple dünya üzerinde yaşamış olan bütün topluluklar birbirinden bağımsız bir biçimde düşünülmemelidir. Bilgi, bir medeniyetin kendiliğinden ürettiği bir olgu değildir. Çevresinden aldıklarını kendine has bir biçimde yoğurarak fikri hazinesini geliştirmektedir (Güneş, 2012, s. 61, 62). Doğu ve Batı medeniyetleri de birbirinden bağımsız düşünülmemelidir. İki medeniyet birbirinin etkisi altında kalarak dönüşümler yaşamaktadır. Felsefe, sanat, inanç, tarih ve yaşama dair her alanda bu etki kendisini göstermektedir. Batı'nın hegemonya arzusunun bir sonucu olan Oryantalizm, Doğu'nun ışığından yararlanabilme imkanı sağlamıştır. Batı medeniyeti Doğu'nun kaynakları sayesinde yol alabilmiştir. Hegemonya arzusu Doğu'nun birikimini yok sayabilmek adına Oryantalist söylemler üretmiş olsa da tarihsel gerçekler aksini ortaya çıkarmaktadır.

Fransız düşünür ve bilim insanı René Descartes, İslam alimleri arasında yer alan Gazaali'nin etkisinde kalmış Batılı isimler arasında yer almaktadır. Descartes'ın kendisinden çok daha önceki yıllarda yaşamış olan Gazzali'yi bildiği ve okuduğu kaynaklarda yer almaktadır. Gazzali; bir insanın bedensel olarak maddi varlığından bağımsız kaldığı an içerisinde dahi zihinsel varlığından ayrılamaz bir durumda olduğunu metinlerinde vurgulamıştır (Güneş, 2012, s. 72,73). Aynı düşünce Gazzali'nin öncesinde İbn-i Sina tarafından da kaynaklara dahil edildiği görülmektedir (Yıldırımer, 2013, s. 105). Descartes, Gazzali ve İbn-i Sina'nın ben tasavvurunu ele aldığı ve konuyu düşünmek kavramı üzerinden geliştirdiği görülmektedir. Doğulu alimlerin oluşturduğu kaynaklardan yararlanan Descartes, bir insanın kütlesel varlığından habersiz olduğu halde benliğinden kopamadığı durumu Tanrı'nın varlığı ile bağdaştırmaktadır. Bir insan her durumda benliğinin farkında olabiliyor ise bu durum Descartes için Tanrı'nın varlığını kanıtlamaktadır (Güneş, 2012, s. 72). Yaptığı çıkarımlar sonucunda Descartes, "Düşünüyorum, öyleyse varım." önermesine ulaşmıştır (Yıldırımer, 2013, s. 103). Neredeyse herkesin bildiği bu önermenin Doğu'nun bilgisinden türetildiği göz ardı edilmektedir.

1.1.4. Ben ve Öteki

Ben ve öteki, Doğu ve Batı ayrımının en genel ifadesini oluşturmaktadır. Fransız filozof Jacques Derrida ise zıtlığı tanımlayan bu ifadeyi oldukça farklı bir

biçimde ele almıştır. Birbirinin zıttı anlamına gelen ben ve öteki, Derrida için bu anlamının aksine bir bütünü oluşturmaktadır. O'na göre ben diğerine yani ötekisine ihtiyaç duymaktadır. Varoluşunun kaynağı diğerinde yani ötekisinde yatmaktadır. Derrida bu düşüncesini "Platon'un Eczanesi" adlı kitabında *pharmakon* kelimesi üzerinden açıklamaktadır. Pharmakon, kelime olarak "hem zehir hem de çare", anlamına gelmektedir (Özkan, 2018, s. 11). Doğu ve Batı arasındaki ayrım da özünde bundan farklı değildir.

Batı, kimlik inşası için Doğu'yu öteki haline getirmiş hem kendi konumunu hem de Doğu'nun konumunu belirlemiştir. Diğer yandan belirtmek gerekir ki kendisini tanımlayabilmek için Doğu'ya ihtiyaç duymuştur. Derrida'nın *fark* kavramı üzerinden bakıldığında, bu kavram her iki kutbun birbirini tanımladığını belirtir. Yok olmak için var olmak ve yok kavramını tanımlayabilmek için öncelikle var olması gerektiğine değinmiştir (Keyman, Mutman, & Yeğenoğlu, 1999 , s. 79). Nihayetinde bir sözcük anlam kazanabilmek için başka bir sözcüğe ihtiyaç duymaktadır. "Kendini ve ötekini bilen kişi, Doğu ve Batı'nın ayrılamayacağının da farkındadır", diyen Goethe'nin bu sözü, Batı'nın varoluş süreci içerisinde Doğu'dan ayrılamayacağını da ifade etmektedir (Hobson, 2004, s. 277).

Oldukça geniş bir alana yayılmış olan Oryantalizm, araştırmacıların keyfi çıkarımları üzerinden oluşturulmamıştır. Oryantalist kavramın oluşumundan çok daha öncesine dayanmaktadır. Antik Yunan'a kadar giden tarihsel süreç içerisinde oluşturulmuş olan söylemlerden türetilmiştir. Oluşturulan kimliğin hakikati düşünüldüğünde ise Batılı gözünden aktarılmasıyla coğrafyanın kendi gerçekliği olmadığı açıktır. Tarafsız bir biçimde oluşturulmamış olması da tahmin edilebilir bir durumdur. Kültürü ele geçirme üzerine temellendirilen Oryantalizm, bu şekilde oluşturduğu söylemlerle kendisine referans sağlamıştır. Doğu'nun hakikati yerine Oryantalizmin kendi oluşturduğu hakikat üzerinden belirlenmiştir (Said, 2017, s. 215).

Oryantalizm, Batı merkezli bilgi üretimi sağlamaktadır. Batı'nın merkezi konumuna dayanak oluşturacak bilgileri üretmektedir. Bilgi bir sonu olmayan ve sürekli devinim halinde olan bir olgudur. Merkeziyetçi yapı, yalnızca geçmişe dair bilgileri kendisine referans alabilir. Fakat sonraki süreçte konumu ve anlamı değişebilir (Çakaş, 2018, s. 467). Aktarılan bilginin hakikat olduğu düşünülmemelidir. Oryantalist metinler, bu düşünce içerisinde ele alınmalıdır. Okuyucu öncelikle merkeziyetçi yapının varlığını unutmadan bilgiyi yorumlamalı ve eleştirmelidir.

Derrida için yorum ve eleştiri sınırsızdır. Foucault'nun da üzerinde durduğu gibi nedenleri ve etkileri açısından gizlenen anlamlarının düşünülmesi, yorumlanması ve eleştirilmesi gerekmektedir. Edward Said, okurun yorumlamaları ve eleştirileri, Oryantalist söylemlerin oluşturduğu hakikati yok sayamayacağını söylemektedir. Çünkü metin ve zihin her zaman birbirinden ayrı hareket edemez. Her okur aynı sorgulamalarla konuyu değerlendiremez, aynı farkındalıkla konuya yaklaşamaz. Bazen metinlerin kendi oluşturdukları anlamlarla hakikati aktardıkları düşünülür. İktidar ile olan bağlantısından dolayı genellikle yorumlama şansı verilmez. Derrida için bilgi ve hakikat, yorumlamayla ve eleştiriyle ulaşılabilir olsa da Said için, söylemin oluşturulmasıyla ilgili bir meseledir. Sonuçta oluşturulan söylemin gerçekliği bir yerde var olmaya devam etmektedir (Said, 2006, s. 124-129).

Derrida'nın, eleştirel düşünce üzerinden kurmuş olduğu *yapısöküm* kavramı, bir okuma tekniğidir. Bir konunun sıklıkla ele alınması, ısrarla kanıtlanmaya çalışılması muhakkak eleştirinin asıl konusudur (Balkın, 2004, s. 319). Yapısöküme uğraması gereken ise, Oryantalizmin ısrarlı tavrı yerine bu çabaların sonucunda kurulan ilişkinin kendisidir. Oryantalizm, Batı'nın ürettiği bir olgu olsa da Doğu'yu nitelemesinin yanında kendisini de üretmektedir. Şark çalışmaları üzerinden birçok araştırmacı, bilim insanı ya da sanatçı bu disiplin üzerinden varlığını gösterebilmiştir. Şarkiyatçılık, olumsuz bir yaklaşımla çizilen bir yol olsa da onu daha da görünür kılmaktadır. İmgeleri, motifleri, ritimleri ön plana çıkmaktadır. Oryantalizm bilinen tüm tanımlarının yanı sıra Doğu'nun etkisinde kalındığını da göstermektedir (Said, 2017, s. 32). Örneğin, sanat tarihinin usta ressamları olarak anılan Rembrandt, Matisse, Albreth Dürer, Delacriox ve daha birçok sanatçının Doğu'yu resimlerinin konusu olarak ele aldığı görülmektedir. Goethe, Flaubert, Hugo ve daha birçok kişinin eserlerinde de yer almıştır. Claude Debussy'nin ve müzikte devrim niteliği taşıyan Wagner'in de ilgisini çekmiş, müziğe ilham olmuştur. Şarkın kışkırtıcı bir etkisi olduğu örnekleri üzerinden anlaşılır bir durumdadır. Çalışmaları ne şekilde etkilediği ve ilettiği düşünce elbette tartışılır fakat Derrida'nın yapısöküm tekniği aslında Doğu'nun, Batı'yı ne denli etkilediğini kanıtlamaktadır.

1.1.5. Simülakr

1970'li yıllarda, simülasyon kavramını kuram içerisinde ilk defa ele alan kişi Fransız düşünür Jean Baudrillard'dır. Simülasyon, "bir araç, bir makine, bir sistem, bir olguya özgü işleyiş biçimini inceleme, gösterme ya da açıklama amacıyla bir maket veya bir bilgisayar programı aracılığıyla gerçeğin yapay bir şekilde yeniden üretilmesidir", (Baudrillard, 2016, s. 7). Düşünür, oluşturduğu kavramı köken almış ve *simülakr* terimini de literatüre dâhil etmiştir. Simülakr, "bir gerçeklik olarak algılanmak istenen görünüm", anlamına gelmektedir (Baudrillard, 2016, s. 7). Düşünürün öne sürdüğü kavramlar, dijitalleşmenin etkisiyle oluşturulmuş olsa da özünde toplumsal yapının değişimine değinmektedir. Baudrillard'a göre hemen hemen her şeyin sanallaştığı günümüz dünyasında yaşam sahteleşmiş, gerçekle arasındaki fark ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla hakikatin ne olduğuna dair bir söylemde bulunmak artık mümkün değildir. Özellikle gelişen medya araçlarıyla, simülasyonlar dünyasında yaşandığına ve kitle iletişim araçlarının sunduğu gerçekliğin var olduğuna işaret etmektedir. O'na göre araçların aktardığı gerçeklik ile asıl gerçekliğin ayrımı yapılamaz hale gelmiştir. Hakikatler öylesine bulanıktır ki, bu ayrıştırılamaz durum, hakikatin simülasyonunu daha da güçlü kılmaktadır (Taslaman, 2016, s. 188).

Baudrillard'a göre kurgulanan gerçeklik, tarihsel bağlamda da değerlendirilmelidir. Özellikle modern ve sonrasında gelinen süreçte, Doğu toplumlarına dair bilgilerin kurgulanmış ve üretilmiş gerçeklikler olduğu düşünülebilir. Baudrillard'ın kuramı, Batı medeniyetinin iflas ettiğine ve bireyin eleştirel bakışının yok edildiğine vurgu yapmaktadır. O'nun için yaşam artık sentetiktir. İletişim araçları sonsuz sayıda gerçeklik üretmektedir. Yapay bir biçimde oluşturulan hipergerçeklik, hakikatin bütün izlerini silmektedir. Gösterileni kendi içerisinde doğrulamaktadır. Düşünürün bu noktada okuyucusuna söylemek istediği; bireyin etrafında olan biten her duruma şüpheyle yaklaşması gerektiğidir (Baudrillard, 2016, s. 21, 23). Oryantalist düşünce yapısı da benzer bir içeriğe sahiptir. Tarih boyunca Doğu'ya dair üretilen bilgilerin yanı sıra 11 Eylül saldırıları, İran İşgali ve Irak Savaşı gibi büyük olaylara bakıldığında Baudrillard'ın teorisinde olduğu gibi Doğu'nun, simülakra dönüştürüldüğü görülmektedir. Ortadoğu coğrafyası tarihsel süreç içerisinde daima Batı'nın gündeminde olmuş ve simülasyonları üretilmiştir.

Son dönemlerin fenomen dizilerinden olan "La Casa de Papel" dizisi, olumsuz imajın aktarıldığı örneklerden biridir. İspanya Kraliyet Darphanesine düzenlenen

büyük soygunu konu edinen dizinin dördüncü sezonuna, Doğulu bir karakter dahil olmuştur. Türk oyuncu Oğulcan Güzeller, Cezayirli bir karakteri canlandırmaktadır. Cezayirli Osman olarak bölüme dahil olan karakter, ileri düzeyde işkence teknikleri uygulayan acımasız biridir. Dizinin ana karakterlerinden olan Rio'ya 12 gün boyunca işkence yapmıştır. Ekrana yansıyan bu görüntüler, Doğu toplumuna karşı büyük önyargılar oluşturmaktadır. Doğu'nun kötü olduğuna dair oluşturulan bilgi, kendi gerçekliğini yaratan ve izleyicide büyük etki bırakan sinema üzerinden toplumların belleğinde yer edinmektedir. Doğu'nun olumsuz bir biçimde aktarıldığı haber, söylem ya da görsel iletişim kaynaklarıyla aktarılan imaj, kitlesel algının yönetiminin ele alınmasını sağlamaktadır. Bu noktada söylenmesi gereken, yaratılanın "aslı yerine göstergeleri konulmuş", bir gerçeklik olduğudur (Baudrillard, 2016, s. 14).

1.1.6. Homo Sacer

11 Eylül saldırıları sonrasında dikkatleri çeken günümüz siyaset felsefecilerinden Giorgio Agamben, iktidar mevhumunu istisna ve egemenlik üzerinden değerlendirmiş, teorisini şiddet ve öldürülebilirlik ilişkisi üzerine oluşturmuştur. Agamben teorisini *Homo sacer* figürü üzerinden ele almaktadır. Antik dönem hukukunda yer alan Homo Sacer, suçlu olarak görülen kişidir. Değersiz bir varlık olarak görüldüğünden dini amaçlar için kurban edilmesi dahi uygun bulunmamıştır. Herhangi bir şekilde öldürülecek olursa, öldürülmesi suç olarak görülmemesinin yasal düzenlemeleri bulunmaktadır (Aksoy, 2016 a, s. 46). Sacer olan kişinin, vatandaşlık hakları yoktur ve söz hakkına sahip değildir. Toplum tarafından dışlanmakta, yasaklı ve tehlikeli olarak görülmektedir (Agamben, 2001, s. 98). Antik dönem hukukunda yer alan bu karakter, Agamben için oldukça önemlidir. O'na göre egemenlik, güç ve güce dair hırslar, kültürel yapıyı tanınmaz hale getirmekte ve homo sacer'ler yaratmaktadır. İktidarın, güç arzusunun bıraktığı izleri görebilmek ancak bu karakterin incelenmesiyle mümkündür. İktidarın öteki yüzünü görmek isteyen kimse, yasal düzenlemeleri veyahut yaptığı anlaşmaları incelemek yerine yarattığı homo sacer'lere bakmalıdır (Aksoy, 2016 b, s. 16, 17). Agamben'in merkeze aldığı homo sacer, üzerinde siyasal izleri taşımaktadır. İnançlar doğrultusunda kurban edilmesi uygun değildir ancak ölümüne sebep olacak yollar açık bırakılmıştır. Cinayet işleyen kişilerin cezalandırılabilmesi için oluşturulan hukuki düzenlemeler, homo sacer'in ölümüne sebep olan kişi için askıya alınmıştır. Bu kişinin yasalar üzerinde suçsuz

olarak görülebilmesi adına yeni kurallar oluşturulmuştur (Agamben, 2001, s. 101, 102).

Toplum tarafından bireyin dışlanması, ötekileştirilmesi bedensel olarak olmasa da ruhen ölmesine yol açmaktadır. Sacer olan kişi hem dinen hem de hukuken dışlandığından, mutlak hukuksuzluğa terkedilmekte ve yaşamda yer bulamamaktadır. Agamben, bireyin yaşama dair bütün gereksinimlerinden mahrum bırakılmasını ve toplumdan tümüyle dışlanmasını *çıplak hayat* olarak adlandırmaktadır. O'nun hayatı, yaşam ve ölüm arasında bir belirsizlikte sürmektedir (Aksoy, 2016b, s. 18).

Homo sacer'i üreten iktidar, hukuki ve siyasi düzenlemeler ile birlikte yaşama hakkının ölümüne yol açmaktadır. Herkesin her an homo sacer'e dönüşebilme ihtimalinin olduğu yaşamda birey, sahip olduğu haklardan mahrum bırakılmaktadır. Modern yaşam daha iyi ve daha akılcı bir süreci ifade ediyor olsa da Agamben'in ele aldığı homo sacer kavramı üzerinden görünen bu durumun aksidir. Antik dönemden günümüze kadar gelinen süreçte bireyin yaşamı söz konusu olduğunda, hiçbir yol katedilmediği görülmektedir. Siyasi iktidarın bireyin yaşam haklarını ve özgürlüklerini koruması beklenmektedir. Fakat iktidar; toplumun hak ve özgürlüklerinin ölümüne yol açmaktadır (Aksoy, 2016a, s. 45, 47)

İktidarın temelini şiddet oluşturmaktadır. Şiddet, egemenliğin ardında öylesine gizlenmiştir ki toplumun etrafını sarmış ve alışılmış hale gelmiştir. Toplumun zihnine yerleşmesinin yanı sıra yasa üzerinde de kabul edilmiştir. Şiddet her açıdan benimsenmiş ve hukuksal herhangi bir sorun teşkil etmeyecek şekilde düzenlemiştir. Agamben, alışılan şiddetin görüldüğü durumları istisna olarak adlandırmaktadır (Aksoy, 2016 a, s. 45). Bu tanımla dikkat çekmek istediği, yasal olan veya olmayan şiddetin, görünen halinin sadece istisna olmasıdır. Bu doğrultuda şiddetin sonucu olarak homo sacer, yalnızca toplumdan dışlanmakla kalmamaktadır. Toplumun ötekisi olan Homo sacer, negatif bir biçimde yaşamda yer almaktadır (Agamben, 2001, s. 112). Homo sacer'i ele alan Agamben'in amacı elbette Antik döneme kadar uzanan tarihsel süreci sorgulamak değildir. Aksine yaşadığı çağın en büyük problemlerinden olan yaşama hakkını sorgulamaktır.

Agamben'in söylemini görünür kılan, şüphesiz tüm dünyada görünen mülteci krizidir. Öncelikle Tunus'ta başlayan Arap Baharı, devamında Orta Doğu ülkelerine sıçramış ve sonucunda Suriye'de 2011 yılında çatışmaya neden olmuştur. Yaşanan

yıkımların ardından dört milyondan fazla vatandaş evlerinden, topraklarından dahası köklerinden ayrılmak durumunda kalmıştır. Türkiye bu süreçte Suriye halkına yeni çözüm arayışı içerisine girmiş ve kendi topraklarında yaşama imkânı sağlamıştır. Mülteciler ise yönünü merkezi konumda görülen ve daha iyi yaşam sürülebileceği inancıyla Avrupa ülkelerine çevirmiştir. AB'nin bu konuda gösterdiği sert tavır yasaya işlemiş ve göçler politik olarak engellenmiştir. Bu durum göçmenlerin yasa dışı yollara yönelmesine ve çok sayıda can kaybı yaşanmasına sebep olmuştur. AB bu süreçte Almanya önderliğinde yaşanan krizi üçüncü olarak tanımladığı ülkelere devretmiştir. Özellikle Türkiye'ye devrettiği problemi kendisinden uzakta tutmak istemiştir. Halbuki AB'nin kuruluş amacı; ekonomik açıdan uluslararası bir boyutta barışı sürdürmek temeline dayandırılmaktadır. Hakları korumak amacıyla kurulduğu düşünülen AB'nin çıkarlar doğrultusunda bir yol izlediği düşünülmektedir (Akkaya, 2019, s. 359).

2015 tarihinde İtalya açıklarında göçmen gemisinin batması AB'nin yeni kararlar almasını zorunlu kılmıştır. Göçmenleri taşıyan deniz araçlarının ele geçirilmesi, Avrupa'ya ulaşan bütün göçmenlerin parmak izlerine kadar kayıt altına alınarak sürekli takibinin yapılması ve bir kısmının derhal ülkelerine gönderilmesi kararlaştırılmıştır (Saatçioğlu, 2017, s. 219). 8 Ağustos 2021 tarihinde yayınlanan haber üzerinden Batı'nın Doğulu göçmenleri homo sacer olarak konumlandırdığı açıktır. Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşmayı hedefleyen mülteciler, Yunanistan sınır kapısına kadar ilerlemiştir. Uzun bekleyişin ardından Yunanistan'a ait sahil güvenlik botu, kapısında bekleyen göçmenleri Türkiye sınırlarına ait olan fakat üzerinde yaşam olmayan bir adaya bırakmıştır. Kendi eliyle yaşamına son vermemiştir ama o bölgede ölüme terk etmiştir.

Agamben'in de dediği gibi, öncelikli olarak hukuksal düzlemde mülteci krizine dışlayıcı bir yol izlenmesi ve Doğu toplumuna dair olumsuz yaklaşım, günümüzde büyük bir dram yaratmaktadır. Ötekileştirilen toplumların, kendi toplumunun kimliğine, karakterine zarar vereceği düşüncesiyle gidilecek yolların engellenmesi çok sayıda can kaybına neden olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla göçmenler hem kendi topraklarından kopmuş hem de ulaştıkları topraklarda yaşamalarına izin verilmemiştir. Yaşama dair bütün haklardan mahrum bırakıldığından, dolaylı yollardan ölümlerine neden olunmaktadır.

2.BÖLÜM

ORYANTALİZMİN TARİHSEL KÖKENLERİ

2.1. Oryantalizmin Kökenleri

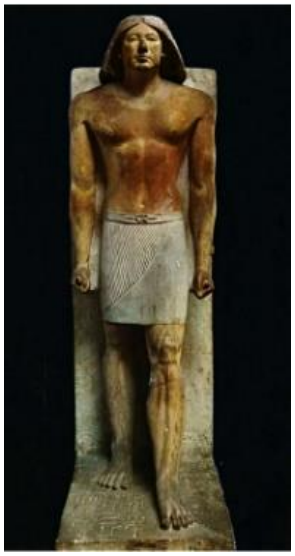
İnsanlık tarihine bakıldığında erken dönemlerden itibaren medeniyetlerin nehir ve sulak araziler etrafında kurulduğu görülmüştür. Mezopotamya ve Anadolu toprakları önemli kültürlere beşiklik eden bir coğrafya olmuş, Hititler, Lidyalılar ve İyonyalılar gibi toplumlar yine bu topraklarda hüküm sürmüştür. Bugünün Doğu coğrafyası olarak belirlenen sınırlar dahilinde kurulan medeniyetler bunlardan ibaret değildir. Çin, Hint ve Mısır gibi uygarlıklar da buna örnek olmaktadır. Persler, Sümerler, Akadlar ve Babiller başta olmak üzere Mezopotamya bölgesinde kurulmuş ve etkisi günümüze değin ulaşmıştır. Özellikle Lübnan dağlarından Akdeniz'e kadar uzanan bir coğrafyada varlık gösteren Fenike Medeniyetinin, Antik Yunan, Mısır ve Antik Roma'ya kadar uzanan bir alanı etkilediği de bilinmektedir. Medeniyetin yeşerdiği bu topraklarda kurulan toplumların Doğu ve Batı'ya olan etkisi oldukça kıymetlidir. Fakat her iki tarafın kaynaklarında da çok az yer almıştır. Bahsi geçen toplumların özellikle Türk kültürü ile iç içe yaşadığı tarihsel gerçekler arasındadır.

Medeniyetin beşiği olarak görülen ve Avrupa'nın kendi köklerini dayandırdığı Antik Yunan'ın öncesinde Doğu topraklarında büyük medeniyetler yaşamıştır. Yunanlılar, kendilerinden önceki medeniyetlere ulaşarak büyük ölçüde faydalanmış ve kendi gelişimlerinde kullanmışlardır. Örneğin; Fenike Medeniyeti, alfabeyi bulmuş ve Antik Yunan'a en büyük katkısı da bu olmuştur. Fenikelilerin alfabeyi öğretmelerinin sonucunda Yunanlılar, sözlü kültürden yazılı kültüre geçmiş, kendileri için karanlık geçen sürece bu şekilde son verebilmiştir (Landsberger, 1942, s. 85). Sonrasında ise alfabe, birçok toplum tarafından kullanılarak benimsenmiştir.

Bugünün Doğu coğrafyası ve Batı toplumları arasında keskin bir ayrım yapılmaktadır. Bu ayrım geçmişten günümüze kadar etkisini sürdürmektedir. Medeniyetler arasındaki ötekileştirmenin kökenleri incelendiğinde, ilk izlerinin Antik Yunan ve Pers savaşlarına kadar uzandığı görülmüştür. Mücadelenin etkisiyle iki medeniyet birbirine zıt kutuplar olarak görülmeye başlanmış ve bu süreçte Yunanlılar, Perslere *barbar* tanımlaması yapmıştır. Sözcüğe yüklenen siyasi anlam öncesinde, Yunanlılar için barbar kelimesi bilgisiz, cahil insanları nitelerken, mücadelenin

etkisiyle kendi kültürüne ait olmayan bir tanıma dönüştürmüş ve aşağılama sıfatı olarak kullanılmıştır (Bisaha, 2012, s. 19-86).

Antik Yunan denildiğinde akla ilk gelen isimlerden olan Aristoteles, barbarlık kavramını politik ve iklimsel olarak ele almıştır. *"*Politika*"* adlı eserinde; kendi halkını diğer toplumlardan ileri bir seviyede nitelemiş, kendisi dışındaki toplumların egemenlik altına alınabilecek kadar güçsüz olduğunu savunmuştur (Aristoteles, 1993, s. 207). Aristoteles gibi Batı'nın hegemonyasının bir diğer izine Platon'un eserinde rastlanmıştır. "Devlet*"* adlı kitabında, toplumları ruh halleri açısından ele almıştır. O'na göre Yunanlılar öğrenme hevesiyle sürekli olarak kendisini geliştiren ve ilerleyen bir toplumken, Doğu coğrafyasını para hırsıyla yaşayan bir toplum olarak görmüştür (Platon, 2008, s. 163). Yunanlılara göre barbarlık; Doğu'dan gelmektedir. Barbarlar, özgürlüğün ne olduğunu bilmeyen toplumlardır. Dolayısıyla köleliğe yatkınlardır (Schnapper, 2005, s. 38). Aristoteles ve Platon'un aktardığı *öteki* söylemleri, toplumsal bölünmeyi işaret ederken aynı zamanda günümüzdeki Doğu-Batı ayrımını da literatüre sokmuştur.

Görsel 1."*Ptah Rahibi Ranofer"*, M.Ö. 2450

Görsel 2. "*Kuros*", M.Ö. 590-580, Mermer

Bugüne değin, medeniyetin temellerinin Antik Yunan süreciyle birlikte atıldığı öğretilmiştir. Arkeolojik çalışmaların zenginleşmesiyle bu öğreti değişikliğe uğramıştır. Mezopotamya topluluklarının yerleşik düzene geçmesiyle uygar dünyanın temellerinin bu topraklarda yeşerdiği anlaşılmıştır. Örneğin; Fenike Medeniyeti, Mısır ile Babil heykel anlayışlarını birleştirmiş ve oluşturduğu bu formları Antik Yunan'a kadar ulaştırmıştır. Sanat tarihi kaynaklarının ilk örneklerinden olan Yunan

heykelciliği, temelini Doğu topraklarından almış ve sonrasında geliştirmiştir. Yunan heykel ve seramiklerinin ilk örneklerine bakıldığında sabit duruş, ellerin yumruk halinde betimlenmesi ve sol ayağın açısıyla bu etki oldukça belirgin bir şekilde okunmaktadır (Toynbee, 1978, s. 444), (Görsel 1), (Görsel 2).

Doğu topraklarında yer alan medeniyetlerden kalma yazılı belgeler, tarihsel geçmişe ışık tutmaktadır. Yarım milyondan fazla kil tablete ulaşılan bu topraklarda, matematiğin ilk izlerine rastlanılmıştır. Tabletler üzerinden görülüyor ki, Mezopotamya matematiğinde polinom ve denklem çözümlemeleri yapılmıştır. Saatin 60 dakika olması ve günün 24 saat sürmesi gibi birçok bilgi de yine bu topraklara ait kaynaklardan çıkmıştır. Yunan matematikçisi olarak bilinen Pisagor'un önermesi olan "Pisagor Teoremi", onun çok daha öncesinde Mezopotamya toplumları tarafından bilinmekteydi. Pisagor'un Mısır'a yöneldiği ve birçok bilgiye bu sayede ulaştığı yapılan araştırmalar neticesinde anlaşılmıştır (Ülger, 2021).

Batı'nın ilk ozanı olarak adlandırılan Homeros, kaynaklarda Antik Yunan'a dahil edilmektedir. 19. yüzyıl ile birlikte Batı edebiyatında yer alan ozanın, "İlyada" ve "Odessia" eserlerinin lehçesi incelendiğinde, İyon dilinde yazıldığı saptanmıştır. İyonya günümüzde İzmir ve Aydın bölgesinde varlık göstermiş Anadolu medeniyetlerindendir. Özellikle Smyrna (İzmir) kentinde oldukça yaygın kullanıldığı bilinen dili kullanmış olması, Homeros'un bu bölgede yaşadığı düşüncesini desteklemektedir. Ozanın ismi dahi Yunanca değildir. Dilbilimcilere göre adının kökeni O'nun Anadolulu olduğunu anlamak için yeterlidir (Halikarnas Balıkçısı, 1986, s. 148). Eserlerinde kent betimlemelerine yer verirken Smyrna'yı detaylıca tasvir ettiği, Yunanistan dahil diğer toprakları ise yabancı olarak aktardığı da görülmüştür (Brandau, 2002, s. 353). Antik Yunan'ın büyük filozoflarından olan Aristoteles'in de Homeros'u Anadolulu olarak aktardığı kayıtlarda yer almıştır (Halikarnas Balıkçısı, 1986, s. 148). Bulgular Homeros'un Anadolulu olduğunu gösterse de günümüz kaynaklarında Antik Yunan ozanı olarak aktarılmaya devam etmektedir.

Günümüze kadar gelen bilgilerde sanat, matematik, felsefe gibi konularda ilk adımları atanların Avrupalılar olduğu düşünülse de durum bundan biraz daha farklıdır. Yunanlılara ait olduğu düşünülen birçok kültürel unsurun Doğu medeniyetlerinden alınarak geliştirildiği ve dönüştürüldüğü açıkça görülmektedir. Bunun yanı sıra dile ait unsurların kökenlerinin de Doğu'ya ait olduğu, dilbilim araştırmalarının sonucunda ortaya çıkmıştır. Örneğin; M.Ö. 2000'li yıllara değin Anadolu topraklarında anaerkil

bir yaşam sürmüş, kadınlar doğanın sembolü olarak görülmüştür. Tarihte Anadolu topraklarında karşılaşılan ana tanrıça kültü, genel olarak kybele adıyla anılmaktadır. Frigyalılarda kibele, Matar adıyla bilinir. Friglerin Matar adını verdiği ana tanrıça, bugün Avrupa dillerinde mother-anne olarak kullanılmaya devam etmektedir (Özmen, 2016, s. 389).

Bugüne kadar elde edilen kaynaklar aracılığıyla, akılcı, medeni, ilerici olarak kendisini tanıtan Batı'nın bu özelliklerini zıttı olarak gördüğü ve ötekileştirdiği Doğu'nun kaynaklarına erişerek sağladığı anlaşılmaktadır. Verilebilecek önemli örneklerden bir diğeri şüphesiz Anadolu'da hüküm sürmüş Likyalılar'dır. Anadolu medeniyetlerinden olan Likyalılar, anaerkil bir düzen içerisinde yaşamaktaydılar. Kendilerini tanıtırken annelerinin isimlerini kullandıkları bilinmektedir. Fakat Likyalılar için asıl söylenmesi gereken çağdaş dünyaya olan etkisidir. Montesquieu'nun, "eğer mükemmel bir konfederasyon cumhuriyet örneği vermem gerekirse Lykia'yı gösteririm", söylemiyle dikkatleri çeken Likya yasaları, bugünün Amerika Birleşik Devletleri'nin anayasasını şekillendirmiştir (Işık, 2010, s. 95).

İnsanlık tarihine bakıldığında erken dönemlerden itibaren varlık gösteren medeniyetlerin günümüz dünyasına olan etkisi oldukça değerlidir. Anadolu ve Doğu coğrafyasına ait medeniyetlerin ulaştırdığı kaynaklar ne yazık ki kendi toprakları üzerinden okunmamaktadır. Bu medeniyetlerin diğer kültürlere olan etkisinden bahsedilmeye henüz başlanmış olsa da tarihsel süreçte neredeyse tamamen göz ardı edilmiştir. Öyle ki Yunanlılar tarafından barbar olarak nitelendirilen bu toprakların aslında kendisine ışık tutmasını sağladığı ve bu sayede medeniyetin ilk basamağı olarak görüldüğü tarihsel bir gerçektir.

Ortaçağ, tarihsel süreç içerisinde tüm dünya için karanlık olarak adlandırılmaktadır. Avrupa'nın içine kapandığı bu dönem, bütün toplumlar için karanlık geçen süreci tanımlıyor olsa da Doğu toplumları için bu çağ daha olumlu geçmiştir (Hentsch, 1996, s. 44). Bu döneme kadar kendi toplumlarından olmayan, nitekim beceriksiz olarak adlandırılan şark, Ortaçağ ile birlikte İslamiyet'le tanışarak hızla gelişme göstermiştir. Doğu'nun keşifleri ve 711 yılında Endülüs'ün fethi ile Avrupa'da uzunca süre hâkim olacak İslami bir medeniyetin kurulması, Batı'yı rahatsız etmiştir. Avrupa'nın dile getirmediği bu İslami yükseliş, medeniyetler arasında çatışma yaratmıştır. Doğu'nun güçlenmesi ve İslamiyet'in hızlı ilerleyişi karşısında durabilmek için Avrupa'da 1095-1272 tarihleri arasında sekiz Haçlı Seferi

düzenlenmiştir. Türkler "nefret edilmeyi hak eden bir toplum", olarak görülürken; İslamiyet adına yapılan birçok propaganda aracılığıyla Batı toplumlarında, Doğu insanına karşı olumsuz düşüncelerin yerleşmesine sebep olunmuştur (Hentsch, 1996, s. 53). Batı, aşağılayıcı bir bakışla yaklaştığı İslamiyet'e karşı sert tavır sergilemiş olsa da Doğu'nun kaynaklarına eriştikçe beraberinde Doğu'ya karşı bir merak duygusu da oluşmuştur. Oluşan bu merak, Müslüman toplumlarıyla etkileşimi de beraberinde getirmiştir. İspanya Kralı tarafından Doğu'nun incelenmesi için Muhterem Peter çağrılmış, yapmış olduğu seyahatler ile İslam dünyasına dair bilgiler toplanmış ve kaynakların çevrilerek incelenebilmesi adına bir heyet oluşturulmuştur. Doğu dillerinin araştırılması sonucunda Avrupalılar, Arap dil bilgisi kitabı hazırlamıştır. Ticari bağları kuvvetlendirmek ve Hristiyanlığın yayılmasına katkı sağlayabilmek için Batı üniversiteleri içerisinde Arap kürsülerinin açılması kararlaştırılmıştır (Yıldırım, 2012, s. 23, 25). Arapların tıp alanındaki ilerleyişi Avrupa'yı etkilediğinden Arap tıp okulları açılmış, matbaanın avantajıyla birçok kaynağa erişilirken, İbni Sina ve İbni Rüşd'ün eserleri tercüme edilmiştir. Böylelikle Doğu dilleri tanınmaya başlanmış ve ticari alanda dillerin öğrenilmesi Avrupa'nın yararına olmuştur (Barthold, 2000, s. 158). Yapılan araştırmaların amacı, bilgi edinmek ve bilgiyi paylaşmak gibi görünse de özünde Batı'nın, kendi çıkarlarına hizmet edebilecek kaynaklara ulaşmayı amaçlamıştır. Bu sebeple çeviriler yapılırken kendi lehlerine kimi manipülasyonlar da yapılmıştır (Rodinson, 1938, s. 23, 24).

Osmanlı'nın fetihleri ve birçok alanda gösterdiği gelişim, Avrupa için tehdit olarak görülmüştür. Reform hareketlerinin başlatıcısı olarak görülen Martin Luther, başlangıçta Türklere karşı olumlu tavır içerisindeyken, sonraları Türkler ile Almanlar arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı, Türkleri "Tanrı'nın gazabı" ve hatta "şeytanın hizmetkârı" olarak ilan etmiş, Hristiyan toplumlarına Müslümanlığa karşı savaş çağrısı yapmıştır (İnalcık, 2002, s. 25). Almanlar ise yaşamış oldukları anlaşmazlıklar sonucunda Osmanlı'yı büyük bir tehdit olarak görmüştür. Türk istilasına uğrayacakları endişesiyle öncelikli olarak onu tanıma çabasına girmişlerdir. Endişenin sonucunda Osmanlı Vakayinameleri, Latince ve Almanca' ya çevrilmiştir (İnalcık, 2002, s. 25).

16. yüzyılda Avrupa'da keşifler, ticari gelişmeler ve kapitalizmin doğuşu, İngilizler'in gelişimine büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Hindistan'ın inciler, elmaslar, filler ve aslanlar gibi tabiat güzelliklerinin yanı sıra hükümet hazineleri ile dolup taştığı bilinmekteydi. İngilizlerin deniz yolunda göstermiş oldukları gelişim, arzular ülkesine

doğrudan ulaşabilmelerini sağlamıştır. Hegel'in, *arzular ülkesi* olarak tanımladığı Hindistan, keşiflerle birlikte Avrupa'nın ve özellikle İngiltere'nin dikkatini çekmiştir (Bulut, 2012, s. 71). Babür İmparatorluğu'nun devasa ihtişamdaki hazinelerini önce Fransızlar yağmalamış daha sonra İngilizler' e kaptırmışlardır. İngilizlerin, Hindistan'ı sömürge altına alması Avrupa'nın güç dengelerini değiştirmiştir. Osmanlı bu dönemde Kanuni Sultan Süleyman ile birlikte Avrupa'nın ortalarına kadar ilerlemiştir. Osmanlı'nın tehditkâr ilerleyişi, Avrupa'yı tedirgin ettiğinden ilişkilerin güçlenmesi adına adımlar atılmıştır. Osmanlı'nın Fransız hükümetine tanımış olduğu kapitülasyonlar sonucunda Osmanlı'ya bakış pozitif anlamda değişirken, Fransa'da Doğu dilleri zorunlu hale gelmiştir (İnalcık, 2002, s. 26). Avrupa'da etkisi oldukça güçlenen Osmanlı'yı tanıma arzusu ile Doğu'ya seyahatler artmıştır. Ticari ve politik amaçlar doğrultusunda bu seyahatler ile birlikte Avrupa, Doğu'nun yaşamını, inançlarını ve geleneklerini yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Şarkı tanıma sürecinde seyyahların dillerini ve inançlarını rapor halinde metinlere aktarması, Batı'nın, Doğu'ya olan ilgisinin her geçen gün daha da artmasına olanak sağlamıştır. 17.yüzyıla gelindiğinde Avrupa'nın elinde Doğu hakkındaki kaynak sayısı oldukça artmış, hatta Doğulu'nun elinde olandan daha da fazla bir sayıya ulaşmıştır. Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte öncesinde edinilen kaynaklar Avrupa'nın bugünkü konumuna kavuşmasının en büyük etmenleri olmuştur (Hentsch, 1996, s. 117).

Doğu, Batı'nın aksine bir Ortaçağ süreci yaşamamıştır. Fakat 17. yüzyıla gelindiğinde kendi içine kapandığı söylenebilir. Evliya Çelebi'nin klasik coğrafya çalışmalarından edinilen bilgiye göre; bu durağanlığın Avrupa'daki Ortaçağ sürecinden daha farklı olduğu düşünülmektedir (Barthold, 2000, s. 166-167). Antonie Galland tarafından 1704 tarihinde "Bin Bir Gece Masalları'nın" yazılmasıyla, Doğu'ya olan ilgi daha da artmıştır. Batılı bu eseri eşsiz olarak görmüştür (Hentsch, 1996, s. 134). Eser vasıtasıyla, Doğu'ya başka bir yerden, başka bir zamandan bakma fırsatı yakalanmıştır. Doğu toplumunun yakından tanıma sürecinin başlamasıyla yapılan kimi balo ve benzeri eğlence etkinliklerinde, Doğu konseptinin kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca moda, tiyatro, müzik ve mimari bezeme gibi alanlarda Doğu etkisi izlenmiştir. Osmanlı ile etkileşime girildikten sonra özellikle Türk kıyafetleri ile aksesuarlarının kullanıldığı portreler yaptırılmış, müzik eserlerinde de Türk esintileri yer almıştır. Beethoven ve Mozart'ın eserleri buna örnektir (Croutier, 2009, s. 172, 180). Batı'nın ilgisi ve şarkın betimlenmesinin asıl amacı elbette onu yüceltmek

değildir. Doğu'nun hayranlık uyandıran birikimi Batı'yı besleyen en önemli kaynak olmuştur (Hentcsh, 1996, s. 154). Diğer yandan Doğu'nun temsiliyetinin Batı'nın kontrolünde olması, kendisini modern olarak yüceltebilmesini sağlamıştır.

18. yüzyılda Fransa; aristokratlar, ruhban sınıf ve aydınlar gibi farklı sosyal sınıflardan oluşmaktaydı. XV. Louis'nin yaşının küçük olması sebebiyle yerine yedi yıllığına kont Philip d'Orleans getirilmişti. Rejans olarak bilinen bu dönemde kilise ile fikir ayrılıkları yaşanmış, yönetimdeki boşluklardan dolayı saray prestij kaybetmiştir. Asil sınıf, üstünlüğüyle halkı ezmiş ve haksız unvanlara sahip olmuştur. Kilisenin ortak olduğu saray hazinesindeki açıklar ise büyük kargaşa yaratmıştır. Başta İngiltere olmak üzere Birleşik Krallık'ta başlayan Endüstri Devrimi, diğer Avrupa ülkelerini de etkilemiştir. Kömür işletmeleri, demir çelik fabrikaları ve lüks eşya endüstrisi Fransa'nın sermayesinin büyümesini sağlamıştır. Fakat bu dönemde aristokratların ve ruhban sınıfın hizmetkârı konumunda olan halk, aynı zamanda ağır vergiler altında ezilmiştir (Gaxotte, 1962, s. 22).

Endüstrisinin gelişmesiyle ekonomik olarak üstünlüğünü koruyan İngiltere aynı zamanda hâkimiyet sınırlarını da genişletmiş, böylelikle yenidünya düzeninin sınırlarının oluşmasında oldukça etkili olmuştur. Bu süreçte Fransa'da yaşanan sorunlar iç karışıklığa neden olurken, burjuva sınıfı yeni ekonomik düzen arayışına girmiştir. Burjuvanın bu arayışı 1789 Fransız İhtilali'nin meydana gelme sürecini hızlandırmıştır. Kıtlık, salgın, paranın değer kaybetmesi ve hayatın her geçen gün pahalılaşması, halkın büyük tepkiler göstermesine neden olmuştur. Gereksiz yere yüksek miktarda kesilen cezalar ise halkı yönetime karşı daha da kışkırtmıştır (Karaman, 2018, s. 65). Fransız İhtilali; eşitlik, kardeşlik ve hürriyet gibi söylemlerin harekete geçirdiği kitlelerle gerçekleşmiştir. Fakat dönemin politikası incelendiğinde bu arzuların uzun sürmediği ve sömürgecilik anlayışıyla yeniden bir yapılanma söz konusu olduğu görülmektedir. İngiltere'nin yanı sıra her geçen gün güçlenen Rusya, Fransa'yı tehdit eden konuma yükselmiştir. Rusya'nın kışkırtıcı tavırları, İngiltere'nin ekonomiyi kontrolü altında tutması ve diğer devletlerin tehdidi, Fransa'yı olumsuz yönde etkilerken yeni adım atmasını zorunlu kılmıştır. Durumu değiştirmek isteyen Fransa, yönünü Osmanlı topraklarına çevirmiştir. Osmanlı'nın III. Selim yönetiminde beklenen başarıyı gösterememiş olması, duraklama dönemine girilmesine neden olmuştur. Durumdan faydalanmak isteyen İngiltere, Mısır'a ilerlemeyi hedeflemiştir (Said, 2017, s. 86).

1789 Fransız Devrimi'yle yıpranan Fransa, İngiltere ile karşı karşıya gelmekten çekinmiştir. İngiltere'ye karşı doğrudan bir hamle olmasa da Mısır'ın işgali oldukça cazip gözükmüştür. Napolyon, Mısır'ı işgal edebilirse, İngiltere'nin bu bölgede ilerleyişine engel olacağını ve Mısır'ın zenginliklerine sahip olacağını düşünmekteydi. Öte yandan Doğu kültürüne duyduğu hayranlıkla öncelerinde Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmek için başvuruda bulunduğu da bilinmektedir (Demir, 2015, s. 137).

Mısır'ın işgali, görünen yüzüyle Fransa'nın güç sahibi olma arzusuyla şekillenmiş olsa da amaç yalnızca İngiltere'ye zarar vermek değildi. Yunan yazarların ve Avrupalı gezginlerin aktardıklarıyla Mısır'ın büyük bir medeniyet olduğu da bilinmekteydi (Barthold, 2000, s. 84). Napolyon çıktığı bu seferle Doğu'ya, modern Batı'nın nimetlerini sunmayı amaçlamıştı. Böylelikle Doğu kendi kazanımları için modern Batı'nın takipçisi olacaktı. Napolyon ise uygarlığı getiren Doğu hükümdarı olarak tanınacaktı. 19 Mayıs 1798 tarihinde Mısır seferi için yola çıkan Napolyon, güçlü ordusu ve silahlarının yanı sıra bir bilim-sanat heyeti kurmuş ve heyeti yanında götürmüştü. 287 ciltten oluşan kütüphanenin yanı sıra matbaa makinasını da yanına almıştı. Böylelikle Mısır'ın sahip olduğu kaynakları Avrupa'ya ulaştırabilecekti. Aynı zamanda Mısır'ın ekonomisini hareketlendirerek Fransa'nın ekonomisine büyük ölçüde katkı sağlayabilecekti. İskenderiye'ye ayak basan Napolyon yaptığı görüşmelerde, kendisini Müslüman olarak tanıtmış ve Mısırlılara bu seferin onları kölelikten kurtaracağı iddiasına inandırmıştır. Osmanlı'nın dini yaşamına büyük saygısı olduğunu ve Fransızlara karşı gelinmediği takdirde Osmanlı ve Fransa bayraklarının birlikte dalgalanacağını söylemiştir. Bu işgalin bir yıkım değil Mısır için bir kurtarış olduğunu söylese de herhangi bir ortaklık sağlanmamıştır. Napolyon büyük bir hızla Mısır'ı işgal etmeye başlamıştır. Aynı zamanda Mısırlılara onların dini değerlerine saygı duyduğunu ve İslamiyet çatısı altında birleştirmek istediğini söyleyerek kendi safına çekmeye çabalamıştır. Bu sırada İngilizler, Fransızların silahlarının olduğu gemileri ele geçirmiştir. Büyük kayıp yaşamasına rağmen Napolyon durmamış, Kahire'de Mısır Enstitüsü'nü kurmuştur. Yapılan araştırmalar şüphesiz Avrupa'ya birçok bilgi ve kaynak ulaştırmıştır. Matbaa makinasının getirilmesi Mısır hiyerogliflerinin okunmasına da olanak sağlamıştır. İngilizlerin saldırısı sonucu ülkesiyle bağlantıları kopan Napolyon, silahlarını kaybetmiş ve salgın hastalıklardan dolayı çok sayıda askeri can kaybı yaşamıştır. Bu süreçte Osmanlı,

İngilizlerin desteğini alarak Fransızlara savaş ilan etmiştir. Fransızlar, Mısır'da İslamiyet'i kullanarak halkı yanına çekmeyi amaçlasa da göstermiş oldukları sömürgeci tavır karşısında halkın isyanı ile karşılaşmıştır. Osmanlı ve İngiltere'nin birlikteliğinin yanı sıra isyanlarla karşılaşan Napolyon, bölgede kalabilmek adına Suriye'ye doğru yönelmiştir. Suriye işgali sırasında veba salgını sebebiyle elindekileri de kaybeden Napolyon'un gücü tükenmiştir. Fransa'dan kendisine yardım gelmeyeceğini de anlayınca küçük bir gemiyle kendi ülkesine geri dönmüştür (Çolak, 2008, s. 146-161).

Napolyon'un yenilgiyle sonuçlanan bu seferi Doğu ve Batı için bir dönüm noktası olmuştur. Askeri anlamda yenilgiye uğramış olsa da aklen bu savaşı kazanmıştır. Bu seferin sonucunda Doğu'nun kendisine yabancılaşma süreci başlamıştır. Avrupa'ya dâhil edilme arzusuyla Mısır üzerine birçok metin yazılmıştır. Mısır üzerine yazılan bu metinler ile Doğu uygarlığına ait bilgiler evrensel boyuta taşınmıştır (Said, 2017, s. 99).

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında sömürgelerini genişleten Avrupa, Müslüman dünyasına çoktan girmişti. Birbirinden farklı iki kültürün hâkimiyeti aynı anda sağlanamayacağından, Avrupa öncelikle İslamiyet'i farklı şekilde yansıtmıştır. Toplumsal yapının birbirine yabancılaştırılması için dini oldukça katı biçimde ele almıştır (Keyman, Mutman, & Yeğenoğlu, 1999 , s. 51). Sömürge gücüne sahip olan Avrupa bu sayede Doğu'nun zenginliklerini derinlemesine inceleme fırsatını yakalamıştır. Dilbilim ve etnografinin oluştuğu bu dönemde yeni karaktere bürünen bilim, Doğu dillerini ve yaşamını ele almıştır. Kazandıkları güç ile yeni kaynaklar elde eden Avrupalılar, önceki dönemlerde yaşandığı gibi Doğu'ya karşı önyargılı bakışı sürdürmeye devam etmiştir (Barthold, 2000, s. 235). 1881 tarihinde Suriye'de Saint Josepf Üniversitesi'nde Doğu Dilleri Fakültesi açılmıştır. Katolikler tarafından kurulan bu fakülte, İslamiyet ve Doğu medeniyetleri üzerinde derinlemesine yapılacak olan araştırmaların önünü açmıştır. Yapılan incelemeler ve oluşturulan kaynakların içerisinde yer alan metinler, coğrafyanın dini gerçeklerini yansıtmaktan oldukça uzaktır (Barthold, 2000, s. 266). Doğu'yu doğrudan yabancılaştıran Avrupa, Antik Yunan medeniyetini de kendi geçmişi olarak sahiplenmiştir (Said, 2017, s. 138). Hiçbir temel dayanağı olmadan yüklediği olumsuz sıfatlar aracılığıyla Doğu'yu şekillendiren Batı, onu kendisine muhtaç olarak göstermiştir. Marx'ın, "Onlar kendilerini temsil edemezler, temsil edilmeleri gerekir." (Said, 2017, s. 31),

söyleminden de anlaşıldığı üzere Doğu'nun kendisini ifade edemeyen, Batı'nın ise bu durumda yardım eden konumuna yerleştiği görülmektedir. Doğu'nun çağ dışı imajından kurtulabilmesi için mutlak olarak Batı'yı takip etmesi gerektiği inancı aşılanmıştır. Batı'ya özgü olan modern kavramına ulaşabilmeleri ve uygar bir toplum olabilmeleri için Batı'nın çizmiş olduğu yol üzerinden gitmesi zorunlu hale getirilmiştir. Bu dayatma, Batı'nın hegemonyasını meşrulaştırmaktadır (Yıldırım, 2002, s. 140).

Sömürge gücünün etkisiyle merkeziyetçi konuma gelen Avrupa, eşitsiz ve önyargılı dayatmalarla bugünün coğrafyasını tanımlamıştır. Osmanlı Devleti, sömürgeci güçlerin karşısında büyük engel oluşturmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonucunda küçük parçalara ayrılan Osmanlı bu dönemden sonra emperyalist güçlerin belirlediği sınırlar dahilinde yaşamaya başlamıştır. Osmanlı'dan ayrılan sınırlar öncelikle birbirlerine ötekileştirilmiş sonrasında ise düşmanlaştırılmıştır. Osmanlı bu sürecin sonunda dayatmalarla ekonomik ve siyasal anlamda istikrar gösteremeyecek duruma gelmiştir. Sömürgecilik adını manda ve himaye olarak değiştirse de aynı düzende devam etmektedir (İşler & Savaş, 2018, s. 762).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kalan hırslar İkinci Dünya Savaşı'nın yaşanmasına neden olmuştur. Avrupa, savaşlarda çok sayıda can kaybı yaşarken ekonomik yönden de ciddi zararlar görmüştür. İlk defa atom bombasının kullanıldığı bu savaşa sonradan dahil olan Amerika Birleşik Devletleri, güç dengelerini sarsmıştır. Ekonomik anlamda bu savaş, diğer devletlere büyük kayıplar yaşatsa da, ABD ekonomisini neredeyse ikiye katlamıştır. 20. yüzyılda SSCB ve ABD, Avrupa'nın en önemli güçleri haline gelmiştir. Değişen dengeler *yeni ve modern bir dünya* ihtiyacını doğurmuştur. Öncelikle 26 Haziran 1945 yılında yeni dünya sisteminin bir yapılanması olarak Birleşmiş Milletler kurulmuştur. Sonrasında dünyanın kontrolünün sağlanabilmesi adına Dünya Bankası, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve dünya sermayesinin denetimi adına Uluslararası Para Fonu (İMF) kurulmuştur. Bu dönemde sömürgecilik modernleştirilmiştir. Küreselleşen dünya ile özgürleştiğini düşünen Doğu toplumlarının yeni sınırları, bugün "Üçüncü Dünya Ülkeleri" olarak sınıflandırılmaktadır. Modern sömürge sistemiyle birlikte Doğu ülkelerinin dış borçlanmalarının yükü oldukça ağırdır. Batı sömürge ülkelerini kendisine maddi anlamda bağımlı hale getirdiği için onların yönetimlerinde de söz sahibi olmuştur. Kendi sınırlarını çizen Doğu toplumları 20. yüzyılda muhtaç tanımlamasından

çıkamamıştır. Avrupa bu durumda ihtiyaç duyulan ve yardım eden konumunu sürdürmeye devam etmektedir (Bulut, 2006 b, s. 88, 89).

2.2. Doğu Kültürü Etkisinde Batı Sanat Üretimleri

1453 yılında, Fatih sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethedilmesiyle Yeni Çağ kapanmış ve Yakın Çağ'a girilmiştir. Doğu Roma İmparatorluğu'nun varlığının sona ermesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişi, dünyanın seyrini değiştirmiştir. Bu fetih; siyasi, kültürel ve ekonomik anlamda hem Doğu'da hem de Batı'da önemli etkiler bırakmıştır. Osmanlı, bozulan ilişkileri düzeltebilmek amacıyla Fatih döneminde Venedik'e elçi göndermiştir. Venedik'in en üst düzey yöneticisi saraya davet edilmiştir. Bu süreçte Venedikli ressam Gentile Bellini tarafından Fatih'in portresi yapılmıştır. 1479 yılında Osmanlı topraklarına gelen Bellini, on altı ay boyunca burada kalmıştır. Fatih'in portresinin yanı sıra Venedik'in bir haritası ve Topkapı Sarayında cinsel temalı duvar resimleri yaptığı söylenir. Fakat bu eserler günümüze kadar ulaşmamıştır (Babinger, 2002, s. 425), (Görsel 3). Fatih, Bellini ile birlikte birçok yabancı sanatçıyı daha sarayına davet etmiştir. Sanatçıların gelişi Avrupa ve Osmanlı kültürleri arasında etkileşimi sağlayan önemli bir unsura dönüşmüştür. Bu tarihten itibaren Osmanlı minyatür sanatında portre geleneği başlamış ve yerli sanatçılar bu geleneği sürdürmüşlerdir.

Görsel 3. Gentile Bellini, "*Sultan II. Mehmed",* 1480, T.Ü.Y.B., 70 x 52 cm

Görsel 4. Gentile Bellini, "*Türk Kadını*", 1480

Görsel 5. Anonim**, "***El Gran Turco"*, 1460

Görsel 6. Pisanello, "*Johannes Paleologugus"*, 1438, Madalyon

"El Gran Turco" ismini taşıyan ve ressamının kim olduğu bilinmeyen portrenin, Fatih'in portresi olduğu düşünülmekte ve Doğulu imajının Batıdaki ilk örneği olarak kabul edilmektedir (Görsel 5). Fatih'in fantastik bir biçimde gösterildiği bu portrenin, Bizans imparatorundan esinlenilerek yapıldığı düşünülmektedir (Renda, 2014), (Gösel 6) Fatih'in başındaki ejderha motifi Onun Doğulu yönünü vurgularken, diğer yandan ulaşılamaz, yüce bir konuma da çıkarmıştır.

Görsel 7. Pinturicchio, "*İskenderiyeli Aziz Catherine Tartışması"*, 1492-94, Fresk

İstanbul'un fethedilmesiyle birçok aydın Avrupa'ya göç etmiştir. Bu göçlerin sonucunda Avrupa, Doğu'yu daha fazla tanıma olanağı yakalayarak, ona yaklaşma fırsatı elde etmiştir. Bu süreçle birlikte üretilen sanat eserlerinde sarık, kaftan, hançerli figürlerin tasvirlerine rastlanılmaktadır (Germaner & İnankur, 1989, s. 11). Pinturicciho'nun, "Aziz Catherina Tartışması*"* adlı eseri, buna örnek olarak gösterilebilir (Görsel 7). Bellini'nin İstanbul'dan dönmesiyle öncelikle Pinturicciho

sonrasında ise Carpaccio, Tiziano ve Mansueti gibi birçok sanatçı, eserlerinde Türk motifleri ve figürlerine yer vermeye başlamıştır.

Görsel 8. Carpaccio, *"Aziz Giorgio Ejderhayı Yeniyor",* 1502, T.Ü.Y.B., 141x 360 cm

Batılı eserlerine dâhil olan Doğu biçimleri sembolik anlamlar barındırmaktadır. Carpaccio'nun, "Aziz Giorgio Ejderhayı Yeniyor", adlı eserinde gizil anlamlar yüklü olduğu söylenebilir. Eser, giyiminden Batılı olduğu anlaşılan erkek figürün, Doğuyla ilişkilendirilen ejderhayı yendiği ve onu alt ettiği şeklinde betimlenmiştir (Görsel 8). Eser, bu yolla Batılının, Doğu karşısındaki üstünlüğünü ve zaferini sembolize etmektedir.

Dönemin önemli sanatçılarından olan Albrecht Dürer'in de Doğu kültüründen etkilendiği görülmektedir. 1520 tarihinde tahta çıkan Kanuni Sultan Süleyman, Batı ile kurduğu ilişkiler adına oldukça önemli adımlar atmıştır. Ülkesini ileriye taşıyan Sultan Süleyman, Batı'da muhteşem bir lider olarak görülmüştür. Avrupa'da büyük Türk olarak bilinen Sultan Süleyman'dan etkilenen Dürer, birçok defa portresini yapmıştır (Görsel 9).

Görsel 9. Albrecht Dürer, "*Kanuni Sultan Süleyman",* 1526

Görsel 10. Matteo Pagan, "*Sultan Süleyman",* 1543-55

Görsel 11. F.Mazzola, "*Türk Köle"*, 1527-1530

Görsel 12. Hans Holbein, "*Elçiler"*, 1533, T.Ü.Y.B., 207x 209,5 cm

16. yüzyıl Osmanlı ve Avrupa ilişkileri açısından oldukça önemli bir dönemdir. Ticari ve siyasi ilişkiler doğrultusunda yapılan seyahatler ile Avrupalılar tarafından metinler ve resimli seyahatnameler oluşturulmuştur. Dürer, Matteo Pagan gibi birçok sanatçının Doğu'ya gitmeden bu kaynaklardan yararlanarak o topraklara ait fikir edindikleri düşünülmektedir (Görsel 10). Mazzola'nın "Türk Köle" adlı eserine bakıldığında sanatçının belleğinde oluşan Doğu imajını görülmektedir. Modeli Batılı olmasına rağmen Doğu'ya ait bir aksesuar olan taç ile betimlemiş olması sanatçıya göre figürün Doğulu olmasına yetmiştir (Çaycı, 2015, s. 195), (Görsel 11).

Görsel 13. Agustino Veneziano**, "***Kanuni Sultan Süleyman"*, 1535

Görsel 14. Agustino Veneziano, "*Barboros Hayreddin Paşa"*, 1535

Doğu'ya ait obje ve nesneler kullanan bir diğer sanatçı Genç Hans Holbein'dir. İngiltere saray ressamı olarak tanınan Holbein, çalışmalarında sık sık Türk halısı

kullanmıştır. Kullandığı halılarla öylesine özdeşleşmiştir ki, bu halılar "Holbein Halıları" ismiyle bilinir olmuştur (Tükel, 1997, s. 800).Holbein'in de eserlerine dahil olan halı benzeri objeler, Avrupa ve Osmanlı arasındaki ticari, ekonomik, askeri ve sosyal ilişkilerin kültür ve sanata yansımasının bir göstergesi olmuştur (Görsel 12).

Kanuni Sultan Süleyman'ın isteği üzerine Venedikli kuyumcu tarafından ihtişamlı bir taç yapılmıştır. Oldukça değerli mücevherlerin yer aldığı söylenmektedir. Hem Venedik'in hem de Osmanlı'nın kayıtlarında yer alan bu eşsiz tasarım günümüze kadar ulaşamamıştır. Kanuni için özel olarak hazırlanan taç ile portresi çok defa hayali bir biçimde resmedilmiştir (Görsel 13). Kaynaklardan yararlanılarak yapıldığı düşünülen portlerelerden biri Agustino Veneziano'ya aittir (Necipoğlu, 1989, s. 401, 404). Venezziano tarafından portresi yapılan bir diğer isim ise Barboros Hayreddin Paşa'dır (Görsel 14). Osmanlı için önemli bir amiral olan Barboros Hayrettin Paşa'nın Venezziano tarafından resmedilmesi başarısının Avrupalılar tarafından dikkat çektiğinin göstergesi olmuştur.

Görsel 15. Tiziano, "*Ecce Homo"*, 1543, T.Ü.Y.B., 242x 361 cm

Venedikli sanatçı Tiziano'da Kanuni'nin portresini yapan sanatçılardan biridir. Aynı zamanda İncil'den bir sahneyi konu edindiği "Ecco Homo*",* adlı resminin sol kısmına bakıldığında Sultan Süleyman'a benzer bir figür görülmektedir (Görsel 15). Avrupa'da yayılan güçlü Türk imajı ile birlikte Doğu toplumlarına karşı olan düşünce, negatif bir tutumla oluşturulmuştur. Tiziano'nun bu eserinde Hz.İsa'nın yaşadıkları karşısında Doğu hükümdarının askerleriyle birlikte durması, Müslüman ve Hristiyan inancının bir çatışması olarak değerlendirilebilir.

Görsel 16. Melchoir Lorichs, "*Kanuni Sultan Süleyman Portresi"*, 1559

Görsel 17. George de la Chapelle'in 1643 yılında İstanbul Seyahati Sonrasında Derlediği Kitap Kapak Sayfası

Görsel 18. George de la Chapelle, *İstanbul'da İranlı Kadın*", 1648

Başlangıçta hayali imajların aktarıldığı eserler, yerini kimi sanatçıların Osmanlı topraklarına gelerek bizzat yaptıkları gözlemlere dayalı çalışmalara bırakmıştır. 16. yüzyılda yaşamış olan Danimarkalı sanatçı Melchoir Lorichs, elçilik görevi ile Osmanlı topraklarına gelmiştir (Güran & Abalı, 2011, s. 361). Kanuni Sultan Süleyman'ın gerçek portrelerini yapmıştır (Görsel 16). Avrupa'daki Türklerin görünümü adına önemli bir aşama olan bu portreler birçok sanatçı için de örnek teşkil etmiştir. Osmanlı'ya gelerek gözlemleyebilme şansını yakalamış olan Batılı sanatçıların eserleri oldukça farklıdır. Lorichs gibi İstanbul'a gelerek çalışmalar yapmış bir diğer sanatçı ise Fransız ressam George de la Chapelle'dir. İstanbul'da buunduğu süre içerisinde yapmış olduğu çalışmalarını kitap haline getirmiştir (Görsel 17), (Söyler, 2017, s. 57).

Coğrafı keşifler ve deniz ticaretinin gelişimi Hollanda'nın ekonomisine büyük katkı sağlamıştır. Hollanda'nın Altın Çağ'ı olarak bilinen bu dönemde zenginleşen coğrafya, Doğu'dan gelen farklı objeleri, aksesuvarları ve dekorasyon ürünlerini tanıma fırsatı yakalamıştır. Bu süreçte Hollandalı sanatçıların eserlerinde ticari gelişimin etkisi görülmektedir. Doğu'dan gelen ürünlerin kullanılması, eserleri görsel açıdan beslemiştir. Sanat tarihi içerisinde sıklıkla kullanılan ve Osmanlı ile birlikte tanınan halılar, ticaretin katkısıyla Batı'ya kadar ulaşmıştır. Anadolu coğrafyasında üretilen halılar için Marko Polo, "dünyanın en güzel halıları" olduğunu dile getirmiştir (Perdahcı, 2020, s. 247). Hollanda'nın Altın Çağı'nda yaşayan ve Barok dönemin usta

ressamları arasında yer alan Johannes Vermeer'in eserlerinde, Doğu'nun yansımaları görülmektedir. Genellikle günlük yaşamı konu edindiği tablolarında, çeşitli objeleri ve Osmanlı halılarını kompozisyonlarına dahil etmiştir (Görsel 19), (Görsel 20).

Görsel 19. Johannes Vermeer, *"Satıcı"*, 1656, T.Ü.Y.B., 143x 130 cm

Görsel 20. Johannes Vermeer, "Masada Uyuyan Kadın, 1657, T.Ü.Y.B., 87,6x 76,5 cm

Vermeer'in resimlerinde ön planda yer alan halılar, sanatçı tarafından titizlikle resmedilmiştir (Perdahcı, 2020, s. 252), (Göğebakan, 2018, s. 105). Vermeer, Hollanda sanatını büyük ölçüde etkilemiş bir sanatçıdır. Çağdaşlarının eserlerine bakıldığında iç mekan resimleri, ışığın etkisi ve kompozisyonlarda kullanılan objeler Vermeer'in etkisinde kalındığını göstermektedir.

Görsel 21. Cornelius de Vos, *"Abraham Grapheus'un Portresi"*, 1620, T.Ü.Y.B., 120x 102 cm

Görsel 22. Thomas de Keyser, *"Constantijin Huygens ve Katibi"*, 1627, T.Ü.Y.B., 92,4x 69,3 cm

Görsel 23. Cornelis de Man, *"İç Mekanı Süpüren Kadın",* 1666, T.Ü.Y.B.,65x 58 cm

Görsel 24. Pieter de Hooch, *"Müzik Yapan Bir Ailenin Portresi"*, 1663, T.Ü.Y.B., 98.7x 116.7 cm

Aile ve çocukların yer aldığı portre resimleri ile tanınan Hollandalı sanatçı Cornelius de Vos, "Abraham Grapheus'un Portresi" adlı resminde masa örtüsü olarak Türk halısı kullandığı görülmektedir (Görsel 21), (Aksoy, 2020, s. 119). Holbein ve Vermeer gibi sanatçıların kompozisyonlara halıları dahil etmesi hem döneminde hemde ilerleyen süreçte sanatçılar tarafından benzer biçimlerde kullanılmıştır. Portre resimleri ile ün kazanan Hollandalı sanatçı Thomas de Keyser'de Türk halılarını eserlerine taşımıştır (Görsel 22), (Aksoy, 2020, s. 220).

Görsel 25. Emanuel de Witte, "İç Mekanda Bir Ailenin Porstresi", 1678, T.Ü.Y.B., 69x 87 cm

Görsel 26. Caspar Netscher, *"Bir Maymun İle Centilmen ve Bir Papağan İle Bir Leydi"*, 1664, T.Ü.Y.B., 35x 28.2 cm

Halıları resimlerine dahil eden Avrupalı sanatçılar arasında Pieter de Hooch, Caspar Netscher, Cornelis de Man, Emanuel de Witte gibi çok sayıda sanatçı yer almaktadır. Kullanılan halılar, resmin ana konusu değildir ancak renklerin ustalıkla kullanılması ve motiflerinin detaylı aktarımı ile birlikte resmin dikkat çeken elemanları olmaktadır. Kullanılan halıların resimlere görsel açıdan bir zenginlik sağlamasının yanı sıra kompozisyonların tamamlayıcı unsurları olmuştur.

Görsel 27. Rembrandt, *"Belşassar'ın Ziyafeti"*, 1636-1638, 167x 209 cm

Doğu temalarını ele alan en önemli sanatçılardan birisi de Rembrandt'tır (Görsel 27). Barok dönemin en meşhur temsilcilerinden olan Hollandalı sanatçı, kendisine sipariş verilen eserleri ustalıkla tamamlamasıyla ün kazanmıştır. Sanatçı kişiliğinin yanı sıra aynı zamanda iyi bir koleksiyoner olan Rembrandt, incelemiş olduğu eserler ile Doğu'yu tanımış, resimlerine yansıtmıştır. Resimlerinde çok defa şarka dair imajlara yer vermiş, Moğol minyatürlerini kopya etmiştir. Bu ilgisi nedeniyle Türk silahları, İran kumaşları ve çeşitli Doğu objelerini biriktirdiği bilinmektedir (Germaner & İnankur, 1989, s. 16). Avrupa ile Osmanlı arasındaki diplomasi, ticari ve politik ilişkilerin ilerlemesi sonucu Avrupa'da Türk modası yaygınlaşmıştır. Türk modasının yayılmasıyla birlikte, Türk kıyafetleri içerisinde Batılı figürlerin portreleri sıkça yapılmaya başlanmıştır.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin 1720 tarihinde Sultan III.Ahmet'e başmuhasebecilik yaptığı dönemde Fransa'ya büyükelçi olarak gönderilmesi Osmanlı Avrupa ilişkileri açısından önemli bir aşama olarak kaydedilmiştir. Osmanlı devletinde ilk defa devamlı bir elçilik görevi ile Paris'te onbir ay kalan Mehmet Çelebi burada gördüklerini ülkeye döndüğünde yazdığı bir kitapta aktarmıştır. Avrupa

hakkında Türkler tarafından bilgilerin edinilmesinin yanı sıra Mehmet Çelebi'nin Paris'te kalması, Avrupa'nın Doğu'yu tanımasına imkan yaratmıştır. Mehmet Çelebi'nin varlığı Fransa'da Türk modasını başlatmıştır. Yaklaşık yirmi yıl sonra oğlu Said Paşanın Fransa'ya gelmesiyle Türk ilgisi artarak devam etmiştir. Andre Aved tarafından yapılan "Said Paşa'nın Portresi", büyük ilgi görmüş ve bu portre için şairlerin dizeler yazdığı söylenmiştir (Renda, 2014), (Görsel 29). 1742 salonunda sergilenen bu eseri görmek için saray çevresinden birçok kişi salona gelmiştir (Germaner, 1996, s. 60). Görülen bu eserler önceki dönemlerden oldukça farklıdır. Fantezi unsurlarına yer verilmemiştir ve belge niteliği taşımaktadır. Elçiler Avrupa'yı etkisi altına alırken 17. yüzyılda İngiltere, Fransa ve Hollanda, Osmanlı'yı daha yakından tanıyabilmek için elçiler göndermişlerdir. Saray yaşamını ve devlet yönetimini inceleyen elçiler, Osmanlı'ya ait birçok eseri kendi topraklarına götürmüşlerdir (Demirarslan & Savçın, 2017, s. 124)

Görsel 28. Charles Parrocel, "*Mehmet Efendi'nin 21 Mart 1721'de Paris'e gelişi"*, 1721, T.Ü.Y.B., 228x 329 cm

Görsel 29. Jacques Andre Aved, "*Said Paşa'nın Portresi"*, 1742, T.Ü.Y.B., 239x162 cm

Kurulan ilişkiler ve Hindistan'ın sömürgeleştirilmesi Çin'e giden yolu doğrudan açmıştır. Ticaretin hızlı gelişme göstermesi ve bu amaçla yapılan seyahatler, kültürün yakından tanınmasına ve Batılının ilgisinin daha da artmasına olanak sağlamıştır. Ticari seyahatler sonrasında Doğu'ya ait çok sayıda obje Batı topraklarına getirilmiştir. Doğu kültürünün tanınmasıyla birlikte motifler, modadan mimariye geniş alanda etki bırakmıştır. Mobilyalara, fayanslara işlenen Doğu tarzı, giysiler üzerinde de etkili olmuştur. Doğu'nun sitilize motiflerinin Fransa'da benimsenmesi, aynı etkiyle sanat üterimlerini de şekillendirmiştir. Rokoko sanatının bu etkiyle geliştiği söylenebilir.

Görsel 30. J. A. Watteu, "*Oturmuş İranlı"*, 1715

Görsel 31. J. A. Watteu, "*Doğu Kostümlü Adam"*, 1726, 33.4x 21 cm

Görsel 32. François Boucher, "*Haremdeki Paşa"*, 1735-1739

Barok sanatının ardından Fransa'da 18.yüzyıl başlarında Rokoko akımı görülmeye başlanmıştır. Barok sanatında görülenin aksine ince ve narin figürler kullanılırken neşe ve aşk konuları sıklıkla ele alınmıştır. Oldukça süslü bir tavır olan dekoratif Avrupa stilinde Osmanlı'nın tezhip sanatında kullandığı motiflere benzer süslemeler yer almaktadır (Taşkale, 1989, s. 88). Avrupa'nın stilize edilmiş motiflerle, tezhip arasındaki benzerlik oldukça dikkat çekicidir. Fark edilen benzerlik metinlerde, Osmanlı'nın Rokoko tavrından etkilenerek kendi kültürünü geliştirdiği yönündedir. Elbette ki kurulan yakın ilişki kültürü doğrudan etkilemektedir fakat Rokoko'yu ne kadar etkilediği hiç merak konusu olmamıştır. Hâlbuki benzer örnekleri olan süslemelerin tarihi Türk kültüründe Fransa'da olduğundan çok daha uzak bir geçmişe dayanmaktadır. Rokoko akımının sanatçılarından olan Antonie Watteau, Boucher ve Fragonard gibi dönemin önemli sanatçılarının eserlerinde Doğulu figür ve imajlara rastlanmaktadır. Akımının öncüsü olan Watteu'nun "Oturmuş İranlı", "Bir Türk Portresi" ve Boucher'nin "Haremdeki Paşa", adlı resimleri Doğuya ait unsurların ele alındığı eserlere örnektir (Görsel 30), (Görsel 31), (Görsel 32).

Osmanlı elçilerinin Avrupa'ya gelmesinin ardından Türk kıyafetleriyle portre yaptırma tutkusu bu dönemde de devam etmiştir. Osmanlı'ya olan ilginin bir sonucu olarak sanat tarihinde birçok defa karşılaşılan harem ve hamam konuları Rokoko dönemi sanatçıları için de merak konusu olmuştur. Türk modasının hayali betimlemeler ile aktarıldığı üretimlere bakıldığında, Natlier dikkat çekmektedir.

"Madamoiselle de Clermont Banyoda", adlı eserinde kullanılan obje ve figürlerin yanı sıra hamamı ele alan sanatçılardan biridir (Görsel 33). Yaygın bir biçimde eserlere dâhil olan bu konular, Avrupalı sanatçıların Doğu tanımında resmin ana elemanları haline gelmiştir. Elçilerin kendi memleketlerine getirdiği eserler ve Osmanlı yaşamını anlatan resimli kitapların hazırlanması Türk kültürünün Avrupa'ya yayılmasında etkili olmuştur (Demirarslan & Savçın, 2017, s. 125).

Görsel 33. Jean Marc Natlier, "*Madamoiselle de Clermont Banyoda"*, 1745, T.Ü.Y.B., 109x105 cm

18. yüzyılda sayısız Avrupalı sanatçı Osmanlı topraklarına gelmiş ve burada bir süre yaşamışlardır. Jean Baptiste Vanmour da bu sanatçılardan biridir. Uzunca yıllar İstanbul'da yaşamış, toplumla bütünleşmiş ve bu topraklarda vefat etmiştir. Karakteri ile saygı ve sevgi duyulan sanatçı, Osmanlı'nın Lale Devri'ne şahitlik etmiştir. Elçi kabulleri gibi toplumsal olayları ve Osmanlı yaşamını ele almasıyla resimleri belge niteliği taşımaktadır (Demirarslan & Savçın, 2017, s. 125). Vanmour'un eserleri arasında, İngiliz elçisinin karısı, Lady Monteuque'nin Türk kıyafetleri içerisinde portresi de yer almaktadır (Görsel 28). Lady Monteuque bu dönemde İstanbula gelmiş ve anılarını bir kitapta toplamıştır (Boppe, 1998, s. 9-10). Batılıların, Doğu olarak görüdükleri yer bu süre zarfında Osmanlı ve Türkler olmuştur. Doğu gezisine çıkan gezginler ise özellikle Vanmour'un İstanbuldaki atölyesine gelerek Türk kıyafetleri içerisinde portrelerini yaptırmışlardır (Boppe, 1998, s. 14).

Görsel 34. Jean Baptiste Vanmour, "*Lady Mary Wortley Monteuqe"* , 1717 öncesi, T.Ü.Y.B., 69,3x90,9 cm

Vanmour gibi İstanbul'da bulunan sanatçılardan biri olan Jean Etienne Liotard, 1702 yılında Cenevre'de doğmuştur. Sanatçı, uzunca süre Osmanlı topraklarında kalmış ve bu dönem içerisinde çok sayıda eser üretmiştir. Üretimleri Osmanlı yaşamını günümüze kadar aktarmıştır. İstanbul'da bulunduğu dönem içerisinde kıyafetlere ve objelere hayranlık duyan sanatçının, bu topraklardan ayrılırken birçok aksesuarı ve kıyafeti yanına aldığı bilinmektedir. Liotard, Osmanlı topraklarından ayrılsa dahi modellerini Osmanlı kıyafetleri içerisinde resmetmeye devam etmiştir. Kendisi de Türk gibi giyindiğinden, Avrupalılar tarafından Türk ressam olarak anıldığı bilinmektedir (Kadıoğlu, 2020, s. 6, 10). Resimlerinde kullanmış olduğu sıcak tonlar ve özenle motifleri incelemiş olması, Liotard'ın eserlerini daha güçlü kılmıştır. Birçok Avrupalı ressamın ele aldığı hamam konusunu, onlardan daha farklı bir biçimde resmetmiştir (Görsel 34).

Görsel 35. Jean Etienne Liotard, "*Hamam"*, 1750, T.Ü.Y.B., 72,40x 57,2 cm

Napolyon'un yükselişi ve Mısır seferi, Doğu ve Batı için bir dönüm noktası olurken aynı etkiyle sanatıda etkilemiştir. İlk olarak David'in öğrencilerinden olduğu bilinen Antonie Jean Gros'un eserlerinde Napolyon'u başarılı ve güçlü bir şekilde aktardığı görülür. Gros, "General Bonaparte Yafa'da Veba Kurbanlarını Ziyaret Ederken" adlı resminde; Napolyon'u, karşılaştığı bulaşıcı ve ölümcül veba salgını karşısında hastalığın bulaşıcılığından korunmaya ihtiyaç duymadan sağlıklı ve güçlü bir şekilde aktarmıştır (Görsel 36). Yafa halkı ise hastalıklı olarak resmedilmiştir. Halbuki Napolyon, Mısır ve Suriye seferleri sırasında vebadan fazlasıyla kayıp vermiştir. Bu kayıplar bölgedeki hakimiyetinin azalmasına sebep olmuştur. Özellikle Napolyon'un Mısır seferi ile başlayan süreçte Avrupa resminde Oryantalizm ilgi odağı haline gelmiştir. İlk olarak Fransa'da görülmeye başlanmış, ardından İngilizler tarafından da benimsenmiştir. Oryantalizm, başlı başına bir akım olarak görülmemiş, Romantizm sanat akımının bir kolu olarak kabul edilmiştir. Başka bir akıma dahil edilse de Doğu'nun motifleri, figürleri ve daha birçok nesnenin kullanılması, sanat üretimlerini zenginleştirmiştir. Çok sayıda sanatçının üretimlerini de doğrudan etkilemiş ve Oryantalizm ile ün kazanmalarını sağlamıştır (Germaner & İnankur, 1989, s. 22).

Görsel 36.Antonie Jean Gros, *"General Bonaparte Yafa'da Veba Kurbanlarını Ziyaret Ederken"*, 1810, T.Ü.Y.B., 715x523 cm

Görsel 37. Antonie Jean Gros, "*Abukir Savaşı",* 1807, T.Ü.Y.B., 578x968 cm

Fransız ressam Jean Auguste Dominique Ingres, daha çok "Odalık" ve "Türk Hamamı" adlı eserleri ile bilinmektedir (Görsel 38). Oryantalizmden en çok etkilenen sanatçılar arasında olan Ingres, hayali imgelerden oluşan Doğu tasvirleriyle tanınmaktadır. 19. yüzyıl ile birlikte harem ve hamam gibi konular Avrupalı resminde Doğu'yu yansıtan ortak bir tema haline gelirken, Doğu'nun kültürüne ait motif, kıyafet ve objelerin büyük bir özenle tasvir edildiği görülmektedir.

Görsel 38. Ingres, "*Büyük Odalık"*, 1814, T.Ü.Y.B., 88,9x 162,56 cm

Fransız Romantik resmin öncü isimlerinden olan Delacriox, Oryantalist yaklaşımı benimsemiş sanatçılar arasındadır. Doğu'yu görmeden önce "Sakız Adası Katliamı" ve "Sardanapal'ın Ölümü", adlı eserleri üreten sanatçı, sonrasında Doğu'yu tanıyabilmek için Mısır'a seyahat etmiştir. Seyahatleri sırasında kimi çatışmalara şahit olan sanatçı, Doğu'nun hiddetini anlatırken büyük bir korku duyduğunu ama resmin konusu için eşsiz bir fırsat olduğunu dile getirmiştir (Gombrich, 2002, s. 504-506), (Görsel 38).

Görsel 39. E. Delacroix, "*Sardanapal'in Ölümü"*, 1827, T.Ü.Y.B., 300x400 cm

Dönemin çok konuşulan ve tartışılan sanatçılarından olan William Adolphe Bouguereau, "Rabbimiz İsa Mesihin Kırbaçlanması", adlı eserinde İsa'yı Doğulu figürlere kırbaçlatmaktadır (Görsel 40). İsa'ya işkence yapar halde gösterilen figürlerin koyu renkli olmasına karşıt, İsa'nın bedeni oldukça açıktır ve adeta ışık saçmaktadır. Sanatçının "Narlı kız", adlı bir başka resminde, Doğulu olduğu hissedilen figür elinde nar tutarak izleyiciye bakmaktadır (Görsel 41).

Görsel 40. W. A. Bouguereau, "*Rabbimiz İsa Mesihin Kırbaçlanması"*, 1880

Görsel 41. W. A. Bouguereau, "*Narlı Kız"*, 1875, T.Ü.Y.B., 59,6x45,7 cm

Etnografya ressamı olarak bilinen Gerome, Oryantalist yaklaşımıyla tanınan Fransız sanatçıdır. Bilhassa Balkanlara, Cezayir'e ve Mısır'a yaptığı gezilerinden izlenimlerini eserlerine aktararak Oryantalist üslupta üretimler yapmıştır. Fransa akademisindeki hocalığı aracılığıyla genç Osmanlı sanatçı adaylarına eğitim veren Gerome, bu fırsatla İstanbul'a gelmiştir. Türk sanatına büyük etkisi olan sanatçının Türk kültürünü yansıttığı birçok üretimi müzelerde sergilenmektedir. Resimlemek için özellikle çini motiflerini inceleyerek oluşturduğu taslakları kullandığı bilinmektedir. Osmanlı'nın harem yaşamını da konu edinen sanatçının, hareme tanık olmadığı bilinmektedir. Özellikle Gerome'un harem sahneleri Batı'nın zihnindeki harem imajının görüntüsü olarak yer etmiştir. Gerome'un atölyesi 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Oryantalist resme ilgisi olanların uğrak yeri olmuştur (Roberts, 2017, s. 121-156).

Görsel 42. J. L. Gérôme, "*Yılan Oynatıcısı"*, 1879, T.Ü.Y.B., 83,8x 122,1cm

19. yüzyıl da Türk kültürünün en önemli temsilcilerinden olan Osman Hamdi Bey, sanat tarihinde Oryantalist eserleri ile yer almaktadır. Ailesinin desteği ve yönlendirmesi ile Paris'e hukuk eğitimi almak için gönderilmiştir. Paris'te özel bir atölyede sanat eğitimi almaya başlayan Osman Hamdi Bey sanata duyduğu ilgi ve güçlü fırçası ile hukuk eğitimini bırakarak bu alanda ilerlemeyi tercih etmiştir. Paris'te Gerome ile tanışan Osman Hamdi Bey'in sanat yaşamı için en büyük adım da Gerome'un desteği olmuştur. Fransa'da sanat akademisinin başına geçen Gerome, öğrencisi olan Osman Hamdi Bey'i akademiye dahil etmiştir (Cezar, 1995, s. 207, 210). Türk sanatına büyük bir etkisi olan Osman Hamdi Bey, Gerome'un etkisiyle Oryantalist üslubu benimsemiştir. Gerçekçi bir anlayışla yaptığı resimleri Osmanlı'nın yaşamını ve Türk kültürünü temsil etmektedir. Osman Hamdi Bey'in eserleri Doğulu gözünden Doğu'nun nasıl göründüğünü yansıtmaktadır (Germaner, 1992, s. 107, 108).

Görsel 43. Osman Hamdi Bey, *"İki Müzisyen Kız",* 1880, T.Ü.Y.B., 58x 39 cm

Görsel 44. Osman Hamdi Bey, *"Kur-an Tilaveti",* 1910, 72,5x 53 cm

Osman Hamdi Bey tek bir alanda ilerlememiştir. Arkeoloji üzerine duyduğu ilgi ile bir arkeolog olarak kazılarda aktif olarak yer alarak, Büyük İskender'in lahitini bulmuştur. Osman Hamdi Bey, 1882'de Sanayi-i Nefise Mektebi'ni II. Abdülhamit'in talimatıyla kurarak, bu kurumun müdürlüğüne atanmıştır. Osman Hamdi Bey'in ünü yalnızca kendi toprakları ile sınırlı kalmamış, aynı zamana Avrupa'da da tanınır olmuştur. Batı'nın akademilerine üye olarak seçilmiş ve fahri doktorluk unvanı verilmiştir (Tataroğlu, 2018, s. 178, 179). Osman Hamdi Bey'in çalışmaları Doğu'ya yönelen ve Oryantalist resimler yapan birçok sanatçıya da ilham olmuştur (Görsel 43),

(Görsel 44). Çalışmalarına benzer kurgular ve düzenlemelerin Batılı sanat üretimlerine olan etkisi sanatçının öneminin bir göstergesi olmaktadır.

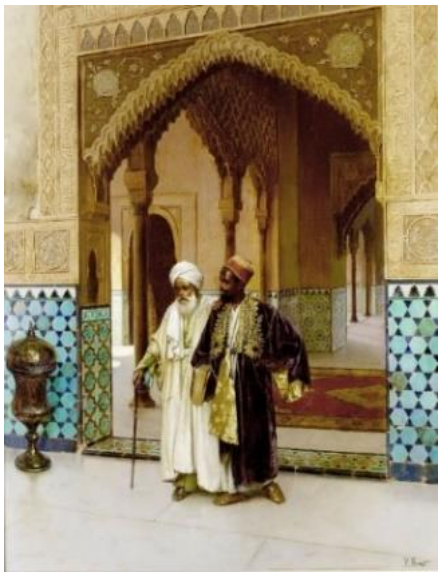

Görsel 45. Frederic Leighton, *"Kitap Okuyan Kız"*, 1877

İngiliz Oryantalistlerinden olan Frederic Leighton, Doğu'da bizzat bulunarak gözlem yapan sanatçılar arasındadır. Hayali Doğu tasvirleri yerine kültürün her noktasını detaylıca araştırıp incelemeler yaptığı bilinmektedir. İlgisinin sonucu olarak birçok seramik ve çinilerden oluşturduğu koleksiyonundan resimlerinde sıklıkla yararlanmıştır. Resimlerinin yanı sıra duyduğu hayranlıkla kültürü evinin dekorasyonuna taşımıştır. Doğu'yu her ne kadar incelemiş ve gözlemlemiş olsa da bazı üretimlerinde ticari kaygılar içerisinde harem gibi konulara da yer vermiştir. "Kitap Okuyan Kız", en bilindik eserlerindendir (Görsel 45). İncelendiğinde ise figürün haricinde bütün nesnelerin ve motiflerin Doğu'ya ait olduğu görülmektedir. Leighton, birçok Batılı figürü Doğu mekanları içerisinde resmetmiştir (Farthing, 2014, s. 485).

Osmanlıyı konu edinen Oryantalist sanatçılardan bir diğeri ise Rudolf Ernst'tir (Görsel 46). Eserlerinin yanı sıra yaşam alanını da Osmanlı'ya ait unsurlar ile donatan sanatçı, daha çok İslamiyet'i vurgulayan eserleri ile bilinmektedir. Viyanalı Ernst, Gerome'un resimlerinden etkilenmiş İstanbul'a ilişkin manzaralar, yapılar, motifler ve aksesuarları birleştirerek betimlemeler yapmıştır. Capriccio[1] resim türü örnekleri olarak görülen eserleri Paris Salonu'nda sergilenmiştir. İstanbul'a ait görünümlerini, motif ve imgelerini yapmış olduğu eskizler üzerinden resimlerine taşımıştır (İnankur, 2007, s. 291-296).

[1] Capriccio, terim olarak fantezi anlamına gelmektedir. 18. Yüzyıl ile birlikte mimari ögelerde gerçek görünümlerin, hayali betimlemeler ile birlikte bir bütün olarak aktarılmasını ifade eden tanımdır (İnankur, 2007, s. 288).

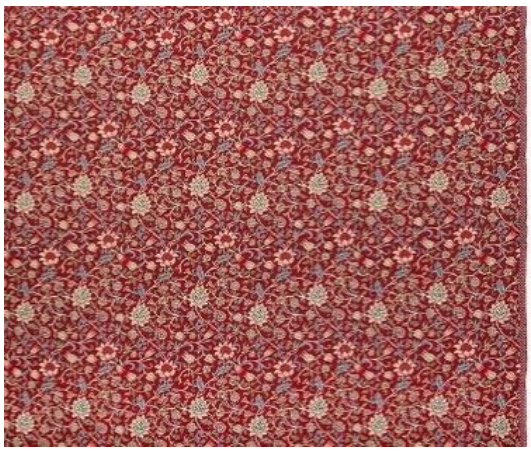

Görsel 46. R. Ernst, "*Dualardan Sonra"*, 1932, P.Ü.Y.B.

Görsel 47. L. Deutsch, "*Sigara İçen"*, 1903, T.Ü.Y.B.

Avustralyalı Oryantalist ressam Ludwig Deutsch, Gerome'un etkisinde kalmış sanatçılar arasındadır (Görsel 47). 1890 yılı içerisinde Mısır'a yaptığı seyahat sonrasında, şehrin günlük yaşamını anlattığı resimleri bulunmaktadır. Eserleri incelendiğinde, kültürü tanımlayan motifleri, figürleri ve kente ait görünümleri gerçekçi bir anlayışla resmettiği görülmektedir (Bilir, 2019, s. 100, 101). Dekoratif unsurları ve aksesuarları hayranlık uyandıracak bir biçimde resmetmiştir. Doğu'nun ihtişamını renkleriyle vurgulayan sanatçının bu anlamda çok sayıda eseri bulunmaktadır. Sanat tarihi içerisinde Oryantalist eserleri ile yer almıştır.

Görsel 48. Willam Morris, *"Evelonde Kırmızı Goblen Tasarım"*, 1883

Görsel 49. Geleneksel Türk Sanatında Hatai Çizimi

19. yüzyılın sonlarında İngiltere'de görülen Arts and Crafts Haraketi, Sanayi Devrimi'nin getirdiği değişikliklere karşı tepki olarak ortaya çıkmıştır. Hızlı üretimle işçilerin zor şartlar altında çalışmasının yanı sıra ürünlerin basit ve ucuz üretimine karşı çıkan bu haraketin öncüsü William Morris'tir. Ucuz ve seri üretimin niteliksizliğine karşı el sanatlarıyla endüstrinin birleşimini savunmuştur (Dilmaç, 2015, s. 3). Özellikle Morris'in çalışmaları incelendiğinde, Osmanlı'nın kullandığı motiflere benzer desenlerin kullanıldığı görülmektedir. Doğu'dan ilham alındığına dair herhangi bir bilgi bulunmasa da etkisi oldukça belirgindir. İngiltere'nin Hindistan'ı sömürgeleştirmesi ve Doğu'nun zenginliklerine olan ilgisiyle kurduğu ilişkilerin sonucuna, bu benzerliğin sanat üretimlerine yansıması şaşırtıcı değildir. İlerleyen süreçte İngiltere'nin Doğu'dan aldığı motifleri benimseyip kendi kültürüne dahil ettiği çok sayıda üretim görülmektedir. Kullanım eşyalarında günümüzde İngiliz tarzı olarak tanımlanan motifler incelendiğinde, Çin, Hindistan ve Osmanlı'nın kullandığı motiflerin neredeyse birebir aynısı olduğu da görülmektedir. William Morris'in goblen dokuma tasarımı incelendiğinde, geleneksel Türk tasarımı olan hatai motifinin birebir kullanıldığı görülmektedir (Görsel 48), (Görsel 49).

Görsell 50. William Morris, *"Çilek Hırsızı"*, 1919

Görsel 51. Geleneksel Türk Sanatları, Çini Örneği

Görsel 52. Geleneksel Türk Sanatları, Çini Örneği Detay

Morris'in yapmış olduğu tasarımlarda aynı etkinin örneklerine sıkça rastlanmıştır. Tasarımda kulandığı stilize motiflerin benzerliğinin yanı sıra öğelerin birbirleri ile olan yakınlığı, kompozisyon olarak da benzerlik taşıdığı ilk bakışta farkedilmektedir (Görsel 50), (Görsel 51), (Görsel 52). Aynı etki Art Nouveau Akımı

içerisinde de yer almaktadır. Zarif süslemeler ve bitki desenleri örneklerinin hakim olduğu süslemeci yaklaşım içerisinde Türk sanatlarına ait çok sayıda motif benzer biçimde kullanılmıştır.

Görsel 53. P. A. Renoir, "*Odalık-Cezayirli Kadın",* 1870, T.Ü.Y.B., 69,2x 122,6 cm

Sanatın yönünü büyük ölçüde değiştiren İzlenimcilik Akımı, Fransız sanatçılar tarafından 1850'li yıllarda başlatılmıştır. Modern sanatın başlangıcı olarak görülen akımın sanatçıları incelendiğinde, tarihin başlangıcından beri süregelen Doğu ilgisinin bahsi geçen dönem içerisinde de devam ettiği görülmektedir. Renoir eserini, Doğu'nun motifleri ve sıcak tonlarıyla detaylıca resmetmiştir (Görsel 53).

Görsel 54. Gustav Klimt, "*Hayat Ağacı",* 1905, T.Ü.Y.B., 195x102 cm

Eski Asya coğrafyasında ilkel kavimlerin inanış biçimi olan Şamanizm, ilk olarak Asya bölgesinde görülmüştür. Türklerin en eski inancı olarak bilinen Şamanizm, Batılı birçok sanatçının da ilgisini çekmiştir. Türk kültürüne Şaman inancından kalan hayat ağacı motifi farklı kültüre sahip sanatçılar tarafından eserlerde kullanılmıştır. Eski Türklerde yaşamın kaynağı olarak görülen ve kutsal kabul edilen

hayat ağacı, Gustave Klimt'in eserinde de yer almıştır (Ağaç & Sakarya, 2015, s. 5, 6), (Görsel 54). Hayat ağacı motifi Doğu kültüründe yaygın biçimde kullanılmaktadır.

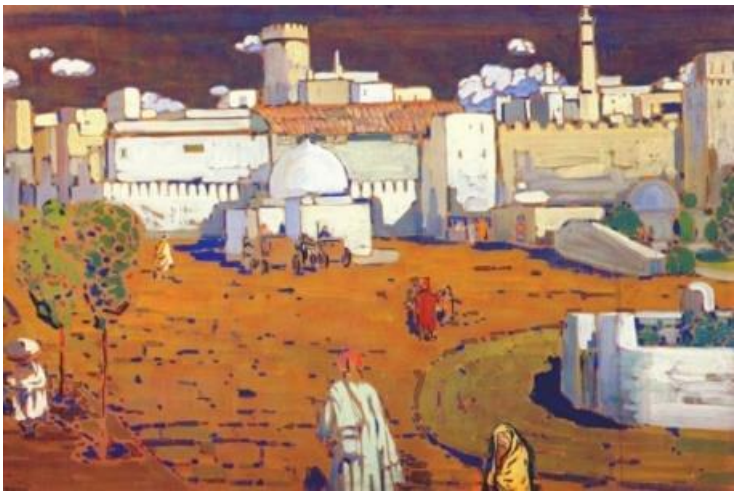
Görsel 55. Henri Matisse, "*Ressamın Ailesi"*, 1911, T.Ü.Y.B., 143x194 cm

20. yüzyıl sanatının önemli sanatçılarından olan Henri Matisse, rengin gücünü kullanarak yaptığı resimler ile döneminde tanınmış, günümüze kadar birçok kişiye ilham kaynağı olmuştur. Doğu'ya olan ilgisiyle bilinen Moreu'nun öğrencisidir. Şarkla tanışması da O'nun aracılığıyla olmuştur. Avrupa'da, Doğu sanatına dair düzenlenen sergileri gören sanatçının bu topraklara olan ilgisi bu vesileyle daha da artmıştır. Şarka duyduğu merakla Afrika, Fas ve Cezayir'e seyahate çıkmış, izlenimlerini güçlü renkleriyle tuvaline aktarmıştır. Seyahatin dönüşünde, kültürü daha iyi hatırlayabilmek ve eserlerinde kullanabilmek için seramikleri, kıyafetleri ve aksesuarları yanında götürdüğü bilinmektedir (Altıntaş, 2014, s. 67). Sanat tarihi içerisinde yalnızca 1906-1914 tarihleri ile sınırlandırılsa da çok sayıda Oryantalist eser üretmiştir (Farthing, 2014, s. 598). Doğu tarzı eserler üreten sanatçının "Ressamın Ailesi", adlı eseri incelendiğinde, minyatür sanatından etkilendiği açıkça görülmektedir. İki oğlu ve eşini resme dahil eden sanatçı, figürleri resmin ana konusu olarak ele almamış, motifsel yoğunluk içerisinde kompozisyona yalnızca süslemeci bir biçimde dahil etmiştir. Resmin egemeni halı ve motifler olmuştur (Görsel 55), (Orhan, 2007, s. 84). 1973 tarihinde Fas gezisi sırasında "Arap Kahvehanesi", adlı eserini üretmiştir. Eser oldukça sakin ve durağandır. Rüya hissiyatı veren eserin iki boyutlu oluşu minyatür etkisini arttırmaktadır (Görsel 56). Yalnızca biçimsel öğeleri kullanmasının yanı sıra Doğu'nun ruhu eserlerinde okunmaktadır (Orhan, 2007, s. 85).

Görsel 56. Henri Matisse, "*Arap Kahvehanesi"*, 1911-1913, T.Ü.Y.B., 176x210 cm

20. yüzyılın önemli kuramcı ve ressamı olarak bilinen Wassily Kandinsky'nin Doğu kültürüyle tanışması, Almanya'nın Münih kentinde açılan bir sergi aracılığıyla olmuştur. Kültürü yakından tanımayı arzu eden Kandinsky, Tunus'a gitmiştir. Batı'nın Doğu algısının şekillenmesinde etkisi bulunan sanatçının kent görümlerini kendi üslubuyla resimlerine aktardığı görülmektedir (Görsel 57). Kültürden oldukça etkilenmiş ve bir yazısında; "rengi kullanmayı arayan siz ressamlar, halı ve seccadeleri araştırın. Oradaki hüneri bulacaksınız; fakat sizin duyamayacağınız şekilde kim bilir ne gizli kodlarla saklanmış kendine özgü, kararlı ve büyüleyici bu renkler gerçek dünyanın objelerinin resmedilmesi değildir", diyerek duyduğu hayranlığı dile getirmiştir (Altıntaş, 2014, s. 68).

Görsel 57. Wassily Kandinsky, "*Arap Şehri"*, 1905, Karton Üzerine Tempera, 67,3x 99,5 cm

Kübizm'in en önemli temsilcisi olarak kabul edilen Picasso'nun Afrika ve doğu kültürüne ait unsurlara ilgisi bilinen bir gerçektir. Doğu topraklarına hiç

gelmemesine rağmen Avrupalı belleğinde oluşan Doğu konularını ele almıştır. Picasso'nun "Türk Kostümlü Jacqueline" ve "Cezayir Kadınları", adlı resimleri Oryantalist etkinin örnekleridir (Görsel 58), (Görsel 59). "Cezayirli Kadınlar" adlı eseri, müzayede rekor bir fiyattan alıcısını bulmuştur.

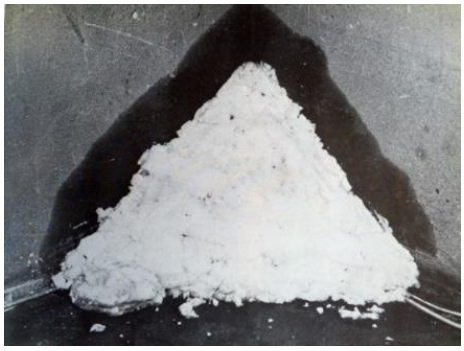

Görsel 58. Pablo Picasso, "*Cezayir Kadınları"*, 1955, T.Ü.Y.B., 114x 146 cm

Görsel 59. Pablo Picasso*, "Türk Kostümlü Jacqueline"*, 1955, T.Ü.Y.B., 81x 65 cm

Ernst gibi Şaman kültüründen etkilenen bir diğer sanatçı ise Joseph Beuys olmuştur. Beuys'un anlatımına göre; 1914 tarihinde Alman Hava Kuvvetlerinde gönüllü olarak yer alan Beuys'un uçağı Kırım bölgesinde düşmüştür. Şaman göçmenler tarafından kurtarıldığını ve hayvansal yağlarla keçelere sarılarak tedavi edildiğini anlatmıştır. Üretimine doğrudan yansıyan bu konu, hiçbir kayıtta yer almamakta ve doğruluğu kanıtlanamamaktadır. Fakat Beuys'un aktardıkları, belleğinde Şaman kültürünün büyük bir yer edindiğini ve bir parçası olmak istediğini göstermektedir (Beyoğlu, 2019, s. 35). Keçe ve yağ ile tedavi edildiğini anlatan Beuys, birçok çalışmasında bu malzemeleri kullanmış ve daha birçok üretiminde bu kültürün öğelerini kullandığı görülmüştür (Görsel 60).

Görsel 60. Joseph Beuys, "*Şişman köşe"*, 1960, Yerleştirme

Doğu ve Batı etkileşiminin eselere yansımasının yanı sıra Batılı tarafından kültürün içselleştirilmesinin bir örneği de Louvre müzesinin giriş kısmında bulunan piramit yapıdır (Görsel 61). Doğu, geçmişten günümüze Avrupa yaşamında öylesine etkilemiştir ki bugün kıymetli eserlerin yer aldığı ve çok sayıda ziyaretçisi olan müzenin bir kısmını şekillendirmiştir.

Görsel 61. *Louvre Müzesi*, Paris

Avrupa'da yayılan şark kültürü görsel sanatlar ile sınırlı kalmamış bütün sanat alanlarına yayılmıştır. Yeniçeri marşının etkisiyle "Türk Marşı'nı" yazan Wolfgang Amadeus Mozart, "Saraydan Kız Kaçırma" adlı operasıyla Türk kültürünü sahne sanatlarına taşımıştır. Diplomat, tarihçi ve tercüman olan Avusturyalı Hammer Purgstall, Osmanlı kültürüne büyük ilgi duymuştur. İlginin etkisiyle şarkın edebiyatına, şiirlerine yönelmiş ve çeviriler yapmıştır. Bu sayede edebiyat alanında Doğu, Batı arasında bir köprü olmuştur. Alman edebiyatına Doğu kültürünü taşıyan bir diğer isim, Friedrich Rückert olmuştur. Mevlana'ya olan tutkusuyla Mesnevi'den çeviriler yapmıştır (Akay, 2007, s. 16). Edebi alanda etkili olan Goethe'nin "Doğu-Batı Divanı" adlı eserinde, Hz. Muhammed'e duyulan hayranlığın yansıdığı bir gerçektir. Doğu'nun adetlerini yaşayış biçimlerini ve dini inançlarını benimsemiştir. Müslüman olduğu düşünülen Goethe, bu düşünceyi ne reddetmiş ne de kabul etmiştir. "Şayet İslam, Tanrı'ya tevekkül etmekse, hepimiz İslam içinde yaşar ve ölürüz", ifadesiyle Goethe, Batı'da büyük tepki almıştır (Alperen, 2009, s. 105-107). İslamiyet'e duyulan öfkenin dile getirildiği eserlerden olan "Hilal ve Gül", 17. yüzyılda Samuel Chew tarafından kaleme alınmıştır. Osmanlı'yı kusurlu gösteren ifadelere yer verilmiştir (Said, 2017, s. 69).

Türklerin konu olduğu opera örnekleri incelendiğinde daha çok savaşların konu olduğu görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in kuşatma ve fetihleri, operanın erken

dönemlerinde sahnelenmiştir. Rönesans sonrasında Türklerin konu olduğu "Bajazet" operası 1735 tarihinde Verona'da sahnelenmiştir. Bestecisi Antonio Vivaldi, libretisti ise Piovene Agustino'dur. Opera, Yıldırım Bayezid ve Timur'un arasında geçen Ankara Savaşı'nı anlatmaktadır (Gürhan, 2016, s. 84, 86). Gioaccino Rossini, İtalyan operasının gelişimine büyük katkı sağlamış bir bestecidir. 1788 tarihinde Seydelmann tarafından yazılan operetin etkisinde kalarak "İtaltya'da bir Türk" operasını yeniden bestelemiştir. Libretisti, Felica Romani'dir. Selim Paşa'nın hareminde bulunan bir kadınla yaşadığı aşkı konu almaktadır (Paşaoğlu, 2016, s. 97, 99). Mısır'da geçen "Aida" operası Guseppe Verdi tarafından bestelenmiştir. Libretisti Antonio Ghislazoni olan opera, Kahire'de sahnelenmiştir. 19. Yüzyılın Doğu, Batı ilişkilerinin yansıdığı opera, Doğu'nun zenginlerinin Batı'nın ilgisini çektiği ve bu sebeple yaşanan kültürel etkileşimi yansıtmaktadır (Turan, 2017, s. 122, 123).

3.BÖLÜM

ÇAĞDAŞ SANATTA DOĞU KÜLTÜRÜ ETKİSİ

3.1. Günümüz Batı Toplumlarında Doğu Algısı

20. yüzyıl, ırkçılığın şiddetinin en çok görüldüğü süreçtir. İnsanlar biyolojik özelliklerine göre sınıflandırılmış ve toplumlar arasındaki alt-üst kavramı oluşturulmuştur. 21. yüzyılda bu ötekileştirme, etnik ve kültürel olarak sınıflandırılma devam etmektedir. Yapılan ayrım, toplumlar arasında olağan ve doğuştan gelen bir özellik olarak kanıksanmıştır. 21. yüzyılın ötekilik hali daha çok inançlar üzerinden oluşturulmuş ve bireyler üzerinde fobiye dönüştürülmüştür (Miles, 2000, s. 29, 30). Önyargı, korku ve nefretin etkisiyle yaratılan bu keskin ayrım, özellikle Batı toplumları tarafından benimsenmiştir. 8 Haziran 2021 tarihinde yayınlanan bir haberde, Kanada'da dört kişilik bir aile, kamyonla ezilerek öldürülmüştür. İnançların fobiye dönüşmesi ve duyulan kin sebebiyle, Müslüman ailenin kasti olarak öldürüldüğüne dair kanıtların bulunduğu ifade edilmiştir. Batı'nın oluşturduğu medeniyetler arasındaki ayrım, Doğu'nun vahşi, geri kalmış ve kötü tanımlanamasının, toplumda yerleşmesine neden olmuştur. Siyasal ve ideolojik olarak gerçekleşen bu tanımlar her geçen gün daha da körüklenmeye devam etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde yaşanılan çatışmalar, günümüzde yanlı bir biçimde aktarılırken, bireyin yaşamını tehdit eden hali açıkca görülmektedir.

1979 tarihinde gerçekleşen İran İslam Devrimi sırasında elçiliklere yapılan baskınlar ve ABD'nin *Büyük Şeytan* olarak tanımlanması, Batılı açısından Doğu'ya karşı negatif tutumu alevlendirmiştir. Devrim sonrasında ırkçı söylemler türemiş, Müslümanlara terörist imajı yerleştirilmiştir. Bu tanımla, "her ne kadar her müslüman terörist değilse de, her terörist müslümandır", söylemi ders kitaplarına kadar girmiştir (Canatan & Hıdır, 2007, s. 7). 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terör olayları ise oluşturulan bu algının bireyin zihninde daha çok yer etmesine sebep olmuştur. "Medeniyetler Çatışması" olarak adlandırılan bu ayrım yaşanan olaylarla birlikte uzlaşılamaz hale gelmiştir.

Medeniyetler arasındaki çatışma, çok sayıda ölümle sonuçlanmıştır. İnanç üzerinden şekillendirilen bu ayrımın sonuçlarından bir diğeri ise, 15 Mart 2019 tarihinde Yeni Zellanda'da gerçekleştirilen saldırıdır. Aşırı sağ görüşlü bir terörist,

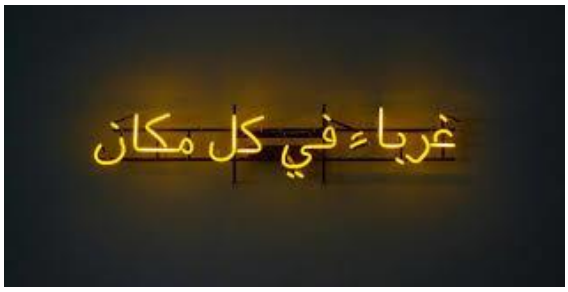
cuma günü ibadet için toplanan Müslümanları katletmiştir. Katliamı önceden planlamış ve canlı yayında paylaşmıştır. Yayın sırasında kullanılan müzik, simge ve sembollerle birlikte sanal suikast oyunlarına benzer bir hissiyat oluşturulmuştur (Öztürk, 2019, s. 34,35). Kurgulanan bu suikast, inancın fobileştirilen halinin bireyleri ne denli etkilediğini göstermektedir.

2020 yılının ekim aylarında Hz. Muhammet'e karşı hazırlanan karikatürlerin Fransa'da yayınlanması büyük tartışmalara yol açmıştır. Karikatürleri, ifade özgürlüğü olarak öğrencilerine aktaran Samuel Patty, bu tavrı sebebiyle Moskovalı bir mülteci tarafından feci şekilde öldürülmüştür. Fransa, yaşanan olay sonrasında camileri kontrol altına aldığı kararını yasaya dahil etmiştir.

3.2. Doğu-Batı Sentezinin Günümüz Batılı Sanat Üretimlerine Yansıması

Meksika merkezli sanatçı Francis Alys, Arap Devletleri ile İsrail arasındaki ayrıma dikkat çekmek için 2004 yılında bir performans gerçekleştirmiştir. 1948 tarihinde İsrail ile Arap devletler arasındaki sınırlar yeniden düzenlenmiş ve sınır harita üzerinde yeşil renkte belli edilmiştir. Alys, performansında elindeki yeşil boya ile sınır boyunca yürümüştür (Görsel 62). Harita üzerindeki yeşil sınır Onunla birlikte yalnızca kağıt üzerinde kalmamış daha da görünür olmuştur (Alys, 2004).

Görsel 62. Francis Alys, "*Yeşil Hat",* 2004, Performans

Görsel 63. Claire Fontaine, *"Yabancılar Her yerde",* 2005, Yerleştirme

Fransız feminist sanatçılar arasında yer alan Claire Fontaine, göç sorununa değinen sanatçılardan arasındadır. “Nereye Göç Edeceğiz” adlı gezici sergide, eseri yer almıştır. Arapça bir yazıyla “Yabancılar Her Yerde”, yazmış ve sonrasında başka dillere de çevrilerek farklı sergilerde yer almıştır (Görsel 63). Fontaine’in bu eseri ile amaçladığı, herkesin her an yabancı olabileceği ihtimalidir (Girgin, 2017, s. 66).

Görsel 64. Banksy, *“Filistin’de Kedi”*, 2005, Duvar Resmi

İngiltere gibi birçok ülkede yaptığı duvar resimlerinin çarpıcı etkisi ve eleştirel tavrıyla bilinen Banksy, tüketim, savaş, insan ve hayvan haklarına dair çalışmalarıyla dikkatleri çekmiştir. Filinstin’e giden sanatçının, İsrail hükümetinin belirlemiş olduğu sınır duvarına resimler yapmıştır. Banksy, bu duvarı *Utanç Duvarı*, olarak adlandırmış ve yıkımlardan arda kala binalara da resimler yapmıştır. Banksy paylaşımlarında şehri, “dünyanın en büyük hapishanesi”, olarak gördüğünü aktarmıştır (Karaca, 2018, s. 185). Gazze’nin yıkımına dikkat çekmek istediğinden, yıkılan binalardan kalan duvarlarda birçok duvar resmi yer almaktadır. İnsanlar en çok yavru kedi fotoğraflarına bakmayı sever düşüncesiyle, yavru kedi resmi yapmış ve üretimini kendi internet sayfası üzerinden paylaşmıştır (Görsel 64). Çalışmasında kedi, yıkıntılardan kalma metal bir topla oynamaktadır. Banksy, bu eserinde çocukların orada nasıl bir yaşam sürdüğüne dair soruları akla getirmeyi amaçlamıştır (Karaca, 2018, s. 189).

Doğu kültürünün Batılı entellektüeller üzerindeki etkisi eserlerle sınırlı kalmamış, Batı’nın yaşam alanlarına da yansımıştır. İngiltere’nin Doğu medeniyetleriyle olan etkileşimi sonrasında kullanım eşyalarında, motiflerin ve stilize tasarımların günümüze olan etkisi de görülmektedir. 1967 tarihinde İspanya’da dünyaya gelen Miriam Escofet’in resimlerinde arka plan olarak bu motifleri kullandığı

görülmektedir (Görsel 65). İngiltere'de geniş çaplı üne sahip olan sanatçının üretimlerine bakıldığında, Doğu kültürünün içselleştirildiği hatta ondan bağımsız bir biçimde İngiliz tarzı olarak kültüre aşılandığı da görülmektedir.

Görsel 65. Miriam Escofet, *"Gösterişli Bambi",* 2018, 20x20 cm

Londralı fotoğraf sanatçısı Kate Toronto, Miss Meatface takma adıyla tanınmaktadır. Miss Meatface, kadınların nesneleştirilmesini eleştiren fotoğrafları ile 2017 yılında Londra çevresinde tanınmaya başlamıştır (Miss Meatface). Escofet'in resimlerinde kullandığı gibi Toronto'nun da fotoğraflarında arka plan, kıyafet ve aksesuarlarda Doğu kültürünün etkisi görülmektedir (Görsel 66). Sanatçının çoğu çalışmasında kullanım eşyalarında görülen motifler, fotoğrafın ana konusu değildir fakat görsel açıdan çalışmalarını zenginleştirmekte ve çarpıcı bir etkisine destek olmaktadır.

Görsel 66. Miss Meatface (Kate Toronto), *"Anksiyete Örtündüğünde",* 2017, Fotoğraf

Debbie Lawson, İran halılarını kullanmasıyla bilinmektedir. Çalışmaları Avrupa'da hatırı sayılır galeriler ve müzelerde sergilenmiştir. Halıların iki boyutlu motiflerini heykeller ile bütünleştirmektedir. Heykellerin dış yüzeyinde bulunan

motifleri üç boyutlu yüzeye taşımaktadır. Duvar halılarının çarpıcı motifleri ile heykelleri birleştiren sanatçı iki boyutlu bir yüzeyi üç boyuta ulaştırmaktadır (Tucker & CLark), (Görsel 67), (Görsel 68).

Görsel 67. Dabbie Lawson, *"İran Ayısı",* 2013, Yerleştirme

Görsel 68. Dabbie Lawson, *"Fox ve Sarmaşık"*, 2013, Yerleştirme

Amerikalı sanatçı Amy Myers, bilime dayandırdığı resimlerini tesadüfi bir biçimde oluşturduğu ifade etmektedir (Sobieszek, 2004). Myers'in resimlerine dair yaptığı açıklamaların ötesinde Doğu kültürünün etkisi baskın bir biçimde görülmektedir. Eserleri incelendiğinde Anadolu Selçuklu döneminden itibaren görülen geometrik çini motiflerine yakınlığı dikkat çekicidir (Görsel 69), (Görsel 70). Çalışmaları yalnızca Anadolu'ya has motiflere değil Uzak Doğu'da kullanılan mandala motifleri ile de benzerlik içermektedir.

Görsel 69. Amy Myers, *"Aynalı Kız"*, 2019

Görsel 70. Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Geometrik Çini Motifleri

Görsel 71. Marco Grassi, *"Yeşil Kraliçe",* 2015

İtalyan ressam Marco Grassi, kendisini sürrealist olarak tanımlamaktadır. Kılı kırk yaran detaycılığı ile tamamladığı resimleriyle ön plana çıkmıştır. Sanatçının eserleri incelendiğinde, Doğu kültürüne ait esintilerin figürlerin üzerinde kullanıldığı görülmektedir (Görsel 71). Kullandığı motifler ile çalışmalarına şiirsel bir etki yaratmaktadır. Portekizli sanatçı Diogo Machado da çalışmalarında motiflere, geometrik biçimlere yer vermektedir. Kullandığı geometrik formlar ve mozaikler Doğu kültürüne aittir (Görsel 72). Geleneksel motiferli çağdaş bir yaklaşımla yeniden yorumlayan sanatçı, sanat çevresi tarafından Add Fuel olarak tanınmaktadır.

Görsel 72. Diogo Machado (Add Fuel), *"Hayatla",* 2016, Duvar Resim Çalışması

Los Angeles'lı ressam Kehinde Wiley, portre geleneğine bağlı bir şekilde yetişmiştir. Geleneksel resim anlayışı izinden giden Wiley, portre resimleri üretmeye devam etmektedir. Geleneksel bir tutum sergiliyor olsa da farklı biçimlerle süslediği eserleri oldukça etkilidir. Ünlenen sanatçı ABD Başbakanı Obama'nın da portresini yapmıştır. Eserlerinde ana konu portre olsa da kullandığı formlar daha çok ön plandadır (Görsel 73), (Görsel 74). Kullandığı motifleri yeniden yorumlayarak alışan görünümlerin aksine bir yenilik kazandırmıştır. Tuvaline dâhil ettiği bu biçimsel ögeler ise, Wiley'in resimleri görsel açıdan diğerlerinden farklı kılmıştır.

Görsel 73. Kehinde Wiley, *"Potorno'dan Sonra",* 2010

Görsel 74. Kehinde Wiley, *"Dünya Sahnesi: Hindistan ve Sri Lanka",* 2011

İspanyol ressam Arantzazu Martinez, kurguladığı kompozisyonları klasik resim anlayışıyla tuvaline aktarmaktadır. Sembolist ögeleri kompozisyonuna dâhil eden sanatçı, figüratif yaklaşımının güçlü etkisiyle bilinmektedir. Eserlerinde Doğu'ya ait olduğu bilinen halı ve seccadeleri ustalıkla aktarmıştır (Görsel 75), (Görsel 76). Neo-Klasik sanatın bilinen ressamlarından İngres'ın çalışmalarıyla benzer unsurlar barındırmaktadır (Martinez).

Görsel 75. Arantzazu Martinez, *"Cadilar Evinde"*, 2008, Tuvale Yağlı Boya, 180x90cm

Görsel 76. Arantzazu Martinez, *"Zaman ve Güzellik"*, 2006, Tuvale Yağlı Boya, 89x56cm

Adam Williamson, hattat ve heykel sanatçısıdır. İslam sanatlarında görülen dengeli ve geometrik yapıları incelemiş ve gördüğü desenleri çalışmalarında kullanmıştır. Doğadan esinlenilerek üretilen geleneksel Doğu motifleri kullanarak kendisini geliştirmeye devam etmekte ve kültürden ilham alarak heykeller üretmektedir. "Art and Craft ve İslam Sanatları" kitabının bir bölümünü yazmıştır. Londra'da akademik birimlerde belirli aralıklarda eğitim veren Williamson, benimsediği sanat anlayışını verdiği eğitimlerle tanıtmaya devam etmektedir (Williamson).

İslam sanatlarını benimseyen sanatçılardan bir diğeri de Richard Henry'dir. Geometrik desenlere duyduğu ilgiyle Doğu'ya yönelerek, bu bölgeye yaptığı seyahatler sonrasında gördüğü motifleri kullanarak üretimler yapmaya devam etmektedir. İslam sanatlarında kendisini geliştiren sanatçı, verdiği eğitimler ile takipçisi olduğu anlayışı tanıtmaya ve öğretmeye devam etmektedir (Henry).

Görsel 77. Adam Williamson, "Geometrik Ay Ormanı", Ahşap Heykel Detayı

Görsel 78. Richard Henry, "Emevi Deseni"

Multimedya sanatçısı olan Cecilia Paredes, doğa, kadın ve kadınlığın gücünü konu edinmektedir. Fotoğraflarında, kendisini manzaraya dâhil etmektedir. Arka planla model öylesine bütünleşmiştir ki figürün uzuvlarının nerede olduğu ilk bakışta fark edilmemektedir (Ruiz-Healy Art). Çalışmalarında figür ile bütünleşen desenlerin Doğu kültürüne ait olduğu çok sayıda fotoğrafı bulunmaktadır (Görsel 79), (Görsel 80).

Görsel 79. Cecilia Paredes, *"Kanatlar ve Dikenler",* 2020, Fotoğraf

Görsel 80. Cecilia Paredes, *"Yolculuk"*, 2019, Fotoğraf

İngiltere'nin geçmişten günümüze Doğu kültürüne olan ilgisi, yoğun bir biçimde kendisini göstermiştir. Özellikle son dönemde İslam sanatlarına olan yönelim ile birlikte İngiliz sanatçılar, bu üslubu benimseyerek sayısız üretim yapmaktadır. Doğu kültürünün etkisinde kalan Londralı sanatçı Louis Emily Thomas'ın sanat üretimleri, kültüre duyulan ilginin bir örneğidir (Görsel 81). Türkiye ve Fas'ı yakından

tanıma imkânı bulan sanatçı, seyahatleri sırasında kültüre hayranlık duymuş ve eserlerini de bu ilgi ile oluşturmuştur Günümüz sanatçıları arasında yer alan Thomas, İslam sanatlarının etkisini üretimlerine aktarmaya devam etmektedir (Thomas).

Görsel 81. Louise Emily Thomas, "Yüzen Bir Şehir Kolajı", 2013, Meşe Üzerine Kolaj, 47x 29 cm

Görsel 82. Stefano Ogliari Badessi, *"Küresel Kartpostallar: Çin Manzarası"*, 2014, 15x15 cm

İtalya'nın Milano şehrinde yaşamakta olan Stefano Ogliari Badessi, düzenlenen bir etkinlik kapsamında Şanghay'a gelmiş ve bir süre burada kalmıştır. Heykel, moda ve mimari ile ilgilenen sanatçı, Şangay da kaldığı süre içerisinde kültürün öne çıkan değerlerini yeniden yorumlamıştır. Sergilediği yerleştirmeler ile bilinen sanatçı, Uzak Doğu kültürünü tanımasının ardından "Küresel Kartpostallar", adıyla bir dizi heykel serisi oluşturmuştur (Badessi), (Görsel 82). Seramik eserlerinin yanı sıra yerleştirmelerinde de kültürün etkisi görülmektedir.

Görsel 83. Eion Mc Hugh, *"O Zaman Gökyüzü Daha Dostça Olacak"*, 2014, Yün ve Karışık Teknik, 206x 492 cm

Berlin'de yaşayan İrlandalı sanatçı Eoin Mc Hugh, "O Zaman Gökyüzü Daha Dostça Olacak", adını vermiş olduğu sergisini Dublin'de bir sanat galerisinde izleyiciye sunmuştur. Yaşamın karmaşası ile oluşan psikolojik sorunları yansıtmayı amaçlayan sanatçı (Kerlin Gallery), 2015 yılında açtığı sergisinde Türk, İran halılarını kullandığı iki esere yer vermiştir (Görsel 83). Sergisinde heykellerini ve resimlerini bir bütün halinde kurgulamıştır. Çalışmaları birbirleri ile etkileşim içerisindedir. Eserlerin birbirleri ile ilişkilendirilmiş olması izleyici üzerinde farklı bir gerilim yaratmaktadır. Türk, İran halıları üzerine yaptığı müdahaleler ile halüsülatif bir etki oluşturmuştur. Halı çalışmasının hemen yanında cenin pozisyonunda bir kadın resmi bulunmaktadır. Sergi salonu içerisinde bulunan oldukça ilginç, tedirgin eden bir görünüme sahip olan ve canavarı anımsatan heykeli yer almaktadır. Sıra dışı görünüme sahip olan bu çalışmanın karşısında ise küçük bir çocuk heykeli konumlandırılmıştır. Çocuk heykeli gözlerinden saçılan ışığa şaşkınlıkla bakmaktadır. Yarattığı psikolojik etkinin yanı sıra sergi bir bütün halinde ele alındığında izleyiciyi farklı düşüncelere yönlendirmektedir. İki heykel çalışması karşı karşıyadır ve bu nedenle çocuğun bir tehdit altında olduğu hissi yaratmaktadır (Clark & Sherwin, 2014). Oluşturduğu tehditkar izlenim, cenin pozisyonunda bulunan kadın resmi ve halı düzenlemeleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde akla son yıllarda yaşanan Orta Doğu krizleri ve göç etmenin bıraktığı psikolojik travmaları hatırlatmaktadır. Yersiz yurtsuz kalmak, çatışmalar, yaşanan korkular ve bir çocuğun yaşamının tehdit altında olmasının bıraktığı hislerin yansıması olarak değerlendirmek mümkündür.

Görsel 84. Kevin Sloan, *"Aklın Uykusu",* 2014, Tuvale Akrilik Boya, 54x 48 cm

Amerika Denver merkezli sanatçı Kevin Sloan, doğal yaşam ile insanlığın kültürel izlerinin birarada bulunduğu alegorik resimler yapmaktadır. Kuş, kaplumbağa, arı ve fil gibi farklı hayvanları merkeze aldığı resimlerinde kullandığı figürlerin sembolik anlamları bulunmaktadır. Sanatçı, doğa ile insan izlerini uyumlu bir biçimde resmetmektedir. Bakanı, doğa ile insan arasındaki etkileşim üzerine düşünmeye sevk etmektedir (Sloan, 2016). Bazı eserlerinde merkezde yer alan hayvan figürlerinin üzerine desenler ve motifler yerleştirmektedir (Görsel 84). Kullandığı renkler, arka planda yer alan mekanlar ve resimlerinin kurgusu Rokoko dönemini anımsatmaktadır. Doğu kültürünün en yoğun hissedildiği Rokoko, Arts & Crafts Haraketi ve Art Nouveau ile birlikte Batı'ya yerleşen motiflere ve desenlere sıklıkla yer vermektedir. Üretimleri Oryantalist bir içeriğe sahip olmasa da tarih boyunca süregelen bir etkileşimin izlerini taşımaktadır. Avrupa ve Amerika tarafından içselleştirilen Doğu kültürüne ait değerler, sanatçı tarafından insanlığın kültürel izleri olarak temsil edilmiştir.

Görsel 85. Livia Marin, *"Göçebe Desenler",* Porselen Üzerine Transfer Baskı

Güney Amerikalı sanatçı Livia Marin çoğunlukla seramik üzerine yoğunlaşsa da fotoğraf ve kolaj çalışmaları da bulunmaktadır. Eserleri toplumsal problemlerin yansımaları olarak görülebilir. Çalışmalarında materyal olarak porselenleri kullanmaktadır. Kusursuz bir görünüme sahip olan porselenlerin yapısını bozarak deforme etmektedir. Hemen hemen her insanın günlük yaşamında elinin değdiği ve üzerinde desenlerin bulunduğu porselenler, siyasal, sosyal ve toplumsal sorunlar karşısında eriyerek kusursuz görünümden uzaklaşmaktadırlar (Yüksel, 2019, s. 258). Livia Marin'in bazı çalışmalarında kullandığı desenler özellikle Doğu kültürünün hatırlatıcısı olmaktadır. Porselenlerin yapısının bozulmasıyla Doğu ve Batı arasında

yaşanan ayrımı hatırlatmaktadır. İki medeniyetin yaşadığı çatışma toplumsal olarak aşılamayan sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Sanat üretimlerinde yaşanan sorunları ele alan Livia Marin, izleyiciyi bu sorunlarla yüzleştirmektedir (Görsel 85).

Görsel 86. Antonio Santin, *"Orada Yapıldı"*, 2015, T.Ü.Y.B., 150x 251cm

New Yorklu sanatçı Antonio Santin, Türk ve İran halılarının yer aldığı hiperrealist resimleri ile bilinmektedir. Soyut ve dinamik motiflerin yer aldığı halıları, kılı kırk yaran bir detaycılıkla resmetmektedir. Yarattığı görsel etkinin yanı sıra halıların altına bir beden gizlemektedir (Görsel 86). Gizil anlamlar barındıran resimleri, utaç duyulan, görmezden gelinen ve yüzleşmekten kaçınılan sorunları ele almaktadır. Resimleri, izleyiciyi halının neresinde olmak istediğine dair bir sorgulamaya yönlendirmektedir (Mroz). Kullandığı halıların özellikle Doğu'ya ait olmaları ve altına bir beden gizlemesi, Doğulu bireylere karşı oluşturulan önyargıları ve bu coğrafya içerisinde yaşanan sorunlar karşısında diğer medeniyetlerin payının göz ardı edildiği şeklinde yorumlanabilir. Öte yandan izleyiciye her an göz ardı edilebilme, yok sayılabilme ihtimali olduğunu da hatırlatmaktadır.

Görsel 87. Stefano Curto, *"Thetart 102"*, 100x 100 cm

İtalyan sanatçı Stefano Curto, çok sayıda kristalleri kullanarak üretimler yapmaktadır. Kristallerin oluşturduğu ışık ile izleyici üzerinde büyüleyici bir etki bırakmaktadır (Curto, 2017). Doğu seyahati sürecinde karşılaştığı mandalanın etkisinde kalmıştır. Geometrik biçimlerin yanı sıra mandalanın felsefi içeriğinden de etkilenmiştir. Mandala; "enerji tutan" anlamına gelmektedir (Ergür, Ergür, & Ergür, 2021, s. 37). Hindistan seyahati sürecinde mandala ile tanışan Curto, felsefesinin etkisinde kalarak üretimlerini bu yönde ilerletmiştir (Görsel 87). İtalya'da vitrayı derinlemesine inceleyen sanatçı, Doğu'dan aldığı ilhamı vitray ile birleştirmektedir. Geometrik formlar ile kristallerin oluşturduğu ışık, görsel bir titreşim yaratmaktadır. Eserlerine bakan izleyicilerin ışık üzerinde bıraktıkları dalgalanmalar ile eylemlerin her zaman sonuçları olduğunu hatırlatmaktadır. Oluşturduğu görseller ile ışık birleştiğinde mandalanın felsefesi ile birebir örtüşen görünümler elde etmektedir. Curto, izleyiciyi ruhunun en ürkütücü yanlarına doğru bir yolculuğa yönlendirmeyi amaçladığını dile getirmektedir (Curto, 2017).

Kışkırtıcı tavrıyla günümüz sorunlarını ele alan Belçikalı sanatçı Wim Delvoye, eserleri ile büyük tartışmalar yaratmaktadır. Domuzların üzerine yerleştirdiği Doğu halıları, yaşanan medeniyet ayrımlarına dikkat çekmektedir. Delvoye, canlı domuzların derilerine yaptığı dövmeler ile hayvan hakları savunucuları tarafından eleştirilmiştir. Eleştirilerin karşısında üretimlerine ara vermeden devam eden sanatçı, domuzların yetiştirildiği bir çiftlik kurmuştur. Sert bir dille eleştirilen sanatçının çalışmaları bazı markalar tarafından satın alınmıştır. Domuzlar öldükten sonra derileri yüzülerek koleksiyonlara dahil edilmiştir. Delvoye'nin deri üzerine yaptığı çalışmalar domuzlar ile sınırlı kalmamıştır. Tim Steiner adlı bir kişinin sırtında koi balığı ve Uzak Doğu'yu sembolize eden figürleri Batı'nın tasarımları ile birleştirdiği bir dövme yapmıştır. Yaptığı dövme Alman bir koleksiyoner tarafından satın alınmıştır. Steiner kolleksiyoner ile yaptığı anlaşma; ölümünün ardından sırtındaki deri yüzülerek koleksiyona dahil edilecektir. Sanat camiasını dehşete düşüren bu olay Delvoye'nin rahatsızlık veren üretimlerini desteklemektedir. Küresel provakasyonuna hizmet eden bu olay O'nun sanatını Batılılar tarafından daha da ürkütücü bir hale getirmektedir. Küresel bir rahatsızlık vermeyi amaçlayan Delvoye düşüncesini sürdürdüğü üretimlerini gerçekleştirmeye devam etmektedir (Rutten, 2019).

Görsel 88. Wim Delvoye, *"Taherabad"*, 2015, Polyester Heykel, 64x132 cm

Delvoye sanat üretimlerinde domuzları seçmesinin nedenleri vardır. Bazı kültürlerde bolluğu sembolize eden domuzlar farklı coğrafyalarda açgözlülüğü ve pisliği ifade etmektedir (Kieffer, 2016). Oryantalizm söz konusu olduğunda özellikle resimlerde sıklıkla kullanılan halılar Delvoye'nin domuzlarına farklı anlamlar kazandırmaktadır. 2012 yılında Louvre Müzesi'nde yer alan 3. Napolyon'a ayrılan bölümde yaptığı yerleştirmeleri tartışmalar yaratmıştır (Westall, 2012). Domuzları halı ile kaplayan Delvoye'nin üretimleri 3. Napolyon'un odası ile oldukça uyumlu görünmektedir. Fransa'nın tarihi Napolyon'un geçmişi ile ilişkilendirildiğinde domuzların oluşturduğu söylem oldukça güçlüdür. Tarihsel süreç içerisinde geçmişten günümüze kadar gelinen süreçte Doğu'nun sömürülmesini ve Batı'nın açgözlü tavrını eleştirdiği açıktır. Mekan ile uyum sağlaması da bu durumun normalleştirildiğine bir gönderme olarak yorumlanabilir (Görsel 88).

Görsel 89. Joshua Citarella, *"Otoparkları İşgal Et"*, Yerleştirme

Brooklynli Jashua Citarella, teknoloji ve doğa üzerine yoğunlaşarak üretimlerini gerçekleştiren bir sanatçıdır. Gündelik yaşamı tanımlayan objeleri ve

mekanları, teknolojiyi temsil eden formlar ile birleştirerek yerleştirmelerinde kullanmaktadır. Bir proje kapsamında "Otoparkları İşgal Et" adlı bir yerleştirme düzenlemiştir (Acar & Önemli, 2018, s. 355, 356). Yerleştirmesinde otoparka Türk, İran halılarını sermiştir (Görsel 89). Çalışması şüphesiz Doğu-Batı arasında yaşanan işgalleri temsil etmektedir. Batılı toplumlar, tarih boyunca politik hevesler ve kaynakların kontol altına alınabilmesi için Doğu'yu ele geçirmeye odaklı saldırgan bir tutum içerisinde olmuştur. Doğu topraklarını işgal ederek coğrafyayı tahrip etmiştir. Sonraki süreçte özellikle Orta Doğu'da yaşananlar sonucunda ortaya çıkan zorunlu göçler karşısında ise sessiz kalmıştır. Öteki olarak belirlediği Doğu'nun kaynaklarını, külürünü, zenginliklerini işgal yolu ile ele geçirmiştir. Yaşanan göçler karşısında ise kendisine ait olarak belirlediği sınırları bu toplumlara kapatmıştır. Citarella'nın yerleştirmesi yaşananlar üzerine düşündürmektedir.

Görsel 90. Elena Horzog, *"Tavus Kuşu"*, 2006, Yerleştirme

Amerikalı sanatçı Elena Herzog, Doğu halılarını kullanan Batılı sanatçılar arasındadır. Sanat üretimlerinin ana malzemesi olan halıları keserek, zımparalayarak deforme etmektedir. Yapısını bozduğu halılara zımba, çivi ve ip gibi farklı malzemeler ile müdahale etmektedir. 2003 yılında ABD'nin Irak İşgali sonrasında hazırladığı "Medeniyet ve Medeniyet Huzursuzlukları" sergisini sunmuştur. İşgalin yarattığı olumsuzlukları ve tahribatı eserleri üzerinden ele alan Herzog, kamusal alanlarda ve müzelerde eserlerini sergileyerek anlatımını güçlendirmektedir. Çalışmaları, sergilediği mekan ile iç içe geçmektedir. Mekan ile bütünleşen eserleri izleyeni yıkımlar ile yüzleştirmeye odaklıdır (Görsel 90). İşgal ve yıkımların yanı sıra

psikanaliz çözümlemeler üzerine ürettiği çalışmalarında da halıları kullanmıştır. New York'ta yaşayan Elena Herzog, üretimlerini Doğu'nun zengin bir içeriğe sahip olan halıları üzerinden kurgulamaya devam etmektedir (Herzog).

Bulgar sanatçı Pravdoliub Ivanov, klişeleri yıkan üretimleri ile bilinmektedir. Çağdaş sanata yenilikçi bir yaklaşım getiren Ivanov, alışılan dengeleri alt üst eden bir üsluba sahiptir. Eserlerinin ortak söylemi sosyakültürel problemlerdir. Siyasi bir içeriğe sahip olmadığı dile getirilse de, üretimlerinde iktidarın yarattığı sorunlar okunmaktadır (Ivanov, 2015). Çalışmaları çoğunlukla göç kavramı üzerine şekillenmektedir. Yasadışı göçler, mülteci sorunu, kendi kültürüne ait olmayan bir coğrafyanın yarattığı aidiyetsizlik, yersizlik-yurtsuzluk gibi kavramlara odaklanmıştır. Sanatçının üretimleri, bir yerden başka bir yere gitmenin "az kişiye sunulan bir özgürlük" olduğunu hatırlatmaktadır (Shera-art). Göç üzerine yaptığı yerleştirmelerin yanı sıra Doğu halıları üzerine müdahaleleri ve yerleştirmeleri ile göçmenlerin içerisinde bulunduğu durumu dile getirmektedir. Hasar gören yaşamları ele alan Ivanov, kullandığı malzemeler farketmeksizin göç kavramı üzerine yoğunlaşmış bir sanatçıdır. Alışılmış görünümlerin dışına çıkan sanat üretimleri, sanatçının dikkatleri çekmesini sağlarken söylemini daha da görünür bir hale getirmiştir (Görsel 91).

Görsel 91. Pravdoliub Ivanov, *"Çökmüş Peri Masalı Aygıtı",* 2013, Yerleştirme, 275x 420x 88,5 cm

Fransa'nın güneydoğu bölgesinde bulunan Cenevre'de dünyaya gelen Didier Fiuza Faustino, çalışmalarında beden ve mekan ilişkine odaklanmaktadır. Sanatçının üretimlerinde mimar kimliği ağır basmaktadır. 2013 yılında bireyin evi ile kurduğu bağı görünür kılmayı amaçladığı bir yerleştirme gerçekleştirmiştir. Mekan içerisine yaptığı yerleştirmesinde keçelerden zırh görünümüne sahip tasarımlar yer almaktadır.

Mekanın duvarlarına zırhları sıralamıştır. Yerde tek başına kalan zırh ise Doğu'ya ait olan halı ile yapılmıştır. Duvardaki zırhı anımsatan kostüm benzeri tasarımları, renk olarak oldukça yalındır. Yerde tek olarak sergilenenin ve Doğu halısı ile yapılan kostümün diğerlerinden ayrıştığı görülmektedir (Görsel 92). Keçelerden ve halıdan yapılan bu tasarımlar, malzemesinin keçe olması nedeniyle kişiyi olası tehlikelerden koruyamayacağı açıktır (Faustino), (Acar & Önemli, 2018, s. 354). "Tekrar Eve Gidemeyiz" adını verdiği bu yerleşt6irmesi zorunlu bir şekilde ülkesinden göç eden insanları temsil etmektedir (Bel, 2013). Yerleştirme yöntemi kullanan Faustino, duvarda asılı duranların yerde tek başına sergilenen zırha yukarıdan baktığını düşündüren bir görünüm kullanmıştır. Sanatçının bu çalışması, göçmenlere karşı diğer bireylerin nasıl baktığını ve sürekli olarak denetim altında tutulduğunu da hissettirmektedir. Evinde kullandığı halı bütünlüğünü yitirmiş, bu yönüyle evine tekrar dönemeyeceği, dönse bile geride bıraktıklarını, bıraktığı haliyle bulamayacağını anlatmak istemiştir.

Görsel 92. Didier Fiuza Faustino, *"Tekrar Eve Gidemeyiz"*, Halı, keçe ve plastik kablo, 2013

Avustralyalı sanatçı Martin Roth çalışmalarında doğayı merkeze almıştır. Galeri ve sergi salonlarında sergi boyunca bitkiler yetiştirmiştir. Doğanın mekanı ele geçiriş sürecini yansıtan Roth, doğanın gücü ile Doğu-Batı ayrımına da değinmiştir. Doğu'nun dünyaya yayılan ve Batılı sanatçılar tarafından çok defa ele alınan halıları, Martin Roth tarafından da kullanılmıştır. Sergi alanına yerleştirdiği halılar üzerinde bitkiler yetiştirmiştir. Batılı ülkelerin Doğu üzerindeki dürtülerini ele almıştır. Martin Roth'un sergi boyunca yetiştirdiği bitkiler, halıları kaplayacak ve çürüterek yok edecektir (Jobson, 2016), (Görsel 93).

Görsel 93. Martin Roth, "Şato Kilimlerinde Çim Yetiştirme", Mayıs- Haziran 2012

Venedik'te bulunan, 18. yüzyıldan kalma bir yapı olan Palazzio Grassi'de 2013 tarihinde Rudolf Stingel tarafından bir sergi düzenlenmiştir. Stingel yaklaşık 5000 m² alana sahip olan mekanı Doğu'nun halıları ile kaplamıştır. Kapladığı halıların üzerine siyah-beyaz ve gümüş tonlarda yapılan hipergerçekçi eserleri sergilemiştir. Resimleri mimari ile birleştiren Stingel, mekanı bir sanat üretimine dönüştürmüştür. Sanatçının bu çalışması yalnızca resimlere bakmaktan ibaret değildir. Resimler ön plana çıkarılmamıştır. Eserleri görmek için gelenler adeta mekanın içerisine çekilmektedir. İç içe geçmiş odalar, halıların etkisi ile bir labirent görünümü oluşturmaktadır. İtalya kökenli Stingel'in Doğu'nun halılarını kullanması bu mekan ile sınırlı kalmamış resimlerine de yansımıştır (Cogoni, 2013), (Görsel 94).

Görsel 94. Rudolf Stingel, "*İsimsiz",* 2011, Detay

Mekana kaplanan halılar o denli büyük boyutlu ve gösterişli ki, sergiyi gezen izleyicileri kendilerini mekanın içerisinde küçülmüş hissetmektedirler. Gerçekliği

aşan bir hissiyat veren bu düzenleme normalliğin sınırlarını aşmaktadır. Psikanaliz Kuramı'nın sahibi Freud'un Viyana'da bulunan ofisinde hipnotize eden halıları kullanmış olması Batılı sanatçılara esin kaynağı olmuştur. Freud'un dikkatini çeken geleneksel tasarımlar psikolojiyi temel alan birçok sanatçı için çıkış noktası olmuştur. Freud'un aktarımlarında meditatif etkisi olduğunun altı çizilen bu halılar, kişinin dış dünya ile olan bağını koparmasına ve farklı bir dünyaya ulaşmasına hizmet eden bir araç olarak kabul görmüştür. Palazzio Grassi'de bulunan ve tarihi çok eskiye uzanan bu desenler, modern toplumun değerlerine de bir gönderme yapmaktadır. İnsanlığın kaybettiği kültürü ve özü düşünerek gerçekleştirilen bu yerleştirme yaşamın bir kopyası olarak düşünülmektedir (Schwarts, 2019). Diğer yandan Stingel'in oldukça büyük bir mekanı halı ile kaplaması camileri anımsatmaktadır. Camilerin yerlerini kaplayan halılar, duvarlarını süsleyen desenler hatta tavanlarına kadar uzanan ve sembolik anlamlar içeren motiflerin, Stingel'in yerleştirmesi ile büyük ölçüde benzerlikler göstermektedir.

Görsel 95. Paul Scott, "*Cumbrian Blue(s) Refugee Series No: 2",* 2016

İngiltere'nin Cumbria bölgesinde yaşan Pasul Scott, sanatçı kimliğinin dışında yazar ve akademisyen olarak yaşamını sürdürmektedir. Seramik yüzeylerin üzerine yerleştirdiği politik desenler ile tanınan sanatçı, seramik sanatına getirdiği yenilikler ile öncü olarak kabul edilmektedir. Üretimleri ile toplumsal sorunlar ve kalıplaşan doğrular üzerine düşündürmektedir (Whitting). Paul Scott, Doğu'nun kültürel bir temsili olan ve beyaz zemin üzerine mavi desenlerin yer aldığı seramik ürünlerin yüzeyine yeni tasarımlar yapmaktadır. Silerek, değiştirerek ve ekleyerek oluşturduğu yeni görünümlerle çağdaş yaşamın en büyük sorunları olan ekoloji ve mülteci konusunu ele almaktadır. Parçalanmakta olan dünyayı temsil eden üretimlerinin

kullandığı malzeme ile buluşması tesadüfi olmamıştır. Bilinçli bir biçimde gündelik yaşamın parçalarını kullanarak sorunları içerisinde bulunduğumuz ana taşımaktadır. Tabağın üzerinde Suriye ve göç konusunu ele alması herkesin bu sorunla yüzleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sorunla yüzleşmenin yanında bakan kişinin göçmenlere karşı olan tavrı üzerine de düşündürtmektedir. Seramik nesneler üzerine yaptığı müdahaleler ile oluşturduğu görünüm, kullanılan nesnenin yaşamındaki yeri ile doğrudan ilişkilendirilmektedir. Çalışmalarında William Morris'in de etkisi bulunmaktadır. Sanayileşme ve kapitalizme de bir gönderme yapan sanatçı, üretimleri ile el işçiliğinin kültürel yanını da öne çıkarmaktadır (Jones, 2017).

3.2.1. Doğulu Sanatçıların Gözünden Doğu

Görsel 96. Babak Golkar, *"Birlikte Mükemmel Bir Yaşam İçin Mekanı Müzakere Etmek"*, 2009, 119x 110x 47 cm

1996 yılına kadar Tahran'da bulunan Berkley doğumlu Babak Golkar, kavramsal çalışmaları ile uluslararası bir ün kazanmıştır (Rungh). Farklı kültürlerin geleneksel yapılarını çalışmalarında bir araya getirmektedir. Perspektifin sunduğu illüzyondan yararlanan Golkar, kültür ve ekonomi arasındaki bağa gönderme yapmaktadır. Üretimlerinde Doğu ve Batı'yı temsil eden görünümleri birlikte sunmaktadır. Halıların biçimsel zenginliği ve göz alıcı renklerini, Batı'nın beyaz binaları ile kurgulamaktadır. Biçimsel olarak iki medeniyetin temsillerini birleştirdiği eserlerinde modern olan ve olmayan görüşünü eleştirmektedir (Occula). Üretimlerinde Batı'nın temsillerini beyaz binalar olarak seçen sanatçı, Doğu'nun canlı ve zengin bir içeriğe sahip olan halılarının üzerine binaları yerleştirmektedir. Bu kullanım şekliyle

Batı uygarlığının Doğu kültürü üzerinden yükseldiği söylemi okunmaktadır. Golkar'ın çalışmaları iki medeniyetin kültürel zenginlikleri arasında görsel bir kıyas yaratırken diğer yandan izleyiciyi tarihin derinliklerine doğru bir düşünceye sevk etmektedir. Sömürülen Doğu toprakları Batı'ya zenginlik kazandırmıştır. Golkar Batılı izleyiciyi gerçeklerle yüzleştirmektedir (Görsel 96).

Görsel 97. Ai Weiwei, *"Güvenli Geçiş"*, 2016, Yerleştirme

Uzak Doğu kökenli sanatçı Ai Weiwei, çözüme ulaşamayan ve küresel olarak aşılamayan göç krizini ele alan sanatçılar arasındadır. Göç kavramı ve mülteci sorunları üzerine çok sayıda üretim yapmıştır. Eleştirel bir tutumla ürettiği eserleri özellikle Batılı sanat çevresinin odağı haline gelmiştir. Muhalif tavrıyla bilinen Ai Weiwei, yaşama dair umutlarla yola çıkan mültecilerin Midilli Adası'nda bıraktığı binlerce can yeleğini toplamıştır. Berlin'de bir konser salonunun girişinde topladığı can yelekleri ile bir yerleştirme düzenlemiştir (Görsel 97). Aynı çalışmasını başka ülkelerde de sergileyen sanatçının eserleri oldukça çarpıcıdır. Kamusal alanlarda ve uluslararası sanat etkinlinlerinde bu konuyu ele almaya devam etmiştir (Demirel H. , 2020, s. 93). Göç krizini ele aldığı sanat üretimlerinin güçlü bir ifadesi vardır. Kendisi de ülkesinden göç eden, Avrupa ve Amerika'nın farklı bölgelerinde mülteci olarak yaşamış bir sanatçıdır. Bu nedenle mülteci olmanın ne anlama geldiği çok iyi bilmektedir. Batı'nın bu konu karşısında takındığı tavrı eleştiren sanatçı, mülteci kamplarını gezmiş ve oradaki insanlarla yakından iletişim kurmuştur. Ülkesinden ayrılmak zorunda kalan insanların sürdürdüğü yaşamı 2017 yılında "İnsan Seli" adlı bir belgesel ile gözler önüne sermiştir. Batılı ülkelerin yardıma ihtiyacı olan insanları görmezden geldiğini çok defa dile getirmiştir. Batılılar yalnızca kendisine yarar sağlayabileceği kişileri topraklarına kabul etmekte, diğerlerini ise yok saymaktadır.

Sanatçı, insanlığın ne anlama geldiğinin unutulduğunu vurgulamaktadır. Ülkesinde yaşadığı sorunlar karşısında konuşma özgürlüğü, insan hakları ve saygının değerli olduğunu düşünerek Batı'ya gelse de aradığını bulamadığını röportajlarında dile getirmiştir. Ai, günümüzde Almanya'da yaşamakta ve insan hakları, sosyal adalet ve ekoloji üzerine üretimlerini sürdürmeye devam etmektedir (Weiwei, 2018).

Görsel 98. Afruz Amighi, *"İsimsiz"*, 2014, Çelik, Fiberglass, Saydam İplik Zincir ve Led Işıklar

İranlı sanatçı Afruz Amighi, coğrafyasının mimari yapılarını kendisine referans almaktadır. Cami görünümlerini ve süslemeci desenlerini çıkış noktası olarak belireyen Amighi, üretimlerinde cam, çelik ve fiberglass gibi malzemeleri kullanmaktadır. Camın saydamlığını ışık ile birleştiren Amighi'nin eserleri sıradışı bir görünüme sahiptir (Görsel 108). Kendine has üretimleri ile tanınan Afruz Amighi 2009 yılında "Jameel Orta Doğu Çağdaş Sanat Ödülü" alan ilk sanatçı olmuştur. New York'ta yaşayan sanatçının eserleri Metropolitan Müzesi gibi kurumlarda ve özel koleksiyonlarda yer alırken Venedik Bienali gibi uluslararası sergilere de dahil olmuştur (Amighi). Sanat tarihini de büyük ölçüde etkileyen Doğu'nun mimari yapıları ve süslemeci tavrı Amighi'nin eserlerinde bambaşka bir biçime evrilmiştir. Çalışmalarında polietilen kullanmaktadır. Polietilen, mülteci kamplarındaki çadırlar için kullanılan bir malzemedir. Duvar üzerine yansıyan gölgeleri bu malzeme sayesinde elde etmektedir. Çalışmalarında köklerinden gelen değerleri, Batı topraklarında mülteci kampları için kullanılan bir malzeme ile birleştiren sanatçı eserleri ile yerinden edilmeyi yansıtmaktadır (Sophia Contemprorary).

Görsel 99. Alexandra Kehayoglou, *"Çimenlerin Üzerinde",* 2017, Goblen Dokuma, 980x 450 cm

Arjantinli sanatçı Alexandra Kehayoglou, Doğu kökenli bir sanatçıdır. Ailesi Osmanlı döneminde Isparta bögesinde yaşamış ve geçimini halı dokuyarak sağlamıştır. Ailesinden miras kalan dokuma halı tekniğini sanat üretimleri ile yaşatan sanatçının eserlerinde minyatürlerin izleri görülmektedir. Kuşbakışı orman görünümlerini minyatürvari bir biçimde halıların yüzeyine dokuyan sanatçı, zaman zaman soyut görünümlere ulaşmaktadır (Görsel 99). Doğu kültürü unsurlarını doğa görünümleriyle sentezleyen sanatçının eserlerinde zengi renk dokuları oluşmaktadır (Acar & Önemli, 2018, s. 347). Sanatçının geleneksele kazandırdığı yeni yorum O'nun eserlerini eşsiz kılmaktadır.

Filistin merkezli sanatçı Emily Jacir politik söylemler barındıran eserleri ile tanınmaktadır. Tarih boyunca süregelen problemlere odaklanmıştır. Filistin'de yaşanan çatışma sırasında ülkesinden ayrılarak İtalya'ya gelmiştir. Ülkesinden sürgün edilen ve bir daha geri dönmeyen Emily Jacir, çalışmalarında göç etmenin, köklerinden kopmanın, topraklarına bir daha geri dönememenin bireyin psikolojisine olan etkisi ve ruhunda açtığı yaralar üzerine üretimler yapmaktadır. İsrail ve Filistin arasında yaşananlara şahitlik eden sanatçı, eserlerinde yaşadığı çatışmanın topluma bıraktıklarını ele almaktadır. Söylemi, politik tavrı ve mülteci sorununu ısrarla ele alması sanatçıya uluslararası bir ün kazandırmışır. Küresel olarak oldukça önemli görülen birçok sanat etkinliğinde yer almış, göç etmenin ne anlama geldiğini ve mültecilerin gerçeklerini izleyici ile yüzleştirmiştir. Günümüzde New York'ta yaşayan Jacir, 52. Venedik Bienali'nde "1948'de İsrail Tarafından Yıkılan, İnsansızlaştırılan ve İşgal Edilen 418 Filistin Köyü Anıtı" adlı eseri ile yer almıştır. Mültecilerin yaşam hikayelerini dinlemiş ve sonrasında anlatıcıların isimlerini kalabalık bir sanatçı grubu

ile çadıra işlemiştir. Çadırda topraklarından kopmak zorunda kalmış mültecilerin ismi yer almaktadır (Documenta14.de), (Görsel 100).

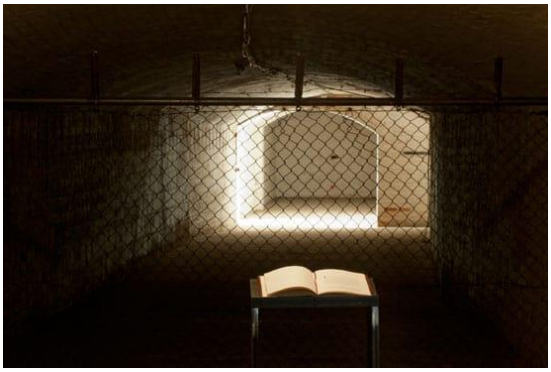

Görsel 100. Emily Jacir, *"1948'de İsrail Tarafından Yıkılan, İnsansızlaştırılan ve İşgal Edilen 418 Filistin Köyü Anıtı",* 2001

Kabil merkezli sanatçı Amanullah Mojadidi, Afganistan'ın yaşadığı sorunları ve Batı'nın Doğu karşısındaki tavrını sanat üretimlerinin merkezine eleştirel bir yaklaşımla taşımıştır. Üretimleri bu konular ile sınırlı kalmamıştır. Yaşama hakkı, eşitsizlik, ekoloji, tasavvuf gibi farklı konularda da üretimler yapmaktadır. Amerika Florida'da dünyaya gelen Mojadidi, kendi topraklarını ve kültürünü tanıyabilmek adına bir süreliğine Kabil'de kalmıştır. Burada kaldığı süreçte ülkesinin "*dünyanın en yozlaşmış hükümeti"* olarak görülmesinin sebeplerini ele aldığı muhalif üretimleri oldukça cesurdur. Ülkesinin kültürünü tanımak ve katkı sağlayabilmek için geldiği Kabil'de, ülkenin yönetimindeki radikal islamcı kişileri Amerikalı gangsterlere benzetmiştir. Sahte bir seçim kampanyası düzenleyen Mojadidi, Afganistan'ın siyasi karakterlerlerini temsil eden figürleri Amerikalı gangsterleri anımsatan görünümlere bürüyerek, onların fotoğraflarını çekmiştir. Çektiği fotoğrafları, hazırladığı sahte seçim kampanyasının afişlerinde kullanmıştır. Bu afişleri, parlamento binası gibi dikkat çekici yerlere asmıştır. Kabil'de böyle bir tavrın hoş görülemeyeceği açıktır (Materre, 2011). Sanatçının cihatçı gangsterleri, Batılı sanat eleştirmenleri tarafından yalnızca Afganistan'ın eleştirisi olarak yazılmıştır. Fakat sanatçı, Amerika'nın tavrına da bir gönderme yapmaktadır. Mojadidi kışkırtıcı çalışmalarına Afganistan'da bulunan Amerikan askerlerinin Afgan halkına karşı ırkçı küfürler ve aşağılıyıcı bir dille yaptığı konuşmalardan sonra başlamıştır. Çuval dolusu para kazanmak için Afganistan'a gelen askerlerin kaba tavrı ve ABD'nin terörle mücadele içerisinde olduklarını öne sürerken asıl amaçlarını gizlemesi Mojadidi'nin çalışmalarında eleştirilen bir diğer

konu olmaktadır. Cihatçı gangsterleri üreten Mojadidi, Afganistan ve ABD eleştirisini yaparken birbirinden farklı iki medeniyetin olumsuz yönlerini birleştirmektedir (Mojadidi, 2021), (Görsel 101).

Görsel 101. Amanullah Mojadidi, *"Uzun Bir Günün Ardından",* 2010, Fotoğraf

Görsel 102. Amanullah Majadidi, *"Karar"*, 2012, Yerleştirme

Günümüzde Fransa'da yaşayan Mojadidi, Doğu ve Batı arasında yaşanan ötekileştirmeye yaşadığı yer ile köklerinin bulunduğu yer arasında tanık olmaktadır. Çalışmalarında entelektüel bir söylem yaratmaktan kaçınan sanatçının eserlerine yalnızca duyguları yön vermektedir (Mojadidi A.). 2012 yılında "Çözüm" adını verdiği yerleştirmesini Almanya'da savaş sırasında kullanılan bir tünelde sergilemiştir (Görsel 102). Alman ve Afgan haklının hikayelerinden yola çıkarak oluşturduğu çalışması Almanya ve Afganistan arasındaki siyası sorunları ele almaktadır. İki ülke arasında geçmişte ve günümüzde yaşanan sorunlarla izleyiciyi yüzleştirmektedir (Mojadidi A.).

Görsel 103. Khaled Jarrar, *"Whole in the Wall"*, 2013, Yerleştirme

Filistinli sanatçı Khaled Jarrar, disiplinler arası üretimler yapmaktadır. Filistin'de yaşanan çatışmalar, güç uğruna yapılan yıkımlar, göç, cinsiyet eşitsizliği ve şiddeti politik bir söylem ile eserlerine taşımaktadır. Tartışmalar yaratan politik tavrı sınır, insan, yaşam ve özgürlük kavramlarını ele aldığı eserlerini ön plana çıkarmaktadır. Filistin'de yaşayanlar için duvar tanımı şüphesiz çoğu ülkeden farklıdır. Filistinli bir sanatçı olarak duvarı ele alan Jarrar Finlandiya'da yaşanan sorunlara karşı ekmeklerden oluşan devasa bir duvar inşa etmiştir. Üretimelerini daha çok kamusal alanlarda sergilemeyi tercih eden sanatçı, Venedik ve Berlin Bienali gibi sanat etkinlerinde de yer almaktadır (Ayyam Gallery). 2013 yılında Londra'da bir galeride sergisini sunan Khaled Jarrar, sergi alanını kaplayan bir duvar örmüştür (Görsel 103). Bu duvar eserleri görmeye gelen izleyicinin haraket ve görme alanını kısıtlamaktadır. Batı Şeria'da bulunan duvarı temsil eden bu üretimi, bir duvarın ardında yaşamanın ne anlama geldiğini çarpıcı bir biçimde hissettirmektedir (Greslé, 2013).

Görsel 104. Khadim Ali, "Görünmez Bordür 1", Kumaş Üzerine Dikiş ve Boya, 210x 900 cm

İran ve Babür minyatürlerinin etkisinde kalan Khadim Ali, kültürel mirasını yorumlayarak günümüz sorunlarını ele almaktadır. 10. yy minyatürlerinden Firdevsi'nin "Şahname" eserini görmüş ve günümüze uyarlamıştır. Sanatçının üretimleri, sadece minyatürlerin düzenlenerek çağdaş sanat eserlerine dönüşmesinden ibaret değildir. Afganistan'da yaşanan iç savaş, göç ve ötekileştirilme sorunlarının yansıtılmasından oluşmaktadır. Khadim Ali'nin kültürel mirası ile sürdürdüğü çalışmalarında Doğu-Batı ekseninde yaşananlar da yer almaktadır. Mültecilerin yer

aldığı minyatürlerini halılara dokuyarak, kumaşlar üzerine dikiş ve boya gibi çeşitli malzemeleri kullanarak üretmektedir (Smith), (Görsel 104).

Görsel 105. Latifa Zafar Attai, *"Bin Kişi"*, 2017, Dijital Baskı Üzerine İplik

Afganistan kökenli Latifa Zafar Attaii fotoğraf üzerine çeşitli müdahaleler ile üretimlerini yapmaktadır. Günlük yaşamın sıradan anlarına ait fotoğrafları kullanmaktadır. Kendi coğrafyasını temsil eden görüntüler üzerine yoğunlaşan sanatçı, ülkesinin geleneksel dokuma yöntemlerini kullanmaktadır (Smith). Çocuk yaşta öğrendiği geleneksel dokuma yöntemlerini çağdaş bir yaklaşıma ulaştıran Latifa Zafar Attaii, Doğu'nun politik ve ideolojik sebepler ile tahrip edilmesini ele almaktadır. Doğu'nun işgaller ile yaşadığı buhranı ve ötekileştirilmenin yarattığı kimlik bunalımına değinmektedir (Mazumder, 2019), (Görsel 105).

Görsel 106. Lida Abdul, *"Tuğla Satıcıları"*, 2001, Video

Afganistan'da felsefe ve siyaset üzerine eğitim alan Lida Abdul, video, performans ve yerleştirmelerinde Doğu kökenli bireylerin Batı'da yaşadığı kimlik çatışmasını ele almaktadır. Ülkesinde yaşanan yıkımlar ve zorunlu bir şekilde gerçekleşen göçler üretimlerinin merkezinde olmaktadır. Siyasi söylemleri barındıran

üretimlerini insan ve doğa üzerinden ele almaktadır. Almanya ve ABD'de mülteci konumunda yaşayan sanatçı içerisinde bulunduğu durumu uluslarası birçok sanat etkinliğinde sergilemektedir. UNESCO ve EMAF gibi kurumlardan ödüller alan sanatçı (Guggenheim), Afganistan ve Irak'a düzenlenen işgalleri tüm dünyanın gözünde görünür hale getirmeye çalışmıştır (Gardner Museum).

Seramikleri ile kapitalizmin eleştirini yapan Lei Xue, tüketim kültürünü temsil eden objeleri Uzak Doğu'nun geleneksel el sanatları ile birleştirmektedir. Kapitalizm ile sömürgeleştirilen ülkelerin kendisine has motiflerini kullandığı çalışmalarında birbirinden farklı iki kültürün temsillerini birleştirerek ironi yaratmaktadır (Görsel 107). Estetik bir değere sahip olmayan tüketim kültürünün temsillerini sömürgeleştirdiği ülkelerin el işçiliği ile sarmaktadır (Şölenay & Özer, 2013, s. 40). Kapitalizmin eleştirisinin yanında ekonomik açıdan sömürgeleştirdiği ülkelerin üzerinden elde ettiği kaynaklar ile kendi topraklarını ekonomik açıdan beslediğini de hatırlatmaktadır.

Görsel 107. Lei Xue, *"Çay İçmek"*, 2010, Seramik Üzerine Boyama

Görsel 108. Song Wei, Banka Reklam Afişinde Yer Alan *"Hamburger"*

Lie Xue gibi kapitalizm, modernite ve tüketimi ele alan Song Wei, eserlerinde Doğu ve Batı'ya ait kültürel unsurları birleştirmektedir. Sanatçının ikonik eserlerinde, metropol yaşamı ile Uzak Doğu kültürüne ait motifler birleştirilmiştir. Doğu ve Batı'nın muhteşem uyumu olarak değerlendirilen eserleri uluslararası bir bankanın reklam afişinde de kullanışmıştır (Görsel 108). Bankanın imajını iyi yönde etkileyeceği düşünülen bu çalışma, iki medeniyetin yarattığı güzel bir birleşim olarak değerlendirilmiştir (Yang Gallery). Çalışmaları Batılı sanat çevresi tarafından oldukça iyimser bir biçimde değerlendirilse de, iki medeniyetin kutuplaşmasını ele aldığı görülmektedir.

Görsel 109. Mona Hatoum, *"Sığınak"*, 2006

Filistin kökenli feminist sanatçılardan Mona Hatoum, Filistin'de doğmuş Beyrutlu bir ailenin çocuğudur. Eğitim amaçlı gittiği İngiltere'de bulunduğu esnada ülkesinde çıkan iç savaş nedeniyle topraklarına geri dönememiştir. Savaş, göç ve mülteci olarak yaşamanın her birey üzerinde olduğu gibi sanatçı üzerinde de travmalar yaratmıştır. Yersiz yurtsuz kalmak, aidiyetin yitimi ve kimlik karmaşası büyük bir varoluş kaygısı yaratmıştır (Çevik, 2020, s. 1366). Yaşadığı topraklara ait olmamanın yaratmış olduğu kimliksizliğe sahip olan Hatoum, yaşamı; savaş, yıkım, şiddet ve göç kelimeleri ile tanımlamaktadır. Sanat üretimleri de bu tanımlar üzerinden şekillenmektedir. Siyasi direnişini sanatsal bir söyleme döken sanatçı için araç sınırsızdır. Video, performans ve yerleştirmelerinde çeşitli malzemeler kullanmaktadır. Kavramsal üretimlerinde yaşadığı duygu yoğunluğunu izleyiciye doğrudan aktarmaktadır (Çevik, 2020, s. 1369). Hatoum, Orta Doğulu bir sanatçı olarak Oryantalist söyleme karşı bir direniş göstermektedir. Tayfun Serttaş'ın Mona Hatoum'u kaleme aldığı köşe yazısında; "deyim yerindeyse buraların en sarsıcı kadını o", sözleriyle sanatçının bıraktığı etki dile getirilmiştir (Serttaş, 2012).

Mona Hatoum gibi ülkesinden göç eden bir diğer sanatçı Moshtari Hilal, ailesi ile Afganistan'dan Almanya'ya gelmiştir. Topraklarını keşfedebilmek ve sanat anlayışını tanımlayabilmek adına kısa süreliğine Afganistan'da kalmıştır. Doğulu göçmenlerin Batı'da karşılaştığı ayrıştırıcı tavır ve kimlik karmaşası üretimlerini şekillendirmiştir. Sanat aracılığıyla yaşadıkları ötekileştirici tavra dikkat çeken Hilal, klişeleri yıkan bir anlayışa sahiptir. Güç arzusuna, sömürgeleştirilmeye ve göç kavramına göndermeler yapmaktadır (Gorki.de).

Görsel 100. Moshtari Hilal, *"Solo Show: Baba ve Kız",* 2019, Manipüle Edilmiş Fotoğraf

Filistinli bir sanatçı olan Sandi Hilal, göçmen olarak Batı sınırları içerisinde yaşayan birçok Orta Doğulu sanatçı gibi göç, mülteci, işgal ve sömürge üzerine üretimler yapmaktadır. 2003 yılında Venedik Bienali'nde yer alan "Vatansız Millet" adlı yerleştirmesi ile tanınmıştır. Bienal sürecinde yaşananlar Sandi Hilal'in söylemini daha da güçlendirmiştir. Filistinli bir sanatçı olarak yer aldığı Venedik Bienali'nde Roma hükümeti, Filistin'i bir ülke olarak resmen tanımadığı için ayrı bir pavyon açılmasına engel olmuştur. Siyasetin dahil olduğu dünyanın en önemli sanat etkinliği olarak görülen Venedik Bienali'nde yaşananlar Orta Doğulu sanatçıların eserlerinde dile getirdiği söylemi desteklemiştir. Böylesine önemli görülen sanat etkinliğinin ötekileştirici tavra karşı olan eğilimi oldukça düşündürücü olmuştur. Batı'nın politik direktifleri karşısında kendi ülkesine bir bölüm ayrılmayan Sandi Hilal, farklı ülkelere ayrılan 10 ayrı pavyona 10 ayrı kimlik yerleştirmiştir. Bu kimliklere sahip olan bireyler vatansızdır. Sandi Hilal'in eseri Roma hükümeti ve sanat etkinliğinin gösterdiği ayrıştırıcı tavırla, mültecilerin gittikleri toprakların asla bir parçası olamayacakları hatırlatmıştır (Çevik, 2020, s. 1369, 1370), (Görsel 111).

Görsel 111. Sandi Hilal, *"Vatansız Millet",* Venedik Bienali

Görsel 112. Faig Ahmed, *"Yağlama"*, 2012

Azerbaycanlı sanatçı Faig Ahmed, doğup büyüdüğü kültürü üzerinde yaratılmaya çalışlan tahribatı görünür kılan eserler üretmektedir. Mültecilerin yaşadığı kimlik kaygısını ve göç krizini ele alan sanatçı, kendi kökenlerini temsilen halıları kullanmaktadır. Kültürel baskıyı halıları deforme ederek ve yapısını bozarak yansıtmaktadır (Çeber, 2018, s. 103). 2500 yıllık tarihi olan halıları sınır ve sosyal yapıyı temsil edebilmek için en önemli araç olarak görmektedir. Sanatçının üretimlerinde yer alan halıların desenleri uzunca yıllar stabil bir biçimde dokunmaktadır. Batı'nın Doğu karşısındaki geçmişi çok uzun yıllara dayanan ve değişmeyen tavrını sembolize etmektedir (Acar & Önemli, 2018, s. 343). Formunun bozulması ise göçmenlere ve değişen kültürlerine gönderme yapmaktadır (Görsel 112).

Görsel 113. Wafa Hourani, "Kalanda 2067", 2008

Doğulu bir sanatçı olarak karşılaştığı problemleri ele alan Wafa Hourani, çağdaşları gibi Orta Doğu krizleri ve göç sorunları üzerine yoğunlaşmıştır. Fotoğraf, yerleştirme, müzik, şiir, heykel ve performans gibi farklı üretim biçimlerinden yararlanmaktadır. En bilinen eserleri "Kalanda" olarak adlandırdığı ve seri halde ürettiği minyatür mülteci kamplarıdır. "Kalanda 2067" çalışmasında, mülteci kamplarının gelecekte nasıl görüneceğine işaret etmektedir. Gelişen teknoloji ve değişen kent yaşamı karşısında mülteci kamplarının bunlardan mahrum kalacağını hatta daha da kötü bir yaşama sahip olacağı düşüncesini yansıtmaktadır. Zamanın ve yaşamın dışında bırakılan mültecilerin sürdürdüğü hayat her geçen gün daha da kötüye gideceği düşüncesi vurgulanmaktadır. Minyatür kent modelinde tahrip edilmiş binaların dışında arkeolojik kazılarda bulunan nesnelere de yer verilmektedir. Bu nesneler, Doğu'nun yer altı kaynaklarının sömürüldüğü, ele geçirmek için toprakların işgal edilmesi ve Doğu'nun bugünkü konumunda Batı'nın etkisini temsil etmektedir (Çevik, 2020, s. 1370, 1372). 2006 yılında "Kalanda 2047" ile başladığı serisini 2008 yılında "Kalanda 2067", 2009 yılında ise "Kalanda 2087" olarak devam ettirmiştir. Eserlerinde yıllar içerisinde mültecilerin ve geldikleri coğrafyanın tekrar ve tekrar yağmalanacağını vurgulamaktadır (Pina).

Görsel 114. Khalil Rabah, *"Riwaq Filistin Kartpostalları",* 2009, Her Biri 11x 52 cm 52 blok

Görsel 115. Shririn Neshat, *"İsimsiz",* 1996, Fotoğraf Üzerine Mürekkep

Uluslararası bir üne sahip olan Shirin Neshat, göçmen olarak Batı topraklarında yaşamaktadır. Sanat üretimlerinde İran'da yaşanan devrim sonrası toplumsal değişimi ele almaktadır. Özellikle kadınların ötekileştirilmesine ve kadına yüklenen rolü eserleri ile eleştirmektedir. Değişimin en çok etkilediği kadınları merkeze aldığı üretimlerinde, yaşanılan zıtlıkları temsil edebilmek için siyah ve beyazın

karşıtlığından yararlanmaktadır. Kadınların maruz kaldığı baskıyı yansıtan çalışmalarında kaligrafiye de yer vermektedir. İran Devrim'i sonrasında ülkesinden ayrılan sanatçı 10 yılı aşan bir süre Amerika'da sürgünde kalmıştır (Vakhshouri & Nuhoğlu, 2021, s. 426, 426).

2003 yılında Filistin Doğa Tarihi ve İnsanlık Müzesi'ni kuran Filistin'li sanatçı Khalil Rabah, hem müze içerisinde hem de uluslararası sanat etkinliklerinde kültürel kimliğini ve ülkesinin tarihini yansıtmaya odaklanmaktadır. Ülkesinin kültürel mirası üzerinden üretimler yapan Rabah, Filistin kültürünü müze gibi kurumsal mekanlarda tarihinin, doğa unsurlarının ve arkeolojik değerlerinin sergilenmesine büyük katkı sağlamaktadır. Daha çok yerleştirmeleri ve resimleri ile bilinen Rabah, sanat üretimlerinde ülkesinin trajik yaşamını konu edinmektedir (Schroeder, 2015).

Görsel 116. Canan, *"Hayal-i Alem: Edepsiz Kahkalar"*, 2021, Yerleştirme

Çağdaş Türk sanatının önemli temsilcileri arasında yer alan Canan, feminist söylemi sanat üretimlerinde merkeze almaktadır. Kadına olan şiddeti sanatın farklı uygulama biçimleri üzerinden eleştirmektedir. Performans, fotoğraf, yerleştirme ve farklı metaryelleri kullanarak oluşturduğu eserleri, uluslararası sergilerde yer almaktadır. Türk kültüründen miras kalan minyatürleri, mitolojik karakterleri ve sembolleri, kendisine has üslubuyla yorumlamaktadır. 2021 yılında "Hayal-i Alem" sergisi ile Türk mitolojisi üzerinden cinsiyet eşitsizliğine bir gönderme yapmaktadır (Görsel 116). Sergi oldukça sıradışı bir düzenlemeye sahiptir. Sanatçının sesinden masallar, kahkahalar ve müzik, eserlerine eşlik etmektedir. Cinsiyet kavramına değinen Canan, bireye yüklenen toplumsal rolleri eleştirmektedir. Erkeğin egemen olduğu, kadının ise ona muhtaç konumuna yerleştirilmesini, sanat üretimlerinde çıkış

noktası olarak belirlemiştir. Toplumsal olarak kadının kabullenilmiş muhtaç konumu yerine, sahip olduğu gücü düşündüren yerleştirmeleri bulunmaktadır (O-art). Sanatçı söylemini geleneksel üretim biçimleri üzerinden oluşturmaya devam etmektedir.

Görsel 117. Canan, *"Türk Lokumu"*, 2011, Fotoğraf, 100x 70 cm

Canan feminist bir sanatçı olarak Oryantalist resimlerde görülen Doğulu kadınların erotik tasvirlerini eleştirdiği fotoğraf çalışmaları bulunmaktadır. Canan bu eserlerin bir dikizleme olduğunu kadına özel olarak ayrılan bir alanın gizlice izlendiği hissi yarattığını dile getirmektedir. Genellikle harem, hamam ve odalık isimleri ile bilinen bu eserlerin, Batı'nın Doğu'ya sahip olduğunu ve boyun eğdirebileceği mesajı verdiğini vurgulamaktadır (Öktem, 2011, 2012), (Görsel 117).

Türk sanatçılar arasında kıymetli bir yeri olan Halil Altındere, 1990'lı yılların ekonomik krizlerini ve kimlik kaygısını ele aldığı eserleri ile tanınmıştır. Sanatçının, "6 Kimlik" adlı yerleştirmesi en bilinen çalışmasıdır (Toptaş, 20147, s. 440, 441). MOMA koleksiyonunda yer alan Altındere, 2019 yılında düzenlenen 58. Venedik Bienali'nde yer almıştır. Bienal'de "Neverland" adlı yerleştirmesi ile uzaktan bir bina görünümüne sahip kurgu hazırlamıştır (Görsel 118). Yaklaştıkça maket olduğu anlaşılan bu eser, temsil edilme veya edilememe durumuna eleştirel bir gönderme yapmaktadır. Altındere bu yerleştirmesi ile mülteci ve azınlık sorununa değinmektedir (Saha).

Görsel 118. Halil Altındere, *"Neverland",* 2019, Yerleştirme

1970'li yıllardan itibaren sanat üretimleri ile adından söz ettiren Nil Yalter, ailesinin mesleği nedeni ile Kahire'de dünyaya gelmiş sonrasında farklı ülke ve şehirlerde yaşamıştır. Bir zaman sonra Fransa'ya giderek uzunca yıllar burada kalmıştır. Kendi ülkesinden uzakta, göçebe bir yaşam süren sanatçının üretimleri de bu doğrultuda şekillenmiştir. Göçmenleri sıklıkla konu edinen Yalter'in eserleri, kişinin konuya farklı bir yerden bakmasını ve sorgulamasını sağlamaktadır. Video, performans, fotoğraf ve resim gibi farklı biçimlerde üretimler yapan Nil Yalter, uluslararası tanınan bir sanatçıdır. Katıldığı sanat etkinliklerinin yanı sıra Tate Modern gibi önemli müzelerin daimi koleksiyonlarında sanat üretimleri ile yer almaktadır (Toprak, 2018, s. 222, 223). Çalışmalarında göçmen Türk kadınlarını ele alan Nil Yalter, yabancı bir ülkede yaşayan Türk işçileri radyo yayını üzerinden Paris Bienali'ne davet etmiştir. Yaptığı bir röportajında davetini anlatan Yalter;

> "o dönemin müdürü kıyameti kopardı, 'çocuklar gelip her şeye dokunacaklar" dedi. Ben eğer onlar gelmezse işimi kaldırırım dedim ve sonuç olarak onlar oraya geldiler. Hiç kimse, hiçbir çocuk bir şeye dokunmadı. Sanırım bunu yapan ilk kişi de benim. Paris Modern Sanatlar Müzesi'nde de kişisel sergim oldu, konfeksiyonda çalışan işçiler de açılışa geldiler. Kendimi o zaman değişime bir katkıda bulunmuş hissettim ama ne kadar etkilemişimdir, o kısmını ben söyleyemem, bilemem", (Oğuz, 2020, s. 1511).

sözleriyle yalnızca üretimleri ile bir farkındalık yaratmayı değil ötekileştirilen ve topraklarından ayrılan insanları yaşamın içerisinde dahil ettiğini anlatmıştır. Hem

üretimleri ile hem de tavrıyla görünmez olanı görünür kılmayı amaçlamıştır (Oğuz, 2020, s. 1511).

Görsel 119. Nil Yalter, *"Türk Göçmenler: Üç Kadın",* 1977, Fotoğraf ve Çizimler

Onur Hastürk, Türk minyatür sanatını günümüz sanat anlayışı ile buluşturmaktadır. 2011 yılında yaptığı bir röportajda, Matisse ve Andy Warhol gibi öncü isimlerin eserlerinde Türk sanatına dair izleri farkettiğini dile getirmektedir. "Asimilasyon" adını verdiği son sergisinde de Türk kültürünün etkisinde kalan sanatçılara gönderme yapmaktadır. Matisse ve Warhol'un bilinen eserlerini minyatür ile yorumlamıştır. Sanat tarihi boyunca Doğu ve Batı'yı temsil eden unsurların birarada olduklarının altını çizmektedir. Geleneksel Türk Sanatları üzerine eğitimini tamamlayan sanatçı, kültürünü yansıttığı resimlerini uluslararası olarak sergilemeye devam etmektedir (Hastürk, 2021).

Görsel 120. Onur Hastürk, *"Kırmızı Kaftanlı Odaklık",* 2019

Görsel 121. Taner Ceylan, *"Kayıp Resimler: Tamamlanmamış Resim-1",* Tuvale Yağlıboya, 2013

Çağdaş Türk sanatçılar arasında belki de en popüler olan isim Taner Ceylan'dır. Hipperrealist resimleri ile adından söz ettiren sanatçı, 2010 ile 2013 yılları arasında "Kayıp Resimler" adını verdiği serisini hazırlamıştır. Seri olarak hazırladığı resimler politik, tarihsel ve siyasi bir söylem olan Oryantalizmi eleştirmektedir. Sanat tarihi içerisinde yer alan Oryantalizm, Batı'nın görmek istediği Doğu'yu temsil etmektedir. Harem ve hamam konuları da bu düşünceye hizmet etmiştir. Resimlerde yer alan bu sahneler gerçek bir görünümü yansıtmıyor olsa da toplum üzerindeki imajı şekillendirmiştir. Taner Ceylan'ın Oryantalizmin eleştirisini yaptığı resimler ile "resmedilmiş ama kaybolmuş" eserleri yeniden üretmektedir (Ceylan, 2019).

Görsel 122. Taner Ceylan, *"Kayıp Resimler: Bahar Zamanı"* 2013, Tuvale Yağlıboya, 140x 125 cm

Fransız ressam Ingres'ın resimleri Oryantalizmin oluşturduğu algıyı desteklemektedir. "Türk Hamamı" ve "Odalık" eserleri, Doğulu kadını erotik bir biçimde tasvir etmektedir. Ingres'ın Oryantalist eserleri sanat tarihinde önemli bir yeri bulunurken döneminde diğer sanatçılara da referans olmuştur. Taner Ceylan 2013 yılında hazırladığı "Kayıp Resimler" serisinde yer alan "Bitmemiş Resim:3" ile Ingres'ın bu bakışını eleştirmektedir. Ceylan, arkası izleyiciye dönük olan figürü resmetmiş ve geri kalanını bırakmıştır. Ingres'ın abartılı yorumunu ve erotik tasvirini kendi eserinde ortadan kaldırarak Oryantalist algıya bir gönderme yapmaktadır (Gök & Kılıçarslan, 2017, s. 654).

Görsel 123. Gülsün Karamustafa, *"Oryantalist Fanteziler İçin Pekiştirme Serileri",* 2000

Gülsün Karamustafa, "Oryantalist Fanteziler İçin Pekiştirme Serileri" ile Batılı sanatçıların oluşturduğu Doğulu kadın imajına değinmektedir. Batı'nın erkek egemen bir bakış ile oluşturduğu çıplak odalık eserlerine hayli ilginç bir biçimde gönderme yapmaktadır (Görsel 123). Oryantalist eserler çoğunlukla kadınların yer aldığı resimler olmaktadır. Arzu nesnesi haline getirilen kadının yabancı bir toplumdan olması onları daha kolay elde edilebilir olduğu mesajını iletmektedir. Batılı sanatçılar kendi toplumundan olan kadınları merkeze aldığı resimler ile Doğulu kadınların yer aldığı eserler oldukça farklıdır. Ötekileştirilen Doğu'nun kadınları Oryantalist resimlerde güzellik algısı ile değil cinselliği çağrıştıran bir biçimde ön plana çıkarılmıştır. Gülsün Karamustafa'nın asıl eleştirisi de bu noktada başlamaktadır. Batı toplumlarında kadının ötekileştirildiği oldukça açıktır. Oryantalist eserlerde ise kadın hem ötekileştirilmekte hem de erotizmin temsili olarak görülmektedir (Gök & Kılıçarslan, 2017, s. 655).

3.2.2. Doğu'nun Fotoğraf ile Temsili

Fotoğraf ile kalıcı bir görüntüye ulaşabilmenin yolları 1839 yılında bulunmuştur. Fransa'da görüntünün anlık olarak kalıcı bir şekilde kaydedilebilmesinin yollarını arayan Louis-Jacques Mandé Daguerre, bu süreçte *daguerreotype* tekniğini geliştirmiştir (Coşkun, 2015, s. 93). Daguerreotype; kamera aracılığıyla elde edilen görüntülerin gümüş, bakır levhalar üzerinde kalıcı bir şekilde kaydedilmesi anlamına gelmektedir (Yuvarlak, 2019, s. 3761). Bilim insanı François Aragon bu buluşun önemini "hiyerogliflerin milyonlarca kopyasını yapabilecek", sözleri ile vurgulamıştır (Özdal, 2013, s. 65, 66).

Görsel 124. Abdullah Biraderler, *"Türk Kadınları ve Hayranları",* 1865

Görüntünün anlık olarak kaydedilebilmesi bilimsel çalışmaların yararına olurken sanat üretimleri üzerinde de etkili olmuştur. Sanayileşme ile birlikte demiryolu ulaşımının geliştirilmesi dünyayı tanıma arzusunu ortaya çıkarırken fotoğraf ile birlikte dünyanın görsel olarak kaydedilebilmesinin de yolu açılmıştır. Bu dönemde başta Osmanlı İmparatorluğu olmak üzere Doğu coğrafyası meraklı gözlerin hedefi haline gelmiştir. Oryantalizmin akademik düzeyde bir alana taşınması, şarkın görsel kayıtlarının tutulmasını zorunluluk haline getirmiştir. Doğu'nun görsel kayıtları ressamlar ve gravürcüler tarafından kopya edilerek gazete ve dergilerde yayınlanmıştır. Bu döneme ait kayıtlarda özellikle İstanbul'a yapılan seyahatler ön plana çıkmaktadır. İstanbul manzarası ve şehir yaşamı kadraja dahil olurken, harem ve Osmanlı kadınları da sıklıkla görüntülerde yer almıştır. Harem, hamam ve kadına özel olarak ayrılan bölümlere dışarıdan bir kişi dahil olamayacağından, resimlerde sıklıkla ele alınan Doğulu kadınlar bu süreçte fotoğaflarda kurgusal olarak yer almıştır. Batılının hayal gücüne hizmet edecek bir anlayış ile Osmanlı'nın gündelik yaşamında görülemeyecek görüntüler oluşturulmuştur. Doğu'yu yakından tanıma fırsatı bulamayan birçok sanatçının bu dönemde elde edilen görüntülerden yararlanarak resimler yaptığı bilinmektedir (Özdal, 2013, s. 66, 69).

Oryantalizmin etkisi ile oluşturulan görseller ve Doğu'nun temsili, günümüz fotoğrafçıları tarafından ele alınmaya devam etmektedir. Özellikle son süreçte Orta Doğu'da yaşanan olaylar Batılı birçok foto muhabirinin üretimlerinde yer almaktadır. Suriye, Filistin, Afganistan, İran, İsrail ve Türkiye gibi Orta Doğu'da yaşanan sorunların ele alınmasının yanı sıra o coğrafyanın renklerinin ve gündelik yaşamının da yer aldığı fotoğrafların sayısı oldukça fazladır. Elde edilen görüntüler Batı sanat

üretimlerine büyük katkı sağlarken, Oryantalizmin oluşturduğu algıya da hizmet etmeye devam etmektedir.

Görsel 125. Marilyn Silverstone, *"Bhutan, Thimpiu"*, 1964

Polonya'dan göç eden bir ailenin çocuğu olarak Londra'da dünyaya gelen Marilyn Silverstone, foto muhabiri olarak 1955 yılı sonrasında yönünü Doğu topraklarına çevirmiştir. 14 yıl boyunca kaldığı Hindistan'da üç çocuk kitabı hazırlayan fotoğrafçı, çektiği fotoğrafları "Ocean of Life" sergisi ile sunmuştur. 1973 yılında Ghandi ile fikir ayrılıkları yaşamasının ardından kısa süreliğine ABD'ye dönmek zorunda kalmıştır. Yaşamı boyunca Doğu'nun farklı bölgelerinde bulunmuş, coğrafyanın kültürü ile bütünleşmiştir. Fotoğraflarında ilgi duyduğu coğrafyanın kültürünü ve gündelik yaşamını etkileyici bir biçimde aktarmıştır. Doğu'nun sıcak renklerini, mimarisini ve kültürünü yansıttığı fotoğrafları göreni başka bir yerden bakmaya sevk etmektedir. Çoğu eleştirmene göre Doğu'ya duyduğu ilgi, O'nu fotoğrafçılıktan uzaklaştırdığı yönünde olsa da Silverstone'un üretimleri bu düşüncenin aksini kanıtlat niteliktedir. Silverstone'un fotoğraflarında coğrafyanın büyüleyici etkisinin ön planda olduğu görülmektedir. Marilyn Silverstone, İran, İsrail, Nepal ve Hindistan gibi farkı ülkelerde bulunmuş ve bu anları foroğtafları ile ölümsüzleştirmiştir (Hillelson, 1999), (Görsel 125).

Görsel 126. Josef Koudelka, *"Şehitler Meydanı",* Beyrut, Lübnan, 1991

25 yıl boyunca bireyin çevresi ile olan etkileşimi üzerine üretimler yapan Josef Koudelka, yaşamı boyunca bir derginin, moda veya reklam içerikli üretimlerinin bir parçası olmayı reddetmiştir. Kendisini bir sanatçı olarak görmediğini dile getiren Koudelka, yalnızca kendisinden bir parça bulduğu konuları kadrajına dahil etmiştir. Çekoslavakyalı fotoğrafçı, ülkesinde bir duvarın ardında büyümüştür. 1968 yılında ülkesinin Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesini fotoğraflamıştır. Sonraki süreçte bir projeye dahil olarak İsrail'e gitmiştir. Bir duvarın ardında yaşamanın ne anlama geldiğini oldukça iyi bildiğinden İsrail ve Filistin arasındaki duvar üzerine üretimler yapmıştır. Kimilerine göre fotoğrafları politik bir söylem barındırmaktadır. Koudelka ise politik bir söylemi olmadığını, yalnızca bölünmüş topraklara ve o toprakların yarattığı koşullarda yaşayan insanlara odaklandığını dile getirmiştir. Kodelka'ya göre burada yaşananlar "hem insanlığa hemde coğrafyaya karşı bir suç" teşkil etmektedir (Koudelka, 2013).

Görsel 127. Moises Saman, *"İsyancılar",* Halep, Suriye, 2013

İspanyol foto muhabir Moises Saman, Marilyn Silverstone ve Josef Koudelka gibi Magnum Photos'un bir üyesidir. Times Dergisi'nin çalışanı olarak Orta Doğu'nun

farklı ülkelerinde bulunan Saman, foto muhabir olarak Arap Baharı projelerinde yer almıştır. Fotoğrafları çok defa ödül alan Saman, Orta Doğu'da yaşanan çatışmaları ve bu çatışmaların insan üzerindeki etkisini fotoğraflamıştır. Fotoğrafları ile yaşananların ardındaki umudu yansıtmayı amaçlamaktadır (Saman). Suriye'de yaşanan savaşa tanık olan Saman, "bir ülkenin dünyanın gözleri önünde nasıl yok edildiğini görüyorum", diyerek tanık olduğu yıkımı ve bu yıkıma olan duyarsızlığı dile getirmiştir (Saman, 2012).

Orta Doğu'da yaşanan sorunların görsel bir kayıt halinde sunulabilmesi amaçlı çeşitli projeler oluşturulmuş ve Batılı foto muhabirler Orta Doğu'nun bazı bölgelerine gönderilmiştir. Bu süreçte Suriye ve Irak başta olmak üzere fotoğraflanmıştır. Yaşananlara birebir tanık olan foto muhabirlerinin anlatımları Batı'nın medya organları aracılığıyla yayınlanmıştır. Oryantalizmin oluşturduğu algıyı destekler nitelikteki bu görüntüler, Doğu yaşamına dair düşünceleri şekillendirmeye devam etmektedir. 11 Eylül ile birlikte Doğulu toplumların şiddet yanlısı olduğuna dair oluşturulan imaj, bu fotoğraflar ile topluma aşılanmaya devam etmektedir. Bu algı ile birlikte Batı'da bulunan mültecilerin toplumdan dışlandığı görülmektedir. İtalyan foto muhabir Lorenzo Meloni, Batı'nın oluşturduğu Doğu projelerinde yer almıştır. Amerika gibi Batılı ülkelerin Orta Doğu üzerindeki askeri ve siyasi yaptırımlarını yansıtan fotoğraflarının yanı sıra düşman olarak tanıtılan İslam Devletleri'nin yıkımlarını Batı'ya taşımıştır (İmp Festival), (Görsel 127).

Görsel 128. Lorenzo Meloni, *"Sünniler ve Şiiler",* Trablus, Lübnan, 2013

Alman fotoğrafçı Thomas Dworzak, Doğu Avrupa ve Orta Doğu'ya giderek fotoğraflar çekmiştir. 11 Eylül sonrasında Afganistan ve Irak'da gerçekleşen

çatışmaların bazılarında gönüllü olarak çalışmıştır. The New Yorker tarafından Afganistan'a, Times Magazine tarafından da Irak'a gönderilmiştir. Bu süreçte elde ettiği görüntülerden iki adet kitap yayınlamıştır (Dworzak). 11 Eylül'de yaşanan terör eyleminin ardından ABD önce Afganistan'a sonra da Irak'a yönünü çevirmiştir. Amerika, İran'ın silahsızlandırılmasını isteyerek BM'yi ikna etmek amacıyla sahte belgeler hazırlamıştır. Belgelerin sahte olduğu sonrasında anlaşılsa da 20 Mart 2003 tarihinde Irak'ın işgali başlatılmıştır (Daban & Daban, 2018, s. 100, 101). Irak'ı işgal eden ABD, Thomas Dworzak'ın fotoğrafında oldukça farklı bir biçimde yer almaktadır. Irak halkının gençleri bu süreçte yağmacı olarak tutuklanmıştır (Görsel 129). Halbuki savaşın gerçekleri düşünüldüğünde taban tabana zıt bir anlayışa sahip olduğu açıktır.

Görsel 129. Thomas Dworzak, *"ABD Askerleri Tarafından Tutuklanan Yağmacı",* Bağdat, Irak, 2003

Fotoğraf gerçek görüntüleri aktaran bir üretim içeriğine sahip olduğundan belge niteliğine sahiptir. Bu yönüyle yansıttığı içeriğin izleyenler tarafından gerçek olarak kabul edilme ihtimali oldukça yüksektir. Özellikle söz konusu savaş fotoğrafları olduğunda bireyin üzerinde bıraktığı iz daha da derin olmaktadır. Savaşa dair görüntüler özünde siyasi yapının belirlediği ideolojik bir algı oluşturmaktadır. Bu görüntüler bir yaşamın son bulması gibi olumsuz içeriklere sahipken farklı duyguları uyandırmaya odaklıdır. Oluşturulan bu algıyı yöneten ise politik yapıdır. Bu nedenle özellikle Orta Doğu'nun yaşadığı yıkımlara dair fotoğraflar Doğu coğrafyasına karşı düşmanca bir kanaat oluşturma amaçlı olduğu söylenebilir (Demirel & Uluç, 2017, s. 69).

Görsel 130. Olivia Arthur, *"Cidde Günlüğü"*, 2009

Farklı toplumlarda yaşayan kadınların gündelik hayatını fotoğrafları ile ele alan Olivia Arthur, özellikle kültürler üzerine odaklanan bir fotoğrafçıdır (Arthur). Bir süre Hindistan'da kalan foto muhabir, Hint kültürü üzerine çalışmıştır. Bir proje kapsamında Kırım'a giderek üç farklı aile ile zaman geçirmiştir. Bu zaman zarfında farklı kökenlere sahip insanların birbirleri ile kurdukları iletişime odaklanarak yaşamlarını bir günlük oluşturacak şekilde karelerine taşımıştır (Another Crimea). Arap kadınların yaşamları üzerine ilk kitabını hazırlayan Arthur, Magnum Photos üyesidir. Fotoğrafları ile kurumsal koleksiyonlarda daimi olarak yer almaktadır (Arthur). Suudi Arabistan'da fotoğraf eğitimi vermek için görevlendirilen Olivia Arthur, burada kaldığı süre içerisinde öğrencileri olan kadınlar ile bir bağ kurarak yaşamlarını tanıma fırsatı bulmuştur. Arthur'a göre Cidde'de hayat, olabildiğince yüksek duvarların ardında herkesten ve her şeyden uzakta sürmektedir (Arthur).

Görsel 131. Olivia Arthur, *"Cidde Günlüğü"*, 2009

Görsel 132. Alessandra Sanguietti, *"Ruan, Miras Merkezi'nde, Batı Şeria",* 2004

İsrail ve Filistin arasında yaşananlar fotoğraflarda sıklıkla ele alınmıştır. Alessandra Sangunietti, bu topraklarda yaşanan olumsuz görüntüler yerine görmezden gelinen bir kültürü ve yaşama odaklanmıştır. Bir süre mülteci kampında bulunan fotoğrafçı, bu zaman zarfında kültürü temsil eden fotoğraflar üretmiştir (Sanguinetti).

Çatışmaların arasında kalan kadın ve çocuklar üzerine oluşturulan bir projede yer alan Sanguinetti, Gazze'ye giderek, çocukların yaşamı nasıl gördüklerini gözlemlemiştir. Gazze'de savaşın arasında kalan kız çocukları, yaşadıkları tahribatın yanı sıra cinsiyet eşitsizliğine de maruz kalmaktadır. Yaşama dair haklarından mahrum bırakılan bu çocuklar küçük yaşlarda evlendirilmektedir. Proje kapsamında temsil edilmeyen bu coğrafyanın çocuklarının umutları ve hayallerine dikkat çekilmek istenmiştir (Sanguinetti).

Görsel 133. Alessandra Sanguinetti, *"Aida Mülteci Kampında, Batı Şeria",* 2003

Belgesel veya savaş fotoğraçılığı ile odak noktası haline gelen Orta Doğu, kendi coğrafyasının sanatçıları ile oldukça farklı bir biçimde ele alınmaktadır. Fotoğrafı bir sanat alanı olarak gören Doğulu sanatçılar incelendiğinde Mous Lamrabat, Hasan Hajjaj, Shadi Ghadirian ve Ali Al Shehabi gibi birçok sanatçı üretimleri ile dikkatleri çekmektedir.

Görsel 134. Mous Lamrabat, *"Tanrı'nın Aşıkları: Kahramanlar Tükeniyor",* 2020

Görsel 135. Mous Lamrabat, "Wu-Tang Forever", Fotoğraf

Mous Lamrabat, fotoğraflarında Fas kültürünü ve İslamiyet'in sembollerini, Batı'nın popüler kültürü ile buluşturmaktadır. Mizahi bir biçimde oluşturduğu kareleri oldukça dikkat çekici ve düşündürücüdür. Doğu ülkelerine yüklenen olumsuz tanımlarına karşı gelen fotoğrafları ile kendi topraklarının farklılıklarını ön plana çıkarmaktadır. Fas'ın bir köyünde dünyaya gelen Lamrabat bir zaman sonra ailesi ile Belçika'ya yerleşmiştir. Batı topraklarında yaşadığı sürece diğerlerinden farklı bir kültüre sahip olmanın getirdikleri ile başa çıkmaya çalışmak, fotoğraflarını doğrudan şekillendirmektedir. Birbirinden farklı iki kültür arasında büyüyen fotoğrafçı iki kültürden birisini seçmek yerine, birlikte yaşamayı tercih etmektedir. Tercihi Lamrabat'ın fotoğraflarını eşsiz kılmaktadır. O'nun fotoğraflarında yer alan kadınlar ve üzerindeki giysiler muhafazakar bir yapıyı temsil etse de Batı'nın popüler kültürü ile birleştiğinde bu algı ortadan kalkmaktadır. "Bir yüzü gizlersen, gizem başlar", düşüncesi ile elde ettiği kareler, göreni başka düşüncelere yönlendirmektedir. Görünenin ardındakini düşündürmeye sevk eden Lamrabat, küçümsenen kültürünü yaratıcılığı ile bambaşa bir şekilde görünür kılmaktadır (Bouteba, 2020).

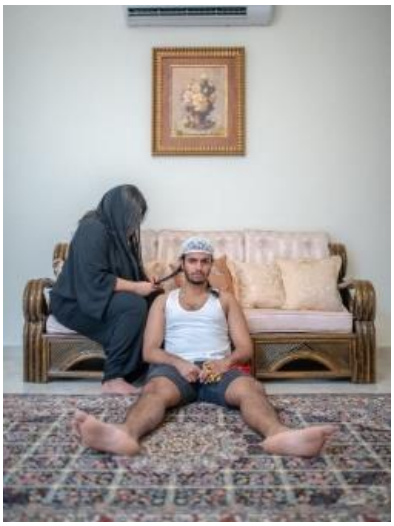
Görsel 136. Hassan Hajjaj, “Sistaz”, 2015

Doğu’nun geleneksek yapısı ile Batı’nın popüler kültürünü çarpıştıran bir diğer sanatçı ise Hassan Hajjaj’dır. Fotoğraflarında özellikle Pop-art etkisi görülen Hajjaj, Lamrabat gibi Fas’da dünyaya gelmiş ve sonraki süreçte Londra’ya yerleşerek fotoğrafa merak salmıştır. Fotoğraflarının çarpıcı bir etkisi bulunan Hajjaj, Avrupa’nın önemli müzelerinin daimi koleksiyonlarında yer almaktadır (Görsel 136), (Görsel 137). Doğu’nun ele alındığı ve çoğunlukla trajedinin yansıdığı fotoğraflar ile karşılaştırıldığında Hajjaj’ın kareleri daha cesur ve güçlüdür (Nataal). Hajjaj’ın üretimleri fotoğraf ile sınırlı değildir. Yerleştirme, video, performans gibi farklı üretim biçimlerini de benimsemiştir. Kültürünü yansıtan üretimleri oldukça sıra dışıdır. Kurgusal açıdan Doğu toplumlarına karşı ezber bozan bir yaklaşım ile ürettiği çalışmaları kullandığı renkler ile daha da ilgi çekici olmaktadur. Fas kültürünü, sokak yaşamını mizahi bir dil ile ele alırken mülteci tanımına yeni bir anlam kazandırmaktadır (Vigo Gallery).

Görsel 137. Hasan Hajjaj, “Yeşilli Miriam”, 2010

Görsel 138. Ali Al Shebabi, *"A Tarafi"*, Fotoğraf

Görsel 139. Ali Al Shebabi, *"Ramazan Bayramı Hazırlıkları*, Fotoğraf

Ali Al Shebabi, Tokyo'da aldığı sanat eğitiminin ardından fotoğraf üzerine yoğunlaşmıştır. Arap kültürüne karşı oluşturulan negatif algıyı kırmaya odaklı üretimler yapmaktadır (Görsel 139). Şehrin farklı mekanlarında Arap kültürünün geleneksel yapısını temsil eden fotoğraflar çekmektedir. Geçmişten kalan bir aile albümünü gören Shebabi, dijitalleşen dünyada fotoğrafın eski anlamını kaybettiğini farketmiştir. Artık evlerin duvarlarında portrelerin yer almadığını ve telefon gibi teknolojik cihazların içerisinde kaybolup gittiğine değinmektedir. Bu nedenle farklı ailelerin fotoğraflarını çekerek bir hatıra oluşturmak istemiştir. Çektiği fotoğrafların bir baskısını aileler ile paylaşan Shebabi, insanlara fotoğrafların bir anlamı ve değeri olduğunu hatırlatmak istemiştir. Shebabi'ye göre fotoğraf, yaşanan anları sonraki nesillere aktarabilecek yegane araç olmaktadır (Shebabi, 2021).

Görsel 140. İsmail Zaidy, *"Fatima Zohra"*, 2018

İsmail Zaidy, Orta Doğu'nun güzelliklerini ve renklerini oldukça yalın bir dil ile ele almaktadır. Kültüründen ilham alan Zaidy'in fotoğrafları Orta Doğu'nun karmaşık ve canlı renklerini olabildiğinde minimal bir biçimde sunmaktadır. Herhangi bir şeye veya birisine benzemeyi reddeden Zaidy, Doğu'nun yaşamını daha önce kimsenin görmediği bir biçimde fotoğraflamaktadır. Karelerinde özellikle adaletsizliğe ve cinsiyet eşitsizliğine gönderme yapmaktadır. Doğu ve Batı arasında yaşanan ayrım ve Doğu'ya karşı olumsuz tutumun özellikle mültecilerin kendilerini yalnız hissettirdiğini fotoğrafları ile ifade etmektedir (Writer, 2019).

İslamiyet'in yaygın olduğu ülkelerde kadının toplumdaki yerine değinen Shadi Ghadirian, özellikle Doğu kadınları üzerine yüklenen olumsuz tanımlara karşı gelmektedir. Kadının ötekileştirilmesi yalnızca Doğu coğrafyasına has değildir. Kadının gördüğü baskı coğrafya farketmeksizin yaşanmaktadır. Bu nedenle Ghadirian, küresel olarak kadının eşitsiz yaşamına değinmektedir. Fotoğraflarında bazen bir balta bazen bir süpürge bazen de mutfak eşyaları kullanan sanatçı, kadına yüklenen rollere gönderme yapmaktadır. Gündelik yaşamda kullanılan nesneleri tercih eden Ghadirian, nesneleri portre olarak kullanmaktadır. Siyah çarşaf yerine ise renkli ve desenli kumaşları tercih etmiştir. "Ghajjar" adını verdiği fotoğraf serisinde ise ironik görüntülere yer vermektedir. Fotoğraflar bir yanıyla modern bir görüntü sunarken, diğer yandan da oldukça eski bir zamanı temsil etmektedir. Gajjar serisi, oluşturduğu dönemin modernliği temsil eden eşyaları kullanarak kurgulanmıştır. Böylelikle kadının zamanın dışında bırakıldığına değinmektedir (Ghadirian).

Görsel 141. Shadi Ghadirian, "Ghajjar: İsimsiz", 1998, 1999

Görse 142. Shadi Ghadirian, "Her gün Gibi: İsimsiz", 2000, 2001

3.2.3. Sinemada Oryantalist Düşünce

Oryantalizmin negatif bir tutumla ele aldığı Doğu bilgisi yazılı kaynakların yanı sıra görsel olarak pekiştirilmeye devam etmektedir. Dil, inanç, yaşayış biçimi gibi kültürel farklılıkların olumsuz bir biçimde işlendiği sinema örnekleri iki medeniyet arasında bir kıyas yaratmaktadır. Özellikle sinemanın en büyük endüstrisi olan Hollywood'da iki medeniyet arasında iyi ve kötü, ahlaki olan ve olmayan düşüncesinin oluşturulduğu sayısız örnek bulunmaktadır (Yücel & Sürmeli, 2017, s. 113).

19. yüzyıla kadar sessiz bir biçimde görülen sinema, bütün sanat dallarından beslenerek yeni bir iletişim dili oluşturmuştur. Kendi gerçekliğini yarattığından izleyicinin algısını doğrudan şekillendirmektedir. Bütün sanat dallarını etkileyen Oryantalizm sinemayı da büyük ölçüde etkilemiştir. Sinema ilk görülmeye başlandığı günden günümüze kadar Doğulu kadınları itaatkar ve erotik bir biçimde yansıtırken Doğulu erkeği de şeytani ve kötü bir karakter olarak ele almıştır. "Fatima's Dance", "Fatima", "Hizmetçi Imar" filmlerinde bu tanımlar oldukça açık bir biçimde görülmektedir. 1970'li yıllar ile birlikte Doğu'da petrol gibi zengin kaynakların bulunmasının ardından sinemada yer verilen Doğulu karakterler terörist olarak gösterilmeye başlanmıştır (Yorulmaz, 2018, s. 35, 36).

Oryantalist üçleme olarak bilinen Bernardo Bertolucci'nin yönetmenliğini üstlendiği filmler, Batı'nın Doğu'ya olan tavrının en çok hissedildiği sinema örneklerindendir. "Son İmparator" filmi ile başlayan üçleme, sonrasında "Çölde Çay" ve "Küçük Buda" ile devam ettirilmiştir. "Son İmparator", Çin henadanlığının son varisi olan küçük bir çocuğun yaşamını konu edinmektedir. Ana karakter olan Puyi'nin eğitimi için Batı'dan bir öğretmen getirilmiştir. Batı'nın eğitiminin modern ve ileri bir sisteme sahip olduğu mesajı iletilmektedir. Doğu'nun eğitimi ise daha geleneksel ve zamana uygun olmayan bir içeriğe sahip olduğunun altı çizilmektedir (Yiğit, 2008, s. 239, 240).

"Çölde Çay" filmi, modern Amerika'nın kaosu içerisinde yaşayan Kit ve Port'un çıkmaza giren birlikteliklerine bir çözüm arayışını konu edinmektedir. Modern insanın problemlerinin yansıtıldığı film, Kit ve Port'un içsel arayışlarına cevap bulabilmek adına gerçekleştirdikleri Doğu seyahati ile başlamaktadır. Kadın erkek ilişkisini Doğu-Batı karşıtlığı üzerinden ele alan film, özünde varoluşun sorgulanmasını temsil etmektedir (Avcı, 2016, s. 333). Çiftin yolcuğu sürecinde

Oryantalizmin oluşturduğu algı izleyiciye işlenmektedir. Doğu'nun mistik ve egzotik bir yaşamı olduğu öne sürülürken sapkın cinsel arzulara sahip bir coğrafya olarak lanse edilmektedir. "Çölde Çay", kişinin varoluş arayışının yanı sıra Batı'nın modern ve saygın olduğunu Doğu'nun ise ona nazaran geri kalmış ve gerçeklikten uzaklaşmış bir toplum olduğunu vurgulamaktadır. Bertolucci'nin Oryantalist üçlemesinin son filmi olan "Küçük Buda" ile benzer düşüncelerin sürdürüldüğü görülmektedir. Doğu-Batı karşıtlığını başka bir pencereden anlatan film, Hristiyan inancı ile Budizm kıyaslaması yaparak bir inancı olumsuz bir biçimde ele almaktadır (Yiğit, 2008, s. 240).

Oryantalist sinema örneklerinde belki de en çok tartışılan film "Geceyarısı Ekspresi" olmuştur. 1978 yılında beyaz perdeye taşınan film İstanbul'a bir turist olarak gelen Billy Hayes'in ülkesine dönerken havaalanında uyuşturucu ile yakalanmasını ve yargılanma sürecini anlatmaktadır. Çok sayıda ödül alan film, Türkiye Cumhuriyeti'ni baskıcı bir otorite ile yönetilen, adaletsizliğin hüküm sürdüğü, çağ dışı bir ülke olarak tanıtmaktadır. Despot bir iktidara sahip olduğu ifade edilen Türkiye'nin hukuki düzenlemelere uymadığı, haksız yargılamaların yapıldığı öne sürülmektedir. Oldukça saldırgan bir tutuma sahip olan "Geceyarısı Ekspresi", Türk toplumunun kargaşa ve kaosun içerisinde yaşadığı düşüncesini iletmektedir. Türkler bu filme göre; barbar, cahil, çağ dışı, keyif düşkünü ve cinsel dürtüleri üzerine sapkınlaşan bir toplum olarak aktarılmaktadır. Özellikle hukuk adına çalışan kişilerin görevlerini kötüye kullandığını ve adaletin hukuk üzerinden uygulanamadığını yansıtan diyaoglar yer almaktadır. Ticari amaçla uyuşturucu kaçakçılığı yapan Billy ise, bu süreçte bir mağdur gibi gösterilmektedir. Gerçek bir hayat hikayesinden uyarlandığı için Batılının Türkiye algısını büyük ölçüde yönlendirmektedir (Fidan, 2021, s. 20, 21).

Fransız sinemasının Oryanyalist ürünü olan "Pépé le Moko", Paris'te yaşayan bir suçlunun Cezayir'e kaçışını ve orada saklanmasını anlatmaktadır. Olay örgüsü, müzikleri ve afişi Doğu'ya karşı oluşturulan algının bir göstergesi olmaktadır. Frantz Fanom'un kitabından uyarlanan film, ırkçı ve sömürgeci yaklaşımın yarattığı ötekileştirmeyi yansıtmaktadır. Ezan sesi ile başlaması izleyiciye Doğululara yer verildiğinin habercisi olmaktadır. Başlangıcında İslamiyet'e bir gönderme yapan filmin ilerleyen dakikalarında bir harita gösterilmektedir. Oran kentinin haritasında "Avrupa" ve "Ötekiler" olarak ayrılan bölgeler görülmektedir. "Ötekiler" olarak ayrılan Casbah, tehikeler ile dolu olduğu anlatılmaktadır. Müslümanların yaşadığı Casbah, "bit kaynayan, pislik içinde" olarak diyaloglarda geçmektedir. Müslümanların

yaşadığı bir bölgenin olabildiğince kötü bir biçimde anlatılmasının yanı sıra bir suçlunun rahatlıkla saklanabildiği bir yer olduğu gösterilmektedir. Öte yandan Pépé'nin bu bölgede sevilen bir karakter olması Müslüman toplumların suçlulara karşı olumlu bir tutuma sahip olduğu imajını oluşturmaktadır (Güngör, 2012, s. 57, 59).

2007 yılında izleyici ile buluşan "300 Spartalı" filminde, Sparta kralı Leonidas, 300 askeri ile özgürlükleri uğruna kahramanca savaşmaktadır. Spartalılar, onurlu, güçlü, cesur ve kimseye boyun eğmeyen bir toplum olarak ele alınmaktadır. Spartalıların özgürlük adına girdikleri mücadelede, düşmanları Pers İmparatorluğu'dur. Pers kralı oldukça çirkin ve korkunç bir görüntüye sahiptir. Görünüşünün yanı sıra halkına karşı zalim, kötü ve toplumunu köle olarak gören despot bir kral olarak lanse edilmiştir. Korkusuzca savaşan bilge Spartalılar'ın hikayesini anlatan film, Perslerin karşısında adeta bir destan yazıldığını göstermektedir (Yiğit, 2008, s. 244, 245).

Amerika'nın Irak ve Afganistan'a olan müdahalaleri özellikle Hollywood sinemasında sıklıkla işlenen konulardandır. Doğu'ya karşı gerçekleşen askeri ve siyasi haraketler, sinemaya gerçekliği ile yansıtılmamaktadır. ABD askerlerinin güvenli bir yaşam, huzur ve barış için görevlendirilmeleri üzerine Orta Doğu'ya gittikleri aktarılmaktadır. Savaşın gerçekleri ile uyuşmayan bu görüntüler, ABD askerlerini kahraman olarak göstermektedir. "Cesurların Savaşı", "Görev Uğruna", "Ölümcül Tuzak", "Yeşil Bölge", "Keskin Nişancı" ve daha birçok filmin bu düşüncenin etkisiyle üretildikleri görülmektedir (Paftalı & Aşkan, 2019, s. 269).

Kathryn Bigelow, Hollywood Sineması'nda Orta Doğu'yu konu alan bazı filmlerin yönetmenliğini, yapımcılığını ve senaristliğini üstlenmektedir. Bigelow'un Türkçe'ye "Karanlık Operasyon" olarak çevrilen "Zero Dark Thirty" ve "Ölümcül Tuzak" filmleri Doğu'nun tehlikeli ve acımaz topraklar olduğu düşüncesini dayatmaktadır. 2008 yılında izleyiciye sunulan ve çok sayıda ödül alan "Ölümcül Tuzak", Irak Savaşı'nı konu edinmektedir. Batı sinemasında sıkça görülen Müslümanların terörist olduğu algısı, bu film üzerinden topluma aşılanmaya devam etmektedir. Orta Doğu'ya yapılan terörist yakıştırması bir inancın fobiye dönüştürülmesini körüklemektedir. Diğer yandan ABD askerlerinin onurlu insanlar olduğu mesajı iletilirken, Amerika halkının milliyetçi duygularını kabartmaktadır (Türkmen & Özçınar, 2020, s. 1331). Sinemanın gerçekleri yansıtmadığı aksine bir tasarım ürünü olduğu çoğu zaman unutulmaktadır. İzleyiciye egemen yapının

ideolojisi farklı bakış açıları ile sunulmaktadır. Dolayısıyla Batı sinemasının Oryantalist yaklaşımın etkisi ile üretimler yapıyor olması şaşırtıcı değildir. Irak, Afganistan ve Pakistan gibi Orta Doğu'nun yer aldığı aksiyon filmleri, coğrafyayı bütün olumsuz sıfatları kullanarak tanımlamaktadır. Oluşturulan bu algı ise, ABD'nin işgal haraketlerinin haklı bir yanı olduğunu ve böylelikle kabul edilebilir olduğu düşüncesini oluşturmaktadır (Becerikli, 2020, s. 1062).

Görsel 143. Star Wars, *"Jabba the Hutt ve Leia"*

Hollywood sinemasının en sevilen film serileriden olan "Star Wars" ilk olarak 1977 yılı ile beyaz perdede yer almıştır. Yedi ayrı filmden oluşan seri, döneminin siyasi ilişkilerini eleştirmektedir. Otorite, iktidar ve özgürlük kavramlarına değinen film serisi günümüzde önemli yapımlar arasında görülmeye devam etmektedir (Ekici, 2017, s. 245, 246). Star Wars filminin karakterlerinden olan Jabba the Hutt oldukça ilginç bir yaratıktır. Çirkin bir görünüme sahip olan ve dev bir böceği anımsatan karakterin yanında bir nargile bulunmaktadır. Hem görünümüyle, hem de konumuyla ön plana çıkan karakterin sürekli nargile içiyor olması Batılının gözündeki Doğuluyu anımsatmaktadır. Filmin ana karakterlerinden olan Leia'yı köle olarak alması da Oryantalizmin oluşturduğu algıyı desteklemektedir (Görsel 143). Oryantalizm doğrultusunda oluşturulmasa da bir kısmında Doğu'ya olumsuz bir gönderme yaptığı görülmektedir. Leia'nın Jabba the Hutt'ın yanında köle olarak kaldığı sırada boynundan zincirlenmesi ve kostümü Batılının oluşturduğu hayali Şark'ı çağrıştırmaktadır. Star Wars bir karakterin kötü olduğunu anlatırken; nargilesini içen, keyif ve para düşkünü olan üstelik köleleri olduğunu da göstererek tarih boyunca oluşturulan hayali Doğulu imajı ile bütünleştirildiği görülmektedir.

Görsel 144. Yüzüklerin Efendisi, *"Uruk-Hai"*

Görsel 145. Yüzüklerin Efendisi, *"Ork"*

"Yüzüklerin Efendisi" fantastik film üçlemesi Tolkien'in yazmış olduğu kitaplardan üretilmiştir. Oldukça geniş bir izleyici kitlesine sahip olan film üçlemesi içerisinde, ötekileştirmenin izleri bulunmaktadır. Irkların ten renkleri üzerinden ayrıştırıldığı görülen seride "beyaz adam" olarak görülenler oldukça medeni, uygar ve iyi olan karakterlerden oluşmaktadır. Beyazların karşısında yer alan "karanlık" olarak adlandırılan koyu tenliler ise kötüye hizmet eden, cahil ve saldırgan olanlardır. Koyu tenli olan orklar ve Uruk-Hai'ler düşman olarak görülen taraftır. Deformasyona uğrayan bedenleri ile oldukça çirkin bir görünümde olan koyu tenliler genizden gelen konuşması ile Doğulu oldukları mesajı iletilmektedir (Görsel 142), (Görsel 143), (Çakır, 2020, s. 94, 95). "Star Wars" film serilerinde de görüldüğü gibi kötü ve düşman tanımını yapmak için Doğululara yüklenen tanımların kullanıldığı görülmektedir.

Batı sinemasının Oryantalist bir biçimde Doğu'yu ele almasının yanı sıra, öteki olarak lanse ettiği coğrafyanın mitolojisinden, coğrafyasından ve kültüründen esinlendiği de görülmektedir. Kitap uyarlaması olan "Harry Potter" film serisinde Doğu'nun mitolojik karakterlerine yer verilmiştir. "Zümrüdüanka Yoldaşlığı" bölümünde Türk ve Yunan mitolojisinde yer alan *sentor* karakterine rastlanmaktadır (Görsel 146). 15. yüzyıldan kalma minyatürlerde görülen *sentorlar*, yarı at yarı insan bedenine sahiptir. Bu karakter at binme konusunda usta olan Türkler ile özdeşleştirilmektedir (Görsel 147). Yunan mitolojisine de Türk kültüründen geçtiği düşünülmektedir (Bilgili, 2019). Sentor karakteri Batı'nın fantastik sinema örnekleri içerisinde sıklıkla kullanılan bir karakter olmaktadır.

Görsel 146. David Yates, *"Harry Potter: Zümrüdüanka Yoldaşlığı",* 2007

Görsel 147. *"Saggittarius-Yay Takım Yıldızı",* Minyatür, 15. Yüzyıl

Mısır mitolojisinde "Phoneix", Hint mitolojisinde "Garuda" olarak bilinen efsanevi kuş figürü Türk kültüründe genel adıyla "Kongıl" olarak bilinmektedir. Türk mitolojisinde yer alan efsanevi kuşlar sahip olduğu özellikler doğrultusunda farklı isimlerin verildiği de görülmektedir. Örneğin; göğü, gücü ve bilgeliğin sembolü olan "Grifon" yine Türk mitolojisinde yer alan efsanevi kuş figürlerinden biri olmaktadır. Bedeni bir aslana benzerken kanatları ve başı bir kartalı anımsatmaktadır (Tansü & Güvenç, 2015, s. 205) "Harry Potter; Azkaban Tutsağı" filminde "Grifon" adı verilen efsanevi kuşa kendi adı ile yer verilmiştir.

Görsel 148. Alfonzo Cauren, *"Harry Potter: Azkaban Tutsağı, Grifon",* 2004

Eski Türk inanışlarında kurt kıymetli bir varlık olarak görülmüştür. Kurdun sahip olduğu güç ile kendilerini özdeşleştiren Türk boylarının, kurttan türedikleri inancına sahip oldukları bilinmektedir (Altun, 2019, s. 95). Türk kültüründe ulu olarak görülen kurt yol gösterici ve koruyucudur. "Oğuz Kaan Destanları" içerisinde de yer almaktadır. Eski Türk toplumlarından kalma yazılı belgelerde kurt başlı insan tasvirleri görülmüştür. Kurdun bir insan ile bütünleşen hali ise "İtbarak" olarak bilinmektedir

(Uğur, 2019, s. 865). Fantastik sinema örneklerinde insanların kurda dönüşmesine sık rastlanmaktadır.

Görsel 149. Game Of Thrones, *"Taht Savaşları, Kurt Başlı Robb Stark",* 2019

George R. R. Martin'in kaleme aldığı kitap serisinden uyarlanan "Game Of Thrones" dizisi, Doğu kültürünü temsil eden mekan ve karakterlerin kullanıldığı bir dizi olmaktadır. Hanedanların flamalarında yer alan simge ve sembollerin yanı sıra Stark ailesinin bütün çocuklarının sahip olduğu kurtlar Türk kültürü ile birebir örtüşmektedir. Türklerde olduğu gibi Stark ailesinin de koruyucusu ve yol göstericisi olmuşlardır. Starkların son varisi olan Robb, kızıl düğün olarak anılan bir gecede katledilmiştir. Robb'un başı kesilmiş yerine sadık yoldaşı olan kurdunun başı dikilmiştir (Görsel 149). Güç gösterisi yapmak isteyenler kurt başlı Robb Stark'ı meydanda sergilemiştir. Türk kültüründe yer alan "İtbarak" karakterinin birebir yansıtıldığı bu örnek üzerinden görülmektedir. Doğu ile özdeşleşen ejderhaların, dizi içerisinde önemli rolleri bulunmaktadır. Piramitlere benzer yapılara da yer verilmesi Doğu kültürünün etkisini açığa çıkarmaktadır. Piramitlere benzer yapıların olduğu bölge "Mereen" olarak adlandırılmıştır (Görsel 150). Görsel olarak Mısır piramitlerinden esinlenilse de Mereen'in en büyük köle merkezi olması da Oryantalist bir düşünce ile oluşturulduğunu göstermektedir.

Görsel 150. Game Of Thrones, *"Mereen"*

4.BÖLÜM

UYGULAMALI ÇALIŞMALARIN DÜŞÜNSEL YÖNÜ

4.1. Laçin Hazal Karadağ'ın Çalışmalarının Düşünsel Yönü

Laçin Hazal Karadağ, resim, fotoğraf üzerine çeşitli müdahaleler ve yerleştirme gibi sanatın farklı disiplinleri üzerinden üretimlerini gerçekleştirmektedir. Çalışmalarında cinsiyet eşitsizliğine, güç arzusuna, kadına dair çizilen sınırlara, kimlik karmaşasına ve göç kavramına odaklanmaktadır.

Zaman farketmeksizin her toplum diğer topluma karşı sınırlar çizmektedir. Bizden olan ve olmayan anlayışı her bireyin zihninde yer etmiş kendisini diğerinden ayırabilmek adına farklı sebepler üretmiştir. Bu düşünce özellikle Doğu-Batı arasında kendisini şiddetli bir biçimde göstermektedir. Bireyler parçası olduğu topraklarla bir kimlik sahibi olmaktadır. Kişi varlığından tamamen soyutlanarak coğrafyanın sahip olduğu imaj doğrultusunda kimliği oluşmaktadır. Karadağ "Kimsin Sen" adını verdiği 13 ayrı fotoğraf üzerine yaptığı müdahaleler ile seri halinde toplumların kimlik anlayışına değinmektedir. Bu çalışması Doğu ve Batı arasında yaşanan ayrışmayı eleştirmektedir.

Görsel 151. Laçin Hazal Karadağ, *"Kimsin Sen.1"*, 2022, Fotoğraf Üzerine Çeşitli Müdahaleler

Görsel 152. Laçin Hazal Karadağ, *"Kimsin Sen.2"*, 2022, Fotoğraf Üzerine Çeşitli Müdahaleler

Görsel 153. Laçin Hazal Karadağ, *"Kimsin Sen.3"*, 2022, Fotoğraf Üzerine Çeşitli Müdahaleler

Görsel 154. Laçin Hazal Karadağ, *"Kimsin Sen.4"*, 2022, Fotoğraf Üzerine Çeşitli Müdahaleler

Görsel 155. Laçin Hazal Karadağ, *"Kimsin Sen.5"*, 2022, Fotoğraf Üzerine Çeşitli Müdahaleler

Görsel 156. Laçin Hazal Karadağ, *"Kimsin Sen.6"*, 2022, Fotoğraf Üzerine Çeşitli Müdahaleler

Doğu'dan Batı'ya çeşitli nedenler doğrultusunda göçler yaşanmaktadır. Bu nedenlerin başında ise şüphesiz coğrafyada yaşanan savaşlar ve çatışmalar gelmektedir. Birçok aile yaşamına devam edebilmek adına kendi topraklarından ayrılmak zorunda kalmaktadır. Savaşların sebeplerinin ve sonuçlarının yanı sıra bir ailenin parçası olduğu, köklerinin bulunduğu ve yaşamla arasında doğrudan bir ilişki kurduğu vatanından ayrılmak bireyler üzerinde travmatik izler yaratmaktadır. Diğer yandan başka bir ülkeye gitmek, orada yeniden var olabilmek ve gittiği toprakların kültürünü, yaşamını ve düzenini tanıyabilmek savaştan kaçan bireyler için hiç kolay olmamaktadır. Yaşanılan bu zorlu süreçlerin ötesinde özellikle Doğulu bireylere karşı oluşturulan düşünce, göçmenlerin yaşamını daha da zorlu bir sürece itmektedir. Gittikleri coğrafyada kim oldukları, nasıl değerlere sahip oldukları, kültürleri ve yaşadıkları sorgulanmaksızın ötekileştirilmektedirler. Mülteci konumunda yaşadıkları için ülkede sürekli bir denetim altında olmaktadırlar. Kontrol altında tutulması gereken bireyler olarak görülürken, toplum içerisinde yer bulamamaktadırlar. Yaşanan çatışmaların sonucunda birçok göçmen yaşama tutunabilmek adına Batı'ya göç etmek için yola çıksa da büyük bir çoğunluk Batılı ülkeler tarafından reddedilmektedir. Olumsuz düşünceler doğrultusunda negatif bir biçimde tanımlanan Doğulu bireylerin çok az bir kısmı Batı topraklarına ulaşabilmektedir. Batı'ya ulaşan göçmenler toplum içerisinde yer bulamazken yaşadıklarının etkisiyle kim olduklarına dair soruları artık öteki olarak yanıtlamaktadırlar.

Görsel 157. Laçin Hazal Karadağ, *"Kimsin Sen.7"*, 2022, Fotoğraf Üzerine Çeşitli Müdahaleler

Görsel 158. Laçin Hazal Karadağ, *"Kimsin Sen.8"*, 2022, Fotoğraf Üzerine Çeşitli Müdahaleler

Görsel 159. Laçin Hazal Karadağ, *"Kimsin Sen.9"*, 2022, Fotoğraf Üzerine Çeşitli Müdahaleler

Politik amaçlar doğrultusunda çizilen sınırlar, toplumların doğruları olmaktadır. Nedeni veya doğruluğu sorgulanmaksızın gerçekliğine inanılmaktadır. Tarih boyunca iki medeniyet arasında güç arzusu ile oluşturulan sınır sorgulanmaksızın bireylerin zihninde yer etmektedir. Batı'da Doğululara karşı oluşturulan önyargı özellikle göçmenlerin yaşamını sınırlamaktadır. Sınırları belli olan yaşamına bir sınır da bireyler arasında çizilmektedir.

Görsel 159. Laçin Hazal Karadağ, *"Kimsin Sen.10"* , 2022, Fotoğraf Üzerine Çeşitli Müdahaleler

Görsel 160. Laçin Hazal Karadağ, *"Kimsin Sen.11"*, 2022, Fotoğraf Üzerine Çeşitli Müdahaleler

Karadağ fotoğrafları kullanarak yapmış olduğu üretimlerde bireylerin etrafını iplerle sınırlarken, kişilerin portrelerini keserek veya yakarak sahip olduğu kimlikten ayırmaktadır. Kimliğini kaybetmesi ve sınırlarının olması yaşadıkları karmaşayı temsil etmektedir. Fotoğrafların altına yerleştirilen, Doğu'ya özgü olan ve daha çok dekoratif

amaçla kullanılan desenlerin varlığı bireylerin Batılı gözünden değerlendiriliş biçimini eleştirmektedir.

Görsel 160. Laçin Hazal Karadağ, *"Kimsin Sen.12"*, 2022, Fotoğraf Üzerine Çeşitli Müdahaleler

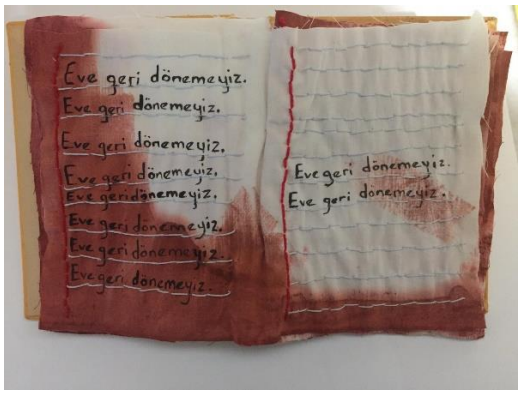
Görsel 161. Laçin Hazal Karadağ, *"Kimsin Sen.13"*, 2022, Fotoğraf Üzerine Çeşitli Müdahaleler

Ev veya yuva; bireyin yaşamını sürdürdüğü, ailesi ile bir olduğu, dahası hayatıyla doğrudan bağlantılı olan bir alandır. Evinden ayrılmak, başka bir yerde yeniden yaşam kurmak ile bunu zorunlu olarak yapmak arasında tartışmasız büyük bir fark vardır. Mültecilerin yaşadığı bu zorunlu göç onları aşılması oldukça güç sorunların içerisine bırakmaktadır. Karadağ "Ezberle! Eve Geri Dönemeyiz" adını verdiği çalışmasında bu konuya değinmektedir. Okula henüz yeni başalayan çocuklar veya yeni bir dil öğrenmeye çalışan kişiler aynı harfi, kelimeyi veya cümleyi defalarca yazarak öğrenmeye çalışmaktadır. Böylelikle kişi defalarca yazıklarını artık ezberler, zihnine yerleştirir ve zamanla gördüğüne aşina olur. Karadağ bu çalışması ile defalarca bir deftere "Eve geri dönemeyiz." yazan bir çocuğun hissettiği, düşündüğü ve aslında kendisini neye ikna etmek zorunda kaldığını izleyiciye hissettirmeyi amaçlamaktadır (Görsel 162).

Görsel 162. Laçin Hazal Karadağ, *"Ezberle! Eve Geri Dönemeyiz"*, 2022

Görsel 163. Laçin Hazal Karadağ, *"Ezberle! Eve Geri Dönemeyiz"*, 2022

Görsel 164. Laçin Hazal Karadağ, *"Ezberle! Eve Geri Dönemeyiz"*, 2022

Doğu ve Batı arasındaki sınır, haritaların üzerinde görülenin ötesindedir. Fikri bir biçimde çizilen bu sınır iki medeniyeti birbirinden ayıran ve bireyler üzerinde ağır sonuçları olan bir ayrımdır. Batı'nın mültecileri bir kriz olarak görmesi büyük bir insan dramı yaratmaktadır. Yaşanan kayıplar günümüzde ne yazık ki kanıksanan bir durum haline gelmiş ve ölümler önemsizleştirilmiştir. Mültecilerin yaşamda yeni bir yer bulma umudu ile çıktıkları bu yolda çoğu göçmen, Batılı ülkelerin sert tavrının sonucunda yasal olmayan yollar denemek zorunda kalmıştır. Legal olmayan yollar ile yaşamda yer bulabilmek adına çıkılan bu yolda sayısız insanın yaşamı son bulmuştur. Değersizleştirilen bu ölümler Laçin Hazal Karadağ için iki medeniyet arasında aşılması zor bir sınır yaratmaktadır. "Medeniyet Sınırı" adını verdiği yerleştirmesind özellikle mültecilere karşı oluşturulan önyargıların ve bu düşüncenin yarattığı ağır sonuçları izleyiciyi ile yüzleştirmeyi amaçlamaktadır. Şiddetin düşünceye yerleşmesi, ötekileştirmenin normalleştirilmesi bir yana dünyanın eşitliğini ve insan haklarını koruyan birçok kurumun bu konu karşısında duyarsız bir tavır sergilemektedir. Karadağ bu üretiminde görmezden gelinen ölümleri hatırlatmaktadır. Yaşamak için atılan adımların ölümle son bulması iki medeniyet arasındaki ayrımın boyutunu daha da arttırmıştır. Karadağ bu çalışmasında yaşananların bireyler tarafından ne kadar farkında olduğunu sorgulamaya, izleyeni bu konuda düşündürmeyi amaçlamaktadır.

Görsel 165. Laçin Hazal Karadağ, *"Medeniyet Sınırı"*, 2022, Yerleştirme

Görsel 166. Laçin Hazal Karadağ, *"Medeniyet Sınırı"*, 2022, Yerleştirme

Ülkeler arasındaki sınır aşılması zor duvarlar ile çevrilidir. Karadağ'ın bu çalışmasında oluşturduğu sınır ise kumaşlardan yapılmıştır. Doğu-Batı arasında oluşturulan sınırın fikri olduğunu somut bir sınır olmadığı kumaşlar kullanarak ele almaktadır. Bir kumaşın, bezin veya ipin, duvar ya da dikenli telleri aşmaktan daha farklı olduğu açıktır. Kullanılan kumaşların üzerine ise kırmızı renkte ölen mültecileri tanımlayan çizgiler çekilmiştir. Kırmızı rengin şiddeti anımsatan gücünden yararlanarak yapılan bu çalışma kullanılan malzeme doğrultusunda toplumların aşabileceği fikri bir sınır olduğunu hatırlatırken bu sınırlara olan keskin tavrın altını çizmektedir.

Görsel 167. Laçin Hazal Karadağ, *"Medeniyet Sınırı-Detay"*, 2022, Yerleştirme

Görsel 168. Laçin Hazal Karadağ, *"Medeniyet Sınırı-Detay"*, 2022, Yerleştirme

SONUÇ

Oryantalizm, içeriği tek taraflı oluşturulmuş bir olgudur. Akademik bir düzeye ulaşan bu alanın Doğu üzerine yapılan araştırmaları kapsadığı düşünülse de coğrafyanın gerçekliğinden uzak olduğu açıktır. Oryantalizm, Batı'nın kendisini yüceltebilmesi için en önemli araç olmuştur. Kendisini modern, akılcı ve bilime odaklı lanse ederken Şarkı bütün olumsuz sıfatları kullanarak tanımlamıştır. Antik dönemde başlayan bu keskin ayrım her geçen gün şiddettini arttırarak devam etmektedir. Yazılı ve görsel olarak negatif bir biçimde ısrarla ele alındığından toplumların algısını da bu doğrultuda yönlendirmektedir. Batı'nın kendi kimliğini oluşturabilme sürecinde Doğu'ya odaklanması, kendisini her alanda ileriye taşımasına yardımcı olmuştur. İncelediği coğrafyanın kültürü, bilgisi ve zengin kaynakları üzerinden gelişme göstermiştir. Sanat, edebiyat, dil, felsefe ve tıp gibi bütün alanlarda oldukça zengin bir kaynağa sahip olan Doğu'nun Batı'ya olan etkisi göz ardı edilmektedir. Gerçekler günümüzde açığa çıkarılsa da oluşturulan bu algıdan sıyrılmak iki toplum için de oldukça güçtür. Doğu'dan türeyen bilgilerin Batı'ya olan katkısı açığa çıkarılmış olsa da kaynaklar günümüzde Batı'ya mal edilmeye devam etmektedir.

Oryantalist yaklaşım, yaşamın her noktasına nüfuz ettiğinden kavramı tek bir alan üzerinden değerlendirmek içeriğini algılayabilmek adına yetersiz olacaktır. Bu nedenle felsefe, sanat, tarih, tıp, matematik, kültür ve sosyolojik açıdan bir bütün halinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Oryantalizm bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Doğu'ya karşı oluşturulan algıdan çok daha farklı sonuçlara ulaşılmaktadır. Sömürgeci bir tutuma sahip olan Batı'nın Doğu'yu her anlamda yağmaladığı açıkca görülmektedir.

Oryantalizm sanat tarihini büyük ölçüde etkilemiştir. Günümüzde usta ressamlar olarak anılan birçok sanatçı, Oryantalist tarzda üretimler yaparak kendilerini geliştirme imkanı bulmuştur. Gelişimin yanı sıra bazı sanatçılar ise Oryantalist resimleri sayesinde tanınmıştır. Holbein, Leighton, Ingres ve daha birçok sanatçı bu sayede tanınarak sanat tarihinde yer alabilmiştir. Doğu'nun etkisi yalnızca eserler üzerinde değildir. Rokoko, Arts& Crafts Haraketi ve Art Nouveu gibi akımların oluşmasını da sağlamıştır. Doğu etkisinde oluşturulduğundan bu akımların Batı'ya mal edilmesi mümkün değildir.

Oryantalist resimler ve Doğu etkisinde oluşan sanat akımları günümüz sanatçılarını da etkilemiştir. Kehinde Wiley, Arantzazu Martinez gibi çok sayıda sanatçı, sanat tarihinin usta ressamlarının etkisinde kalarak eserler üretmektedir. Çağdaş sanatçıların Doğu'nun motiflerinden, imgelerinden ve sembollerinden yararlanarak üretimlerini şekillendirmektedir. Sanat üretimlerinin yanı sıra Doğu topraklarının kültürel mirasının Batılılar tarafından çok sık kullanıldığı hatta kendi kültürlerine taşıdıkları görülmektedir. Duyulan ilgi ve merak ile şark kültürü Batılılar tarafından içselleştirilmiştir. Şarkın geleneksel üretimleri günümüzde Fransız veya İngiliz tarzı olarak tanınmaktadır. Fransa'da başlayan Rokoko ve ilk olarak İngiltere'de görülen Arts& Crafts Haraketi bu konuda oldukça etkili olmuştur. William Morris öncülüğünde başlayan bu haraket İngiltere'nin günümüzde İslam Sanatları üzerine yoğunlaşmasını sağlamıştır. Dolayısıyla günümüzde birçok Batılı sanatçı, tıpkı bir Doğulu gibi üretimler yapmaktadır. İslam Sanatları'nda görülen geometrik formlar ve Doğu'nun geleneksel mirası olan Türk, İran halıları Batılı sanatçılar için kaynak olmaktadır. Bazı sanatçılar yalnızca şark etkisinde üretimler yapmaktadır. Son yıllarda Doğulu sanatçılar Avrupa ve Amerika sanat çevresi tarafından ilgiyle karşılanmaktadır. Daha çok mülteci sorunlarını ele alan Orta Doğu'lu sanatçılar, yaşadıkları sorunları çarpıcı bir şekilde ele alırken Batılı sanatçılara da referans sağlamaktadır.

Doğu'nun etkisi yalnızca plastik sanatlar ile sınırlı kalmamıştır. Fotoğraf, video ve yerleştirmelerin yanı sıra özellikle sinemayı büyük ölçüde şekillendirmiştir. Sinema başlangıcından itibaren Doğu'yu kötü bir yaklaşımla ele alırken diğer yandan özellikle Türk kültürünün etkisinde kaldığı görülmektedir. Doğu'nun kargaşa, kaos ve yoksul bir yaşam sürdüğü imajının aktarıldığı sinema örneklerinin dışında Türk kültürüne ait mitolojik konuların ve karakterlerin kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. Sonuç olarak Batı, oluşturduğu alan ile Doğu'nun her noktasına nüfuz etmiş ve kendi varlığını da bu sayede gösterebilmiştir. Doğu'nun her alanda saldırgan bir tutumla işlenmesi Batı'nın ön plana çıkmasını sağlamıştır. Fakat bu süreçte göz ardı edilen Doğu kültürünün Batı'yı şekillendirmiş olmasıdır.

KAYNAKÇA

Acar, S., & Önemli, S. (2018). Çağdaş Sanatta Bir İfade Aracı Olarak Halı. *Researcher: Social Science Studies, 6*(4), 340-362. Ocak 8, 2022 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/339176573_Cagdas_Sanatta_Bir_Ifade_Araci_Olarak_Hali_Carpet_As_A_Means_of_Expression_in_Contemporary_Art adresinden alındı

Agamben, G. (2001). *Kutsal İnsan.* (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı. Nisan 21, 2021 tarihinde alındı

Ağaç, S., & Sakarya, M. (2015, Aralık). Hayat Ağacı Sembolizmi. *International Journal of Cultural and Social Studies*(1), 1-14. Mart 2, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/253501 adresinden alındı

Akay, Ö. (2007). *Mevlana'nın Dayanılmaz Davetine Katılmak.* İstanbul: 3f Yayınları. Mart 5, 2021 tarihinde alındı

Akdağ, Z. (2018). Avrupa Birliğinin Geleceği: Hegemonya, İmparatorluk veya Dağılma. *Birey ve Toplum, 8*(2), 217-255. doi:https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/612732

Akkaya, A. Y. (2019). Avrupa'nın Mülteci Politikalarına Oryantalist Yaklaşım: Suriye Krizi Sonrası Avrupa ve Türkiye İlişkileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 74*(2), 357-380. doi:10.33630/ausbf.535398

Aksoy, E. (2020, Aralık). Avrupalı Ressamların Tablolarında Resmedilen Transilvanya Halıları Olarak Adlandırılan Batı Anadolu Halıları. *STD*(26), 211-235. Aralık 11, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1473000 adresinden alındı

Aksoy, M. U. (2016 a, Güz). Giorgio Agamben: Mesihçi Bir Siyaset Felsefesinde Kutsal İnsan ve İstisna. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*(27), 43-58. NisN 27, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/269406 adresinden alındı

Aksoy, M. U. (2016 b). Kutsal İnsan: Giorgio Agamben'in Egemenlik Anlatısında Kurbansal Durum. *FLSL Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*(22), 16-40. Mart 7, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/804197 adresinden alındı

Alperen, A. (2009, Eylül 24). Goethe Faust ve İslamiyet. *Eskiyeni*(14), 105-112. Aralık 30, 2020 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/484074 adresinden alındı

Altıntaş, O. (2014). Matisse'in Esrlerinde Orytanlizm. *İdil Dergisi, 3*(4), 63-78. Ekim 3, 2020 tarihinde DOI: 10.7816/idil-03-11-04 adresinden alındı

Altun, Z. (2019, Bahar). Türk Kültüründe "Kurt Kavramı" Üzerine Bir İnceleme. *21. Yüzyıl'da Eğitim ve Toplum, 8*(22), 91-108. Ocak 31, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/857517 adresinden alındı

Alys, F. (2004). The Green Line. Mart 2, 2022 tarihinde https://francisalys.com/the-green-line adresinden alındı

Amighi, A. (tarih yok). İnfo. Ocak 12, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.afruzamighi.com/info adresinden alındı

Another Crimea, (tarih yok). Olivia Arthur. Ocak 26, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) http://anothercrimea.com/authors/olivia-arthur/ adresinden alındı

Aristoteles. (1993). *Politika.* (M. tuncay, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi. Şubat 2, 2020 tarihinde alındı

Arthur, O. (tarih yok). Olivia Arthur. Magnum Photos. Ocak 26, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.magnumphotos.com/newsroom/olivia-arthur-jeddah-diary/ adresinden alındı

Arthur, O. (tarih yok). Magnum Photos. Ocak 26, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.magnumphotos.com/photographer/olivia-arthur/ adresinden alındı

Arthur, O. (tarih yok). İnfo. Ocak 26, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://oliviaarthur.com/Info adresinden alındı

Avcı, İ. B. (2016). Jean-Paul Sartre'ın Varoluş Düşüncesinin İzlerini Modern Sinema'da Aramak: Çölde Çay Filmi. *Selçuk İletişim, 9*(3), 321-342. doi:10.18094/si.24705

Ayyam Gallery, (tarih yok). Artists: Khaled Jarrar. Ocak 13, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) http://www.ayyamgallery.com/artists/khaled-jarrar adresinden alındı

Babinger, F. (2002). *Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı.* (D. Körpe, Çev.) İstanbul: Oğlak Yayınları. Şubat 3, 2021 tarihinde alındı

Badessi, O. (tarih yok). About. Saatchi Art. Eylül 7, 2021 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.saatchiart.com/S.O.B adresinden alındı

Balkın, J. M. (2004). Yapısöküm. *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi , 13*(1), 318-332. Mart 11, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/143881 adresinden alındı

Barthold, V. V. (2000). *Asya'nın Keşfi Rusya'da ve Avrupa'da Şarkiyatçılığın Tarihi.* (A. Meral, & K. Bayraktar, Çev.) Yöneliş Yayınları. Aralık 29, 2020 tarihinde alındı

Baudrillard, J. (2016). *Simülakrlar ve Simülasyon.* (O. Adanır, Çev.) Ankara: Doğu-Batı Yayınları. Mart 3, 2021 tarihinde alındı

Becerikli, R. (2020, Temmuz). Wolverine (2013) Filmin Tekno-Oryantalizm Bağlamında İncelenmesi. *Erciyes İletişim Dergisi, 7*(2), 1055-1076. doi:10.17680/erciyesiletisim.724560

Bel, A. (2013, Kasım). *Didier Fiuza Faustino We can't go home again*. Mart 6, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) Michel Rein: https://michelrein.com/en/expositions/presentation/95/we-can-t-go-home-againDIDIER adresinden alındı

Beyoğlu, A. (2019). Sanatta Zaman ve Mekan Bağlamında Joseph Beuys Yapıtları. *YEDİ: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*(21), 33-41. Ekim 30, 2020 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/628789 adresinden alındı

Bilgili, N. (2019, Eylül 19). Türk Kültüründe Kozmik At Mitolojisi. 21. yüzyıl Türkiye Enstitüsü. Ocak 31, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/turk-kulturunde-kozmik-at-mitolojisi-2 adresinden alındı

Bilir, T. (2019). Oryantalis Tabloların Vazgeçiilmez Dekoratif Unsuru Olarak Çiniler. *Sanat Dergisi*(34), 92-104. Aralık 28, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/833454 adresinden alındı

Bisaha, N. (2012). *Doğu ile Batı'nın Yaratılışı.* (M. D. Gökdoğan, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi. Şubat 10, 2020 tarihinde alındı

Boppe, A. (1998). *18. Yüzyıl Boğaziçi Ressamları.* İstanbul: Pera Truzim ve Ticaret AŞ. Mart 29, 2021 tarihinde alındı

Bouteba, M. (2020, Nisan 20). Provocative Photographer Mous Lamrabat Subverts Nort African Stereotyps. Ocak 26, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://edition.cnn.com/style/article/mous-lamrabat-photography/index.html adresinden alındı

Brandau, B. (2002). *Troia: Bir Kent ve Mitleri; Yeni Keşifler.* Ankara: Arkadaş Yayınları. Eylül 7, 2021 tarihinde alındı

Bulut, Y. (2002). Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Marife Dergisi, 3*(2), 13-38. Mayıs 13, 2020 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/827172 adresinden alındı

Bulut, Y. (2006 a). *Oryantalizmin Kısa Tarihi.* İstanbul: Küre Yayınları. Kasım 17, 2020 tarihinde alındı

Bulut, Y. (2006 b). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Oryantalist Çalışmalar. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 3*(12), 81-111. Nisan 3, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4317 adresinden alındı

Bulut, Yücel. (2012, Aralık). Hindistan'da İngiliz Sömürgeciliği, Oryantalizm ve William Jones. *İstanbul Üniversitesi, 3*(6), 71-106. Kasım 13, 2020 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4205 adresinden alındı

Canatan, K., & Hıdır, Ö. (2007). *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti İslamizm.* Ankara: Eski Yeni Yayınları. Mart 3, 2021 tarihinde alındı

Ceylan, T. (2019, Şubat 27). Sohbetler: Taner Ceylan. (S. Karavil, Röportaj Yapan) Ocak 22, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.sidnikaravil.com/bultenler/sohbetler/taner-ceylan adresinden alındı

Cezar, M. (1995). *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi.* İstanbul: Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları. Mart 6, 2022 tarihinde alındı

Cogoni, F. (2013). Oltre la pittura fra trame e tramutamenti. Ocak 18, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.darsmagazine.it/55-biennale-venezia-oltre-la-pittura-fra-trame-e-tramutamenti/#.YebsTv5ByUl adresinden alındı

Clark, R., & Sherwin, S. (2014, Kasım 15). Michael Williams, Eoin McHugh, Christopher Orr: this week's new exhibitions. Mart 5, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.theguardian.com/artanddesign/2014/nov/15/this-weeks-new-exhibitions adresinden alındı

Coşkun, Ç. (2015). ORYANTALİZM ve GERÇEKLİK: Osmanlı İmparatorluğu'nun Fotoğrafla İlişkisi. *Akademik ORTA DOĞU, 10*(1), 89-110. Ocak 24, 2022 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/343827721_ORYANTALIZM_VE_GERCEKLIK_OSMANLI_IMPARATORLUGU'NUN_FOTOGRAFLA_ILISKISI adresinden alındı

Croutier, A. A. (2009). *Harem Gizemli Dünya.* (L. Özcengiz, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi. Mayıs 20, 2020 tarihinde alındı

Curto, S. (2017, Haziran 13). Stardust; 7 — 25 Jun 2017 at the Halcyon Gallery in London, United Kingdom. (H. Galerisi, Derleyici) 2022 Ocak 7 tarihinde /Çevrimiçi) https://wsimag.com/art/26802-stardust adresinden alındı

Çakaş, C. Ö. (2018, Temmuz). Batı'nın Bir Hegemonya Kurma Aracı Olarak Oryantalist Bilgi ve Söylem Üretme Sürecinin Analizi. *R&S- Research Studies Anatolia Journal, 1*(2), 95-112. Mayıs 5, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/505070 adresinden alındı

Çakır, E. Y. (2020). Fantastik Filmlerde Figür ve Olay Örgüsüü Bağlamında Stereotipler: "Yüzüklerin Efendisi" Analizi. *Adnan Menderes Üniversitesi Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergisi, 3*(1), 77-99. doi:https://doi.org/10.33464/dorduncukuvvet.728138

Çaycı, A. (2015). *Oryantalizm, Oksidentalizm ve Sanat.* İstanbul: İnsan Yayınları. Mart 1, 2021 tarihinde alındı

Çeber, T. (2018, Aralık 28). Plastik Sanatlardaki Üretimlerde Ele Alınış Biçimiyle Göç Olgusu. *Sanat ve Tasarım Dergisi*(22), 97-109. Ocak 13, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/609714 adresinden alındı

Çetin, H. (2003). Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti- Meşruiyetin İktidarı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58*(3), 63-88. doi:https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001656

Çevik, S. K. (2020, Eylül). Sanatsal İntifada Bir İşgalin Anatomisi/Filistin. *İdil Dergisi, 73*, 1363-1378. doi:10.7816/idil-09-73-01

Çolak, K. (2008). Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi. *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi, 10*(2), 141-183. Aralık 27, 2020 tarihinde https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php adresinden alındı

Daban, E. Z., & Daban, C. (2018, Haziran). Saddam Hüseyin Dönemi Irak Dış Politikası: Irak-İran Savaşı, Kuveyt'in İşgali ve ABD'nin Irak'a Müdahalesi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadı ve İdari Bilimler Fakültesi, 2*(1), 83-109. Ocak 25, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/500295 adresinden alındı

Demir, Y. (2015, Eylül 10). XIX. Asırda Türk-Fransız ilişkilerinde Dönüm Noktası: Napolyon'un Mısır'ı İşgali ve Sonrasında Oluşan Diplomatik Durum. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 3*(5), 130-146. Aralık 22, 2020 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/59649 adresinden alındı

Demirarslan, D., & Savçın, E. B. (2017). 17. -20. Yüzyıl Arası Resim Sanatı Örneklerinde İstanbul Tasvirleri Ve Kentsel Bellek. *Mimarlık ve Yaşam, 2*(1), 121-151. Nisan 17, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/322133 adresinden alındı

Demirel, G., & Uluç, G. (2017). Savaşa İlişkin Fotoğrafların Toplumsal Etkileri. *Marmara İletişim Dergisi*(69), 63-79. doi:10.17829/midr.20172729522

Demirel, H. (2020, Aralık 29). Çağdaş Sanatta Göç Teması. *Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi, 1*(1), 87-104. doi:0000-0001-6601-1472

Dilmaç, O. (2015). Tasarım Eğitimi Tarihi ve William Morris. *İdil Dergisi, 4*(16), 1-16. doi:10.7816/idil-04-16-01

Documenta14.de. (tarih yok). Emily Jacir. Ocak 13, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.documenta14.de/en/artists/22266/emily-jacir adresinden alındı

Dworzak, T. (tarih yok). Magnom Photos. Ocak 25, 2022 tarihinde Çevrimiçi) https://www.magnumphotos.com/photographer/thomas-dworzak/ adresinden alındı

Ekici, B. T. (2017). Star Wars: Güç Uyanıyor (2015) Filminin Göstergebilimsel Çözümlemesi. *Erciyes İletişim Dergisi, 5*(2), 244-260. Mart 2, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/330605 adresinden alındı

Ergür, İ., Ergür, E., & Ergür, E. (2021). Mandala ve Sanat Terapisine Tarihsel ve Klinik Bakış. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi, 4*(7), 36-48. Mart 6, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1636934 adresinden alındı

Farthing, S. (2014). *Ölmeden Önce Görmeniz Gereken 1001 Resim.* (O. Çeviktay, Çev.) İstanbul: Caretta Yayıncılık. Mart 12, 2021 tarihinde alındı

Faustino, D. F. (tarih yok). Home Suit Home. Ocak 12, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://didierfaustino.com/Home-suit-home adresinden alındı

Fidan, M. (2021, Haziran). Oryantalizm ve Batı Sineması: Midnight Expres (1978) Film Örneği. *Karadeniz İletişim Araştırmaları Dergisi E-KIAD, 11*(1), 1-30. Ocak 30, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1396080 adresinden alındı

Fontana, B. (2013). *Hegemonya ve İktidar, Gramsci ve Machiavelli Arasındaki İlişki Üzerine.* (O. Gayretli, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları. Aralık 2, 2021 tarihinde alındı

Foucault, M. (2003). *İktidarın Gözü: Seçme Yazılar.* (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları. Mart 3, 2021 tarihinde alındı

Gardner Museum, (tarih yok). LIDA ABDUL- Artists-İn-Residence. Ocak 13, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.gardnermuseum.org/experience/contemporary-art/artists/abdul-lida adresinden alındı

Gaxotte, P. (1962). *Fransız İhtilali Tarihi.* (İ. Tiryakioğlu, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınları. Haziran 5, 2021 tarihinde alındı

Germaner, S. (1992). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Fransız Kültür İlişkileri ve Osman Hamdi Bey. *1. Osman Hamdi Bey Kongresi Bildirileri* (s. 105-112). İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları. Mart 6, 2022 tarihinde https://www.scribd.com/document/411535665/19-YU-ZYILIN-I-KI-NCI-YARISINDA-OSMANLI-FRANSIZ-KU-LTU-R-I-LI-S-KI-LERI-VE-OSMAN-HAMDI-BEY-Semra-Germaner adresinden alındı

Germaner, S. (1996). *18. Yüzyıl Avrupa Resmi Anlatımı Biçimlendiren Etmenler.* İstanbul: Kabancı Yayınları. Kasım 7, 2020 tarihinde alındı

Germaner, S., & İnankur, Z. (1989). *Oryantalizm ve Türkiye.* İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları. Temmuz 13, 2020 tarihinde alındı

Ghadirian, S. (tarih yok). Saatchi Gallery. Ocak 27, 2022 tarihinde tarihinde (ÇEvrimiçi) https://www.saatchigallery.com/artist/shadi_ghadirian adresinden alındı

Girgin, F. (2017). Sanatta Göç Teması. *IJSHS, 1*(1), 54-75. Aralık 28, 2020 tarihinde https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/370118 adresinden alındı

Gombrich, E. (2002). *Sanatın Öyküsü.* (E. E. Ömer Erduran, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi. Aralık 27, 2020 tarihinde alındı

Gorki.de. (tarih yok). Moshtari Hilal. Ocak 15, 2020 tarihinde , (Çevrimiçi) https://www.gorki.de/de/ensemble/moshtari-hilal adresinden alındı

Göğebakan, Y. (2018). Jan Vermeer'e Ait "Resmin Alegorisi" Adlı Tablonun Korunması Gerekli Kültür Varlığı Olarak Değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, 4*(1), 103-112. Ocak 17, 2022 tarihinde Jan Vermeer'e Ait "Resmin Alegorisi" Adlı Tablonun Korunması Gerekli Kültür Varlığı Olarak Değerlendirilmesi adresinden alındı

Gök, Ö., & Kılıçarslan, K. (2017, Kasım). Şarkiyatçı Söylemde Ötekilik Mekanlarının Yeniden Üretimi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 7*(3), 649-663. Ocak 22, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/371937 adresinden alındı

Göregen, M. (2017). Oryantalist Yorumların Psiko-Sosyal Temelleri. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 32-42. doi:https://doi.org/10.32711/tiad.335016

Gramsci, A. (1986). *Hapishane Defterleri: Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler.* (K. Somer, Çev.) İstanbul: Onur Yayınları.

Greslé, Y. (2013, 20 Haziran- 3 Ağustos 2). *articles- Khaled Jarrar*. Ocak 13, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) this is tomorrow: http://thisistomorrow.info/articles/khaled-jarrar-whole-in-the-wall adresinden alındı

Guggenheim. (tarih yok). Lida Abdul. Ocak 14, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.guggenheim.org/artwork/artist/lida-abdul adresinden alındı

Güneş, M. (2012). Gazzali'nin Batı Dünyasına Etkisi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1*(1), 61-85. Ocak 2, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/46214 adresinden alındı

Güngör, A. C. (2012). Koloni Dönemi Fransız Sinemasında Oryantalist Temsil; Pepe Le Moko Film Örneği. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(42), 49-64. Ocak 30, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/213064 adresinden alındı

Güran, M. A., & Abalı, A. Z. (2011, 08 01). Melchoir Lorichs'in İstanbul Panoramasındaki Osmanlı Kimdir? *Belleten, 75*(273), 361, 372. doi:10.37879/belleten.2011.361

Gürhan, D. (2016, Bahar). Batı'da Opera, Operet ve Bale Sanatında Türkleri ve Türk kültürünü Konu Alan Çalışmalar. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*(58), 77-97. Kasım 30, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/624422 adresinden alındı

Halikarnas Balıkçısı. (1986). *Sonsuzluk Sessiz Büyür.* Ankara: Bilgi Yayınevi. Ağustos 27, 2021 tarihinde alındı

Hammod, R. (2001). *Farabi Felsefesi ve Ortaçağ Düşüncesine Etkisi.* (G. K. Uluğ Nutku, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları. Aralık 7, 2021 tarihinde alındı

Hastürk, O. (2021, Şubat 25). Gelenekten Geleceğe: Onur Hastürk Söyleşisi. (E. Hopyar, Röportaj Yapan) Ocak 19, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.nouvart.net/gelenekten-gelecege-onur-hasturk-soylesisi/ adresinden alındı

Henry, R. (tarih yok). Profile. Temmuz 4, 2021 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.richardhenry.art/ adresinden alındı

Hentsch, T. (1996). *Hayali Doğu: Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı.* (A. Bora, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları. Nisan 20, 2020 tarihinde alındı

Herzog, E. (tarih yok). About. Ocak 9, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.elanaherzog.com/bio.html adresinden alındı

Hillelson, J. (1999, Ekim 2). Marilyn Silverstone. The Guardian. Ocak 25, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.theguardian.com/news/1999/oct/02/guardianobituaries adresinden alındı

Hobson, J. M. (2004). *Batı Medeniyetinin Doğu Kökenleri.* (E. Erment, Çev.) İstanbul: İstanbul Yapı Kredi Yayınları. Aralık 30, 2020 tarihinde alındı

İmp Festival. (tarih yok). Lorenzo Meloni. Ocak 25, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.impfestival.com/lorenzo-meloni-we-dont-say-goodbye/ adresinden alındı

İnalcık, H. (2002). Hermenötik Oryantalizm ve Türkoloji. *Doğu-Batı Dergisi*(20), 13-39. Aralık 20, 2020 tarihinde alındı

İnankur, Z. (2007). İstanbul Kaprisleri. *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu*, 287-298. Ocak 1, 2021 tarihinde http://isamveri.org/pdfdrg/D169367/2006/2006_INANKURZ.pdf adresinden alındı

Işık, F. (2010). Anadolu-Lykia Uygarlığı: Lykia'nın "Hellenleşmesi" Görüşüne Eleştirel Bir Yaklaşım. *Anadolu/ Anatolia*(36), 65-125. doi:https://doi.org/10.1501/andl_0000000374

Işık, M. (2020). Oryantalizm ve Batı'nın Doğu Algısı. *Ağrı İslami İlimler Dergisi (AGİİD)*(7), 134-154. Ocak 2, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1061565 adresinden alındı

İşler, A., & Savaş, A. R. (2018). 20. Yy Uluslararası Güç Odağında Ortadoğu ve Batı Ülkelerinin Gelişmişliğine Tarihsel Bir Bakış. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal*

Bilimler Dergisi, 7(2), 757-772. Şubat 24, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/598119 adresinden alındı

Ivanov, P. (2015, Haziran 5). "To have "style", for me, means to stop surprising people" – an interview with Pravdoliub Ivanov. (A. Savitskaya, Röportaj Yapan) Ocak 9, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.artdependence.com/articles/to-have-style-for-me-means-to-stop-surprising-people-an-interview-with-pravdoliub-ivanov/ adresinden alındı

Ives, P. (2011). *Gramsci'de Dil ve Hegemonya.* (E. Ekici, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayıncılık. Kasım 30, 2021 tarihinde alındı

Jobson, C. (2016, Ekim 19). A Temporary Lawn Planted Amongst a Patchwork of Persian Rugs. *A Temporary Lawn Planted Amongst a Patchwork of Persian Rugs*. Ocak 18, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.thisiscolossal.com/2016/10/a-temporary-lawn-planted-amongst-a-patchwork-of-persian-rugs/ adresinden alındı

Jones, W. (2017, Mayıs 17). *Exhibition | 'Home Truths,' Paul Scott's Brutal Blue and White Porcelain Plates*. Mart 8, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) Cfile: https://cfileonline.org/exhibition-home-truths-paul-scotts-brutal-porcelain-plates/ adresinden alındı

Kadıoğlu, M. (2020). Türk Ressam Jean Etienne Liotard. İstanbul, Türkiye: Google Play Books. Mart 2, 2021 tarihinde https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=lang_tr&id=LQzaDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA6&dq=Jean+Etienne+Liotard&ots=XTGq640x8a&sig=ZHoq5KHFjwaB0lYh5iLMZxV9YBw&redir_esc=y#v=onepage&q=Jean%20Etienne%20Liotard&f=false adresinden alındı

Kahraman, H. B., & Keyman, F. (1998). Kemalizm, Oryantalizm ve Modernite. *Doğu-Batı Dergisi*, 75-88. Şubat 12, 2021 tarihinde alındı

Karaca, A. (2018). Sokak Sanatı, Banksy ve Filistin. *IJSI, 11*(2), 171-196. Aralık 27, 2020 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/606735 adresinden alındı

Karaman, M. A. (2018, Ağustos). Fransız İhtilali'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Etkileri. *SDÜ Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(44), 62-79.

Aralık 12, 2020 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/531171 adresinden alındı

Kerlin Gallery, (tarih yok). Eion Mc Hugh. Kerlin Gallery. Aralık 19, 2021 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.kerlingallery.com/artists/eoin-mc-hugh#tab:thumbnails;tab-1:slideshow;tab-2:slideshow adresinden erişildi. adresinden alındı

Keyman, F., Mutman, M., & Yeğenoğlu, M. (1999). *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark.* İstanbul: İletişim Yayınları. Kasım 26, 2020 tarihinde alındı

Kieffer, M. (2016, Ekim 5). *Wim Delvoye: Tattooing Pigs For The Art Of Provocation*. Mart 6, 2022 tarihinde Culturetrip: (Çevrimiçi) https://theculturetrip.com/europe/belgium/articles/wim-delvoye-tattooing-pigs-or-the-art-of-provocation/ adresinden alındı

Koudelka, J. (2013, Kasım 19). Formed by the World. (J. Estrin, Röportaj Yapan) Ocak 25, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) ttps://lens.blogs.nytimes.com/2013/11/19/josef-koudelka-formed-by-the-world/ adresinden alındı

Landsberger, B. (1942). *Ras Şamra!da bulunan Çivi Yazısı Vesikalarının Kültür Tarihi Bakımından Önemi.* (Ş. Akkaya, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu. Mart 5, 2020 tarihinde alındı

Martinez, A. (tarih yok). Biography. Haziran 17, 2021 tarihinde (Çevrimiçi) http://www.arantzazumartinez.com/bio.html adresinden alındı

Marx, K. (1979). *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkısı.* (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol Yayınları. Kasım 17, 2021 tarihinde alındı

Marx, K., & Engels, F. (1992). *Alman İdeolojisi.* (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol Yayınları. Kasım 22, 2021 tarihinde alındı

Materre, S. (2011, Haziran 7). *With a little jihadi kitsch and some gangsta iconography, Afghan artist 'runs' for parliament*. Mart 9, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) Observes. France24: https://observers.france24.com/en/20110607-Amanullah-Mojadidi-jihadi-gangster-afghanistan-art-kabul adresinden alındı

Mazumder, S. (2019, Aralık 11). *Meet Art's Finest Gems*. Ocak 14, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) cosmopolitan.info: https://www.cosmopolitan.in/life/features/g19209/meet-arts-finest-gems adresinden alındı

Miles, R. (2000). *Irkçılık.* (S. Yaman, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınevi. Haziran 2, 2021 tarihinde alındı

Miss Meatface, (tarih yok). About Miss Meatface. Aralık 28, 2020 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.missmeatface.com/about adresinden alındı

Mojadidi, A. (tarih yok). Art 2012. Ocak 12, 2022 tarihinde(Çevrimiçi)https://www.amanmojadidi.com/2012.html adresinden alındı

Mojadidi, A. (tarih yok). AUM Biography. Ocak 12, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.amanmojadidi.com/aum.html adresinden alındı

Mojadidi, A. (2021, Kasım 26). Jacksonville'den Kabil'e Sanat, Tasavvuf, Şamanizm, Irkçılıkla Mücadele Yolunda. *Seni Senden Alıp Götüren Yolculuk*. (A. Tayla, Röportaj Yapan) 1+1 Ekspress. Mart 9, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://birartibir.org/seni-senden-alip-sana-goturen-yolculuk/ adresinden alındı

Mroz, M. (tarih yok). Antonio Santin’s Hyper-realistic Paintings. Mart 5, 2022 tarihinde Çevrimiçi) https://www.ignant.com/2017/02/15/antonio-santins-hyper-realistic-paintings/#:~:text=In%20his%20artist%20statement%2C%20Santin,t%20want%20to%20deal%20with. adresinden alındı

Nataal. (tarih yok). Hassan Hajjaj. Ocak 26, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://nataal.com/hassan-hajjaj/ adresinden alındı

Nar, M. Ş. (2014). Oryantalizm Üzerine Antropolojik Tartışmalar. *Turkish Studies, 9*(5), 1651- 1669. doi:http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6711

Necipoğlu, G. (1989, Eylül). Süleyman the Magnificent and the Representation of Power in the Context of Ottoman-Hapsburg-Papal Rivalry. *The Art Bulletin, 71(3),* 401-427. doi:10.2307/3051136

Occula. (tarih yok). Babak Golkar: Profile. Ocak 12, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://ocula.com/artists/babak-golkar/ adresinden alındı

O-art. (tarih yok). Canan: Hayal-i Alem. Odeobank. Ocak 13, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.odeabank.com.tr/hakkimizda/o-art/program/hayal-i-alem adresinden alındı

Oğuz, Ö. G. (2020, Ekim). Göç Kimlik Aidiyet Ekseninde Nil Yalter. *İdil Dergisi*(74), 1504-1518. doi:10.7816/idil-09-74-01

Okuyan, S. (2011, Aralık). Doğu Kültürünün Batı'da Yansımaları. *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi, 13*(2), 99-112. Aralık 5, 2020 tarihinde http://www.fed.sakarya.edu.tr/arsiv/yayinlenmis_dergiler/2011_2/S4_makale.pdf adresinden alındı

Orhan, A. H. (2007). Henri Matisse'in Sanatında Zaman ve Mekan Kavramı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi, 47*(1), 77-93. Aralık 29, 2020 tarihinde http://dtcfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/view/1246/865 adresinden alındı

Öktem, E. S. (2011, 2012, Kasım, Aralık 22, 12). Canan. *Turkisg Delight*. (x-ist, Derleyici) İstanbul, Nişantaşı, Türkiye: Published byArtı Sanat Üretim Hizmetleri Ltd. Şti. Ocak 23, 2022 tarihinde https://doczz.biz.tr/doc/126651/t%C3%BCrk-lokumu-%E2%80%94-turkish-delight-canan adresinden alındı

Özçelik, T. G. (2016). Güç İstenciyle Vücut Bulan Bulan Oryantalizme Anadoludan Yükselen Yanıt. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 11*(2), 1001-1012. doi:https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=9056

Özdal, I. (2013, Kış). Oryantalizm, Görsel İzler ve Günümüz Fotoğraf Sanatı. *YEDİ: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*(9), 61-73. Ocak 25, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/203732 adresinden alındı

Özkan, S. Ç. (2018, Ocak). Derrida'da Ben ve Öteki. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, 11*(1), 1-22. Ekim 12, 2020 tarihinde

https://docplayer.biz.tr/104654763-Derrida-da-ben-ve-oteki.html adresinden alındı

Özmen, S. S. (2016). Anadolu'da Ana Tanrıça Kültü. *Humanitas, 4*(6), 381-397. doi:: http://dx.doi.org/10.20304/husbd.62240

Öztürk, B. (2019). Yeni Zellanda Katliamı Batı ve Arap Medyasında Yansıtılma Biçimleri. *Milli Kültür Araştırma Dergisi, 3*(1), 35-51. Temmuz 1, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/750445 adresinden alındı

Paftalı, E., & Aşkan, H. (2019, Bahar). Savaş Meydanlarından Beyaz Perdeye Irak Savaşı: Hollywood Yapımlarının İdeolojik Anlatısı. *DİYALEKTOLOG Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*(20), 257-283. Ocak 31, 2022 tarihinde https://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11630/7404/1136852943_14-Emin%20PAFTALI%20son.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alındı

Paşaoğlu, S. (2016). Sahne Sanatlarında Etno-Kültürel Kimlik Yorumları: G. Rossini'nin "İtalya'da Bir Türk" Operası Örneği. *Sanat Dergisi*(28), 95-114. Aralık 10, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/711923 adresinden alındı

Perdahcı, N. (2020). Johannes Vermeer'in İçinde Batı Anadolu Halılarının Olduğu İki Resmi Üzerine Bir İnceleme. *Akdeniz Sanat Dergisi, 14*(26), 245-265. Ocak 17, 2020 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1101433 adresinden alındı

Platon. (2008). *Devlet.* (M. C. Özcan, Çev.) İstanbul: Kİtap Zamanı. Şubat 5, 2020 tarihinde alındı

Pina, V. (tarih yok). Wafa Hourani "Qalandia 2087". Ocak 17, 2022 tarihinde https://nadour.org/collection/Qalandia-2087/ adresinden alındı

Renda, G. (2014, Mayıs 12). 18. Yüzyıl Avrupası'nda Türk Modası. İstanbul. Eylül 20, 2020 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=9b1S-yj451E&ab_channel=PeraM%C3%BCzesi adresinden alındı

Roberts, M. (2017). *İstanbul Karşılaşmaları, Osmanlılar, Oryantalistler ve 19. Yüzyılın Görsel Kültürü.* (Z. Rona, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Aralık 13, 2020 tarihinde alındı

Rodinson, M. (1938). *Batı'yı Büyüleyen İslam.* (C. Meriç, Çev.) İstanbul: Pınar Yayınları. Aralık 15, 2020 tarihinde alındı

Ruiz-Healy Art, (tarih yok). Cecilia Parades. Temmuz 7, 2021 tarihinde (Çevrimiçi) https://ruizhealyart.com/artists/29-cecilia-paredes/ adresinden alındı

Rungh. (tarih yok). Artist: Babak Golkar. Ocak 11, 2022 tarihinde Çevrimiçi) https://rungh.org/artists/babak-golkar/ adresinden alındı

Rutten, M. (2019, Nisan 26). *Wim Delvoye, When Art and Craftsmanship Meet Science and Technology*. Mart 6, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.dailyartmagazine.com/wim-delvoye/ adresinden alındı

Saatçioğlu, B. (2017). AB'nin Mülteci Krizi: Normlar-Çıkarlar Diktomisi Üzerinden AB'yi Yeniden Değerlendirmek. H. Vatansever (Dü.) içinde, *Türkiye-AB İlişkilerinde Yeni Bir Konu: Mülteci Sorunu ve Türkiye-AB İşbirliği* (s. 211-236). İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları. Ağustos 12, 2020 tarihinde https://www.ikv.org.tr/images/files/multecimeselesi2017.pdf adresinden alındı

Saha. (tarih yok). Projeler/ 58. Venedik Bienali Uluslararası Sergi, İtalya. Ocak 14, 2022 tarihinde https://www.saha.org.tr/projeler/58-venedik-bienali-uluslararas-sergi-italya adresinden alındı

Said, E. W. (2006). *Kış Ruhu.* (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları. Ocak 7, 2021 tarihinde alındı

Said, E. W. (2017). *Şarkiyatçılık; Batı'nın Şark Anlayışları.* (B. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları. Ocak 1, 2020 tarihinde alındı

Saman, M. (2012, Aralık 11). 28 Foto Muhabirin Gözünden Suriye Savaşı. (M. Karakuş, Derleyici) Ocak 25, 2022 tarihinde https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/28-foto-muhabirinin-gozunden-suriye-savasi,ZFxqU0NU8E27X-zD-YpIHQ/vm2YcaHYi0yEK2dYy-TXhg adresinden alındı

Saman, M. (tarih yok). Moises Saman. Magnum Photos. Ocak 25, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.magnumphotos.com/photographer/moises-saman/ adresinden alındı

Sanguinetti, A. (tarih yok). Alessandra Sanguinetti. (M. A. Durant, Röportaj Yapan) Saint Lucy. Ocak 25, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://saint-lucy.com/conversations/alessandra-sanguinetti/ adresinden alındı

Sanguinetti, A. (tarih yok). On Girlhood in Gaza. Magnum Photos. Ocak 25, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.magnumphotos.com/newsroom/conflict/on-girlhood-gaza-alessandra-sanguinetti-conflict-israel-palestine/ adresinden alındı

Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Öteki İle İlişkisi.* (A. Sönmezay, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi. Mart 2, 2020 tarihinde alındı

Schroeder, K. (2015, Ekim). Khalil Rabah: Scale Models. Ocak 17, 2022 tarihinde https://universes.art/en/nafas/articles/2015/khalil-rabah adresinden alındı

Serttaş, T. (2012, Mart 3). *Mona Hatoum Burada*. Ocak 15, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) Bahrainair.net: https://www.bahrainair.net/tayfun-serttas/makale-mona-hatoum-burada.htm adresinden alındı

Schwarts, O. (2019, Kasım 21). *Rudolf Stingel Carpet Art At Palazzo Grassi Exhibit During Venice Biennale Art Fair*. Mart 8, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) Nazmiyal Colection/ Art Blogs and News: https://nazmiyalantiquerugs.com/blog/rudolf-stingel-carpet-art-palazzo-grassi-exhibit-venice-biennale-art-fair/ adresinden alındı

Shebabi, A. A. (2021, Eylül 19). Ali Al Shehabi Photographs Bahrain's Khaleeji Men. (A. Sandran, Röportaj Yapan) GQ. Ocak 27, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.gqmiddleeast.com/culture/photographer-ali-al-shehabi-captures-bahrains-khaleeji-men-in-their-homes adresinden alındı

Shera-art. (tarih yok). ANN: Exhibition of contemporary art from Central and Eastern Europe at Zacheta in Warsaw. Ocak 9, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) http://shera-art.org/news/post.php?s=2016-07-23-ann-exhibition-of-contemporary-art-from-central-and- adresinden alındı

Sloan, K. (2016, Mayıs 25). Kevin Sloan – The End of the Street – Artist Interview. Mart 5, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://wowxwow.com/artist-interview/kevin-sloan-ai adresinden alındı

Smith, J. (tarih yok). artist-work/artists/Khaled Al. mca.com.au “i”. Ocak 13, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.mca.com.au/artists-works/artists/khadim-ali/ adresinden alındı

Sobieszek, R. A. (2004). *https://www.amymyersdrawings.com/*. Ocak 1, 2021 tarihinde (Çevrimiçi) https://usercontent.one/wp/www.amymyersdrawings.com/wp-content/uploads/2021/08/pomona-cat.pdf?media=1631036371 adresinden alındı

Soysal, S. (2008). Güç İstenci ve Yorum. *Tabula Rasa: Felsefe ve Teoloji*(23), 126-150. Mart 15, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/837550 adresinden alındı

Sophia Contemprorary, (tarih yok). Afruz Amighi. Ocak 12, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://sophiacontemporary.com/artists/56-afruz-amighi/biography/ adresinden alındı

Söyler, O. (2017, Haziran). 'Deli' Padişaj ve Osmanlı Rasputin'i. *Atlas Tarihi*(47), 50-57. Aralık 2, 2020 tarihinde https://www.academia.edu/37205011/SULTAN_%C4%B0BRAH%C4%B0M%C4%B0N_C%C4%B0NC%C4%B0_HOCASI_DEL%C4%B0_PAD%C4%B0%C5%9EAH_VE_OSMANLI_RASPUT%C4%B0N%C4%B0_ATLAS_TAR%C4%B0H_47_SAYI adresinden alındı

Şölenay, E., & Özer, G. (2013). Peter Osborne'nin Kavramsal Sanat Açılımı Doğrultusunda Çağdaş Seramik Sanatında Kavramsal Çalışmaların İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 4*(4), 33-52. Ocak 14, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/192457 adresinden alındı

Şahin, Y. (2017). Michael Foucault'da Söylem Analizi. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD), 3*(6), 119-135. Kasım 2, 2020 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/386655 adresinden alındı

Tansü, Y. E., & Güvenç, B. (2015, Ekim). Eski Türk Mitolojisinde Hayvan Motifleri Üzerine Düşünceler. *Türk Dünyası Araştırmaları, 111*(218), 203-2018. Ekim 19, 2020 tarihinde https://www.academia.edu/34792200/ESK%C4%B0_T%C3%9CRK_M%C4%B0TOLOJ%C4%B0S%C4%B0NDE_HAYVAN_MOT%C4%B0FLER%C4%B0_%C3%9CZER%C4%B0NE_D%C3%9C%C5%9E%C3%9CNCELER adresinden alındı

Taslaman, C. (2016). *Türkiye'de İslam ve Küreselleşme.* İstanbul: Destek Yayınları. Ocak 8, 2021 tarihinde alındı

Taşkale, F. (1989). Türk Süsleme Sanatı- Tezhip. *Antik- Dekor IV*, 88-92. Ekim 3, 2021 tarihinde alındı

Tataroğlu, E. (2018). Osman Hamdi Bey: 19. Yüzyılın Türk Mucizesi- Devlet Adamı- Ressamı- Sanat Eğitimcisi- Arkeoloji. *Milli Eğitim, 48*(221), 175-185. Mart 9, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/659181 adresinden alındı

Thomas, L. E. (tarih yok). About. Saatchi Art. Eylül 5, 2021 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.saatchiart.com/account/profile/89414 adresinden alındı

Toprak, A. (2018). Feminist Bir Yaklaşımla Nil Yalter'in, Sanat Ortamına Katkısı. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi, 1*(2), 215-235. Ocak 18, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/598835 adresinden alındı

Toptaş, R. (20147). Türkiye'de Pop Sanat ve Resim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(51), 433-444. doi:http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1778

Toynbee, A. (1978). *Tarih Bilinci.* İstanbul: Bateş Yayınları. Mart 17, 2020 tarihinde alındı

Turan, N. S. (2017, Haziran). 19. Yüzyılda İmparatorluk, Kolonyalizm ve Opera "Verdi'nin Operası ve Mısır'ın Sergilenmesi". *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 37*(1), 119-142. doi:10.16917/iusosyoloji.331334

Tucker, R., & CLark, R. (tarih yok). About. (The National Post, Canada), (The Guardian, UK),. Aralık 28, 2020 tarihinde https://debbielawson.com/about adresinden alındı

Tükel, U. (1997). (Genç) Hans Holbein. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* (s. 799-780). içinde İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları. Mart 5, 2021 tarihinde alındı

Türkmen, M. Y., & Özçınar, M. (2020). 11 Eylül Sonrası Hollywood Sinemasında İslamofobinin Yeniden Üretimi. *Erciyes İletişim Dergisi, 7*(2), 1321-1343. doi:10.17680/erciyesiletisim.703725

Uğur, V. (2019). Edebiyatımızda Yeni Bir Türün Ayak Sesleri, Tarihi Fantezi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 8*(2), 850-877. Mart 24, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/739406 adresinden alındı

Ülger, A. (2021, Şubat 27). Matematiğin Kısa bir Tarihi. Eylül 5, 2021 tarihinde (Çevrimiçi) http://home.ku.edu.tr/~aulger/histofmathematics.html adresinden alındı

Vakhshouri, S. E., & Nuhoğlu, M. (2021, Mart). Kavramsal Sanata Odaklanan Üç İranlı Kadın Sanatçı. *İdil Dergisi, 79*, 421-435. doi:10.7816/idil-10-79-04

Vigo Gallery. (tarih yok). Hasan Hajjaj. Ocak 27, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.vigogallery.com/artists/45 adresinden alındı

Weiwei, A. (2018, Aralık 25). Ai Weiwei: 'Refugee crisis is a political tool for populists'. (W. Yang, Röportaj Yapan) Mart 9, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.dw.com/en/ai-weiwei-refugee-crisis-is-a-political-tool-for-populists/a-46860136 adresinden alındı

Westall, M. (2012, Mayıs 30). *Wim Delvoye "au louvre" at musée du louvre, parıs art openıng wednesday 30th may 2012*. Mart 6, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) Fad Magazine: https://fadmagazine.com/2012/05/30/wim-delvoye-au-louvre-at-musee-du-louvre-paris-art-opening-wednesday-30th-may-2012/ adresinden alındı

Whitting, D. (tarih yok). Paul Scott. OCak 16, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.oxfordceramics.com/artists/87-paul-scott/overview/ adresinden alındı

Williamson, A. (tarih yok). About. Temmuz 3, 2021 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.adamwilliamson.com/about/ adresinden alındı

Writer, S. (2019, Ağustos 19). Culture. *The Photographer Reinterpretting Morocco With Dreamlike Minimalism*. Ocak 27, 2022 tarihinde https://scenearabia.com/Culture/Moroccan-Photographer-Ismail-Zaidy-Camera-Phone-Photography-Minimalism adresinden alındı

Yang Gallery, (tarih yok). Song Wei. Ocak 14, 2022 tarihinde (Çevrimiçi) https://www.yanggallery.com.sg/artists/song-wei/ adresinden alındı

Yiğit, Z. (2008). Hollywood Sineması'nın Yeni Oryantalist Söylemi ve 300 Spartalı. *Selçuk İletişim, 5*(3), 236-249. Ocak 5, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/177900 adresinden alındı

Yıldırım, S. (2012). *Oryantalistlerin Yanılgıları.* İstanbul: Işık Akademi Yayınları. Ekim 13, 2020 tarihinde alındı

Yıldırımer, Ş. (2013). İbn Sînâ ve Descartes'ın Bilgi Anlayışları Bakımından Karşılaştırılması 1. *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2*(2/2), 97- 129. Aralık 10, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/46224 adresinden alındı

Yıldız, A. (2013, Ekim 1). Türk Düşünce Tarihinde Oryantalizm Eleştirisinin Alımlanışı. *Folklor/ Edebiyat, 19*(75), 221-236. Aralık 2, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/255457 adresinden alındı

Yorulmaz, B. (2018). 1896'dan Günümüze Hollywood'un Kötü Adamları: Müslümanlar. *Medya ve Din Araştırmaları Dergis, 1*(1), 33-47. doi:https://kutuphane.marmara.edu.tr/dosya/kutuphane/form-files/382//1584005644.pdf

Yuvarlak, Ş. K. (2019). Daguerreotype Süreci; Stüdyoları ve Mathew Brady. *İnternational Social Sciences Studies Journal, 5*(39), 3760-3770. Ocak 24, 2022 tarihinde http://sssjournal.com/Makaleler/116598752_18_5-39.ID1620_Kabaday%c4%b1%20Yuvarlak_3760-3770.pdf adresinden alındı

Yücel, A., & Sürmeli, Z. (2017). Sinemada Oryantalist ve Oksidentalist Söylem: "Duvara Karşı" Film Örneği. *İdil Dergisi, 8*(54), 111-125. doi:10.7816/idil-08-54-01

Yüksel, O. A. (2019). Yapıbozum, Çağdaş Seramik Sanatında. *İdil Dergisi, 8*(54), 253-262. doi:10.7816/idil-08-54-17